

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА
ЕКОНОМІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА ЕКОНОМІЧНОЇ ТЕОРІЇ, МАКРО- І МІКРОЕКОНОМІКИ

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА МАГІСТРА

на тему:

**ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ
В ПОВОЄННОМУ ПЕРІОДІ**

студента 2-го курсу ОС «Магістр»
денної форми навчання
спеціальності 051 Економіка
освітньо-наукової програми
«Економіка та економічна політика»
Короля Віталія Тарасовича

Науковий керівник к.е.н., доцент
Залевська-Шишак Анна Дмитрівна

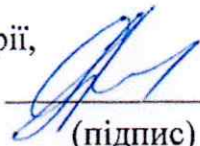
Засвідчую, що в цій кваліфікаційній роботі
немає запозичень із праць інших
авторів без відповідних посилань

Король В. Т.

(підпис)

Роботу допущено до захисту в Екзаменаційній комісії рішенням кафедри
економічної теорії, макро- і мікроекономіки від «2» травня 2025 року,
протокол № 10

Завідувач кафедри економічної теорії,
макро- і мікроекономіки

(підпис) д.е.н., проф. Аліна ХОДЖАЯН

Київ – 2025

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ	9
1.1 Еволюція наукових підходів до трактування сутності економічної політики ...	9
1.2 Роль держави у формуванні економічної політики в повоєнний період	17
1.3 Міжнародний досвід державної політики економічного відновлення після війни	24
Висновки до першого розділу	35
РОЗДІЛ II. ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ В ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД	37
2.1 Соціально-економічні наслідки війни та виклики для держави	37
2.2 Реформування інститутів регулювання економічної політики	45
2.3 Моделі реалізації економічної політики держави у повоєнний період	55
Висновки до другого розділу	65
РОЗДІЛ III. СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ В ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД	67
3.1 Механізми залучення іноземної допомоги та інвестицій	67
3.2 Стимулювання економічного зростання через цифровізацію традиційних галузей та створення нових галузей	76
3.3 Стратегічні пріоритети відновлення економіки України у повоєнний період ..	85
Висновки до третього розділу	95
ВИСНОВКИ	96
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	101
ДОДАТКИ	111

ВСТУП

Актуальність теми дослідження та стан її наукової розробки. Після завершення активної фази збройного конфлікту перед державою постає низка складних завдань, зокрема відновлення зруйнованої економіки, забезпечення стабільності національної валюти, підтримка зайнятості населення, відбудова інфраструктури, залучення інвестицій та інтеграція в міжнародну економічну систему. У таких умовах формування ефективної державної економічної політики стає ключовим чинником національного відновлення та довготривалого розвитку.

Особливої актуальності тема набуває в контексті викликів сучасної України, яка перебуває в стані війни й готується до повоєнного відновлення. Успішне формування економічної політики в повоєнний період визначатиме швидкість і якість відбудови країни, рівень життя населення та її геополітичне позиціонування.

Крім того, досвід країн, які пройшли через війни та масштабні кризи (наприклад, Франції та Фінляндії після Другої світової війни, Південної Кореї), дає змогу глибше осмислити можливі шляхи формування політики державного втручання, пріоритети бюджетного планування, інструменти стимулювання виробництва та соціального захисту населення. Аналіз цих підходів дозволяє адаптувати найефективніші практики до національного контексту.

Таким чином, дослідження особливостей формування державної економічної політики в повоєнний період є надзвичайно актуальним для теорії й практики державного управління, оскільки має на меті пошук ефективних стратегій для сталого розвитку країни в умовах постконфліктного середовища.

Дослідженням теоретико-методичних аспектів збалансованого розвитку повоєнних економік присвячені роботи таких вчених, як: Л. Войтович, А. Гриценко, О. Дмитренко, Я. Жаліло, П. Єщенко, О. Ігнатенко, М. Заславська, В. Коломійцева, О. Кузнецова, В. Міщенко, В. Небрат, В. Новіков, В. Русан, О. Собкевич, Н. Супрун, М. Федик, А. Шевченко, М. Штань та інших.

Вагомий внесок у дослідження зазначеної проблематики зробили такі зарубіжні автори, як: Баррі Айхенгрін, Пітер Бернем, Майкл Гольм та інші, що

розглядають досвід післявоєнного відновлення Франції, Південної Кореї та Фінляндії. Зокрема досвід Франції, яка після Другої світової війни реалізувала рішучі заходи для відновлення інфраструктури, промисловості та економічної стабільності завдяки плану Монне-Шумана та інші ініціативи. Південна Корея, яка після Корейської війни змогла швидко відновити свою економіку завдяки активному державному втручанню та інноваційним підходам у промисловому розвитку. Водночас, Фінляндія, переживши складний повоєнний період, спрямувала зусилля на розвиток нових стратегічних галузей та модернізацію сільського господарства, що стало основою її економічного зростання після війни.

В Україні питання повоєнного економічного відновлення активно досліджуються Національним інститутом стратегічних досліджень (НІСД), який є важливим аналітичним центром, що займається розробкою стратегії розвитку держави в умовах кризи та післявоєнного відновлення. Зокрема, НІСД вивчає проблеми модернізації економіки, зміцнення національної економічної безпеки та стимулювання економічного зростання через інновації та цифровізацію. Результати досліджень Інституту мають важливе значення для формування політики, яка сприятиме швидкому відновленню економіки та забезпеченню стійкого розвитку України в умовах післявоєнної відбудови.

Мета і завдання дослідження. Метою дослідження є систематизація теоретико-практичних положень щодо особливостей формування економічної політики України в повоєнний період, аналіз наявних викликів і факторів впливу, розробка оптимізаційних напрямів з метою її ефективного реалізації в межах державної соціально-економічної стратегії.

Для досягнення зазначеної мети визначено низку завдань, серед яких:

- дослідити еволюцію наукових підходів до трактування сутності економічної політики;
- розкрити роль держави та особливості формування економічної політики в умовах повоєнного відновлення;
- охарактеризувати міжнародний досвід державної політики економічного відновлення після війни;

- дослідити особливості концепцій післявоєнної державної політики в історичному аспекті (приклади світових конфліктів і їх впливу на державну політику країн після війни);
- розкрити соціально-економічні наслідки війни та виклики для держави;
- проаналізувати реформування інститутів регулювання економічної політики;
- оцінити моделі реалізації економічної політики держави у повоєнний період;
- дослідити механізми залучення іноземної допомоги та інвестицій;
- обґрунтувати підходи щодо стимулювання економічного зростання через цифровізацію традиційних галузей та створення нових галузей ;
- визначити стратегічні пріоритети відновлення економіки України у повоєнний період.

Об'єктом дослідження є процеси формування та реалізації економічної політики, тобто цілеспрямована, системна діяльність суб'єктів економічної політики щодо визначення пріоритетних напрямів, розроблення завдань і цілей, досягнення яких забезпечить економічне зростання в повоєнний період.

Предметом дослідження є особливості формування стратегій та реалізації завдань державної економічної політики України з урахуванням впливу факторів повоєнного періоду.

Методи дослідження. Дослідження економічної політики в повоєнний період потребує застосування цілісного, міждисциплінарного підходу, що поєднує як теоретичний аналіз, так і практичне моделювання, враховуючи системні зміни, що мають на меті відбудову держави, стабілізацію суспільства та забезпечення сталого зростання. Саме тому методологія цього дослідження спирається на поєднання загальнонаукових і спеціальних методів, кожен із яких відіграє важливу роль у формуванні глибокого розуміння досліджуваної проблематики.

Використання методів аналізу та синтезу дали змогу розкрити природу економічної політики, визначити функціональність окремих складових та їх взаємозв'язки, а також на основі отриманих результатів сформульовано узагальнення, виявлено не лише окремі заходи політики, а й їхню логіку, спрямованість та потенційний ефект.

Використання історичного методу дозволило звернутися до досвіду повоєнної відбудови зарубіжних держав таких як: Франція, Фінляндія, Південна Корея. Аналізуючи їхні стратегії, політичні рішення та економічні інструменти, можна було виокремити універсальні механізми, які довели свою ефективність, а також уникнути повторення помилок.

Ключову роль відіграв системний підхід, за допомогою якого економічну політику розглянуто не як набір розрізнених заходів, а як цілісну, взаємопов'язану систему. Це особливо важливо в умовах повоєнного періоду, коли держава стикається з численними викликами – від руйнування інфраструктури до міграції населення та економічної нестабільності.

На основі методу порівняльного аналізу було здійснено порівняння підходів до післявоєнної відбудови. Він дав можливість зіставити стратегії різних країн, зрозуміти, які з них спиралися на ринкові важелі, а які – на централізоване державне планування, та до яких наслідків в економіці це призвело.

У дослідженні було застосовано економіко-статистичні методи, які дозволили опрацювати фактичні дані: динаміку ВВП, рівень інвестицій, показники зайнятості, інфляції та продуктивності. Завдяки цьому стало можливим не лише підтвердити теоретичні висновки, а й обґрунтувати їх цифрами.

Для прогнозування потенційного впливу політики держави було використано елементи прогностичного моделювання. Здатність передбачати наслідки рішень робить економічну політику не лише реактивною, а й стратегічною.

Важливою складовою дослідження став метод експертних оцінок. Залучення думок фахівців – економістів, аналітиків, представників урядових і міжнародних структур – дозволило врахувати реальні потреби суспільства та сучасні виклики, які постають перед країною в умовах повоєнної трансформації.

Методологічною основою даного дослідження виступає комплекс загальнонаукових методів, що забезпечили всебічне, послідовне та логічне вивчення предмету. Серед них слід виділити методи діалектики, наукової абстракції, логічного аналізу й синтезу, порівняння, історизму, а також статистичний метод і метод табличного представлення даних. Використання

зазначених підходів дало змогу систематизувати наявні знання та сформулювати нові підходи до оцінки ефективності державної економічної політики.

Теоретичну базу дослідження склали наукові праці, аналітичні огляди, статті, монографії провідних українських та іноземних вчених-економістів, які досліджують особливості формування та результативності економічної політики в повоєнний період та адаптації національних економік до сучасних викликів.

Інформаційною основою дослідження стали праці українських і зарубіжних дослідників з проблем формування державної економічної політики в повоєнному періоді, наукові статті з даної проблематики, матеріали наукових конференцій, круглих столів і форумів, довідкові та аналітичні видання, нормативно-правові акти України, що регулюють питання економічного розвитку та відновлення, статистичні матеріали Державної служби статистики України, Світового банку, ООН, Європейської Комісії, МВФ, OECD та інших міжнародних організацій, офіційні сайти державних установ, міжнародних організацій та наукових журналів, публікації в електронних базах даних з відкритим доступом у мережі Інтернет.

Апробація результатів дослідження. Робота пройшла апробацію шляхом підготовки до друку та публікації наукової статті та тез доповідей.

Запропоновані автором рекомендації відзначаються практичною значущістю та можуть бути використані в подальшому процесі розробки економічної політики України у повоєнний період. Основні положення дослідження були оприлюднені шляхом публічного представлення на наукових заходах, зокрема:

Окремі положення роботи були апробовані під час презентації наукової конкурсної роботи на тему: «Особливості впровадження світового досвіду повоєнного економічного відновлення в Україні» у I турі Всеукраїнського конкурсу студентських наукових робіт зі спеціалізації «Економіка та управління національним господарством» на базі кафедри економічної теорії, макро- і мікроекономіки економічного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка 26 лютого 2025 року.

Висновки магістерської роботи були оприлюднені на XXIII Міжнародній науково-практичній конференції студентів, аспірантів та молодих учених

«Шевченківська весна – 2025: Економіка України 2025: нові вектори розвитку в умовах глобальних трансформацій» 27 березня 2025 року. За результатами участі отримано сертифікат учасника конференції (Додаток Е) та опубліковано тези доповіді: «Податкова політика України у повоєнний період: стимули для економічного зростання». Матеріали міжнар. наук.-практ. конф. за заг. ред. Л.А. Анісімової. К., Видавець Цибульська, 2025. 472-473 с. URL: <https://econom.knu.ua/wp-content/uploads/2025/04/.pdf>. (Додаток Є)

Результати дослідження викладено в положеннях наукової статті у співавторстві: Залєвська-Шишак А.Д., Король В.Т. Досвід повоєнного економічного відновлення: кейси для України. *Ефективна економіка*. 2025. № 4. URL: <https://nauka.com.ua/index.php/ee/article/view/6285>

DOI: <https://doi.org/10.32702/2307-2105.2025.4.87> (Додаток И, Додаток І)

Обсяг і структура роботи. Кваліфікаційна дипломна робота складається зі вступу, трьох основних розділів, висновків, списку використаних джерел (що нараховує 100 джерел). Загальний обсяг роботи становить 160 сторінок комп'ютерного тексту, з яких основний зміст охоплює 100 сторінок, та 9 додатків, що ілюструють та доповнюють теоретичні положення й аналітичні висновки дослідження.

РОЗДІЛ І. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ

1.1 Еволюція наукових підходів до трактування сутності економічної політики

Економічна політика є ключовим інструментом державного управління, що визначає напрями розвитку економіки, забезпечує стабільність і стимулює зростання. Особливо важливою вона стає в умовах повоєнного відновлення України, коли необхідно поєднати короткострокові заходи стабілізації з довгостроковими стратегічними рішеннями. Саме економічна політика має визначальне значення для формування стійкої економічної моделі, здатної забезпечити ефективний розподіл ресурсів, стимулювання інвестицій та інтеграцію країни у глобальні економічні процеси.

Економічна політика держави – система економічних ідей, цілей держави, завдань та засобів їх досягнення, а також діяльність органів державної влади й управління щодо їх реалізації [1, 684].

Економічна політика є важливою складовою державного управління, що впливає на соціально-економічний розвиток країни та включає низку стратегій, інструментів і рішень, спрямованих на досягнення економічної стабільності, поліпшення життєвого рівня населення та забезпечення сталого розвитку. Однак сутність економічної політики не є сталим явищем – вона змінюється в залежності від соціальних, політичних, технологічних і екологічних факторів [3].

Протягом історії уявлення про сутність економічної політики та механізми економічного зростання зазнавали суттєвих змін. У різні епохи домінували різні підходи до трактування ролі держави в економіці, факторів економічного збагачення та засобів забезпечення сталого розвитку. Економічна політика переживала суттєві трансформації: від меркантилістських та класичних теорій до сучасних підходів, таких як кейнсіанство, неокласична теорія, інституціоналізм.

Ці теоретичні школи відображали етапи розвитку економічної думки свого часу й визначали напрями розвитку національних економік.

Дослідження розвитку наукових підходів до економічної політики є важливим для кращого розуміння сучасних економічних проблем та пошуку ефективних рішень для формування обґрунтованої державної політики. У цьому розділі буде розглянуто основні етапи формування концептуальних підходів до економічної політики та їхній вплив на сучасні економічні стратегії. (Схема 1.1)

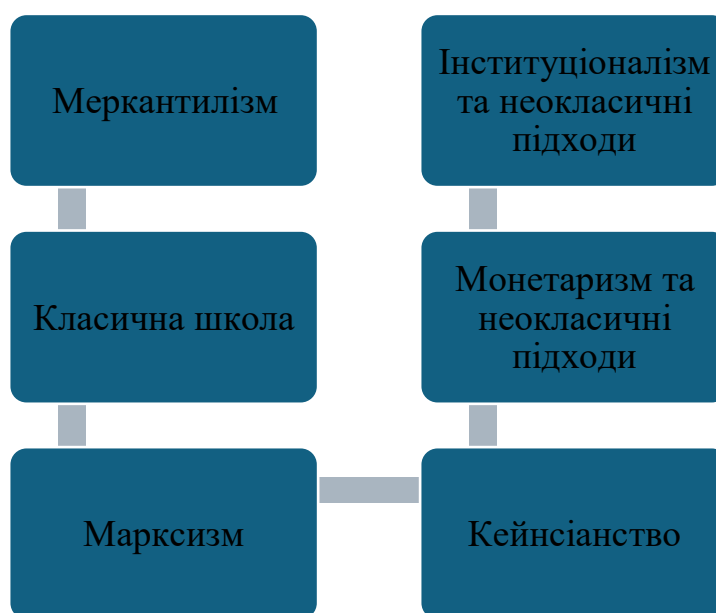

Схема 1.1 Еволюція підходів до механізму формування економічної політики
Джерело: розроблено автором на основі [1].

- Меркантилізм, який розвивався в Європі в XVI-XVIII століттях, став одним із перших теоретичних підходів до економічної політики, що вплинув на формування національних економік. Основною ідеєю меркантилізму було твердження, що багатство країни визначається її запасами дорогоцінних металів (золото та срібло), а головним завданням держави є забезпечення позитивного торгового балансу – більше експортувати, ніж імпортувати. Для досягнення цієї мети меркантилісти пропонували активне втручання держави в економіку через застосування мита і обмеження імпорту. Меркантилізм залишив важливий спадок у розвитку економічної думки, зокрема у питанні ролі держави в економічних процесах. Ідеї про необхідність державного втручання, стимулювання національної

промисловості та захисту економічних інтересів на міжнародній арені стали основою для подальших теорій та практик економічної політики [3].

- Класична школа. Сформувалася в кінці XVIII – XIX століттях, розвивалася на протигагу меркантилізму, який акцентував увагу на накопиченні багатства через обмеження імпорту та державне втручання в економіку.

Однією з основних ідей класичної економічної теорії була концепція "невидимої руки ринку", запропонована Адамом Смітом. Відповідно до цієї концепції, індивідуальні прагнення до прибутку, реалізовані через вільний ринок, сприяють ефективному розподілу ресурсів і максимізації благ для суспільства. Класичні економісти підкреслювали важливість вільної торгівлі, конкуренції та мінімального втручання держави в економічні процеси, вважаючи, що ринок має здатність саморегулюватися [1].

Згідно з класичною теорією, економічне зростання і добробут досягаються через забезпечення ефективного використання ресурсів та оптимізацію виробництва. Рікардо, наприклад, сформулював теорію порівняльних переваг, що доводила вигоду від спеціалізації та міжнародної торгівлі, навіть якщо одна країна є менш ефективною за іншу у всіх аспектах виробництва. Водночас, класична школа враховувала необхідність певного державного регулювання в сфері оборони, юстиції та інфраструктури, але загалом виступала за обмеження втручання держави у ринкові процеси. Вона також передбачала, що економіка має тенденцію до рівноваги, а безробіття і інші економічні проблеми є тимчасовими явищами, що вирішуються через ринкові механізми.

Таким чином, класична школа економічної теорії стала основою для розвитку сучасних поглядів на вільний ринок і державне регулювання, пропонуючи новий підхід до розуміння економічних процесів і політики. Її ідеї про саморегуляцію ринку, мінімальне державне втручання та важливість ефективного використання ресурсів продовжують впливати на економічну політику до сьогодні.

- Марксизм, як напрямок у розвитку економічної теорії, став важливим етапом еволюції економічної політики, вніс значні зміни в розуміння соціальних та економічних процесів. Основні ідеї Карла Маркса про класову боротьбу,

економічну експлуатацію та матеріалістичне розуміння історії дозволили повному поглянути на суспільні структури і їх взаємодію з економічними процесами. Марксизм пропонував концепцію, за якою економічні структури визначають соціальні та політичні відносини, і передбачав неминучість революційних змін, спрямованих на скасування капіталізму. Під впливом марксизму розвивалися ідеї про соціалізм і комунізм як альтернативні моделі розвитку, які орієнтуються на ліквідацію приватної власності на засоби виробництва та рівність у розподілі ресурсів [3].

Хоча марксизм не зміг реалізувати свої ідеї в чистому вигляді, його концепції залишили вагомий вплив на соціалістичні та комуністичні рухи XIX - XX ст., на розвиток економічної політики в ряді країн, на формування альтернативних економічних систем. Марксизм сприяв виникненню нових підходів до аналізу та управління економічними процесами.

- Кейнсіанство стало важливим етапом у розвитку економічної думки та політики XX століття. Засноване Джоном Мейнардом Кейнсом, воно ставало відповіддю на економічні кризи та великі депресії, зокрема на Велику депресію 1929 р. Головною ідеєю кейнсіанства є переконання, що ринкові механізми не завжди здатні забезпечити повну зайнятість і стабільний розвиток економіки. У цей період визнано важливість державного втручання для стабілізації економічних циклів і стимулювання попиту.

Кейнсіанська теорія стверджує, що в моменти економічного спаду держава повинна збільшувати державні витрати та знижувати податки, щоб підвищити споживчий попит і стимулювати виробництво та зайнятість. Таким чином, кейнсіанство вводить концепцію активної макроекономічної політики, спрямованої на управління економічними коливаннями [3].

Вплив кейнсіанства на економічну політику був значним. Під час післявоєнного відновлення економіки в багатьох розвинених країнах світу застосовувалися його принципи, що призвели до стабільності та економічного зростання. Однак, з часом, з появою нових викликів, таких як інфляція і стагнація,

кейнсіанські принципи зазнали критики, і в 1970-80-х роках в економічній теорії набули популярності монетаристські підходи.

- Монетаризм, що отримав широку популярність завдяки роботам Мілтона Фрідмана, поставив на перший план контроль за грошовою масою як основний інструмент стабілізації економіки. Монетаристи вважали, що державне втручання в економіку, характерне для кейнсіанської моделі, є занадто великим і спричиняє інфляцію та економічну нестабільність. Основною ідеєю монетаризму стало твердження, що стабільний контроль над грошовою масою та низька інфляція створюють умови для довгострокового економічного зростання. Вони виступали проти активного використання державних витрат для стимулювання попиту, вважаючи, що ринки мають здатність самотійно відновлювати рівновагу [3].

- На противагу монетаризму, неокейнсіанські підходи, що з'явилися в 1970-х роках, намагалися поєднати ключові ідеї кейнсіанства з сучасними економічними реаліями. Неокейнсіанці визнавали важливість державного втручання для коригування ринкових недосконалостей, зокрема в питаннях безробіття та економічних циклів. Водночас вони прагнули знайти баланс між класичними кейнсіанськими підходами та новими концепціями, що враховують роль очікувань, монетарної політики та структурних реформ. Центральним елементом неокейнсіанства стало розуміння того, що ефективне управління попитом має доповнюватися заходами, що забезпечують структурну стабільність економіки [3].

Монетаризм і неокейнсіанські підходи стали важливими етапами розвитку економічної політики, оскільки вони запропонували нові інструменти для боротьби з економічними кризами. Монетаризм вніс акцент на грошову політику, зменшення інфляції та державних витрат, в той час як неокейнсіанці підкреслювали необхідність поєднання державного втручання з ефективними структурними реформами.

- Інституціоналізм, що виник у першій половині ХХ століття, акцентував увагу на тому, що економічна діяльність не може бути зрозуміла без врахування інститутів – правил, норм та організацій, які регулюють взаємодію між економічними агентами. Представники цієї теорії, такі як Т. Веблен та

Дж. Гелбрейт, вважали, що ринки не є абсолютно саморегульованими і потребують підтримки в межах соціальних і політичних структур. Інституціоналісти доводили, що економічні результати значною мірою залежатимуть від того, як організовані інститути, їх здатність адаптуватися до змін, а також від взаємодії між державою та ринковими агентами [3].

- Сучасні економічні підходи, що розвиваються у глобалізованому світі, об'єднують інституціональні теорії з новими концепціями, такими як економіка знань, сталий розвиток і інноваційні стратегії. Вони визнають важливість технологічних змін, глобальних економічних зв'язків і неефективних ринків, де інститути, що сприяють розвитку та інтеграції знань, стають основою прогресу. Наприклад, концепція "нової економіки" з її акцентом на інноваціях і соціальних мережах підтримує ідею, що інституції повинні сприяти розвитку творчого потенціалу та впровадженню нових технологій. Важливим аспектом сучасних підходів є також підвищена увага до соціальної відповідальності, сталого розвитку та інклюзивного зростання. Ключові інституційні зміни орієнтуються на досягнення економічного прогресу без шкоди для навколишнього середовища або соціальної справедливості. Це створює необхідність для адаптації інститутів до нових реалій глобальних викликів, таких як зміна клімату та нерівність [3].

Інституціоналізм і сучасні підходи продовжують розвиватися, акцентуючи увагу на необхідності організації економічних процесів, що сприяють стабільному і сталому розвитку. Вони вносять важливі корективи в традиційні економічні моделі, об'єднуючи теорії з практичними аспектами управління та розвитку на глобальному рівні. В умовах сучасної глобалізації та світових викликів розуміння сутності економічної політики продовжує еволюціонувати.

З одного боку, зростає роль міжнародних економічних інституцій та інтеграційних процесів, а з іншого – особливо для країн, що перебувають у стані війни чи відновлення, актуалізується необхідність розробки національних стратегій, орієнтованих на внутрішні ресурси та потреби.

Аналіз наукових підходів до трактування економічної політики дозволяє не лише зрозуміти історичний розвиток цієї категорії, а й виявити ключові принципи,

що можуть бути ефективно застосовані в сучасних українських реаліях. Дослідження еволюції наукових поглядів на економічну політику є необхідним для формування ефективної державної стратегії у повоєнний період, що має на меті відновлення та створення передумов для стійкого економічного зростання України.

У сучасному світі економічна політика є основним інструментом державного управління, що визначає шляхи розвитку суспільства. Її ефективність залежить від двох ключових компонентів: стратегії та тактики, що взаємопов'язані і доповнюють одна одну, формуючи гнучку систему управління економічними процесами.

Стратегія економічного розвитку є довгостроковим планом, що визначає основні напрями розвитку держави, спрямовані на забезпечення стабільності, зростання та добробуту. Вона включає структурні реформи, залучення інвестицій, розвиток інноваційного потенціалу та підвищення конкурентоспроможності країни. Без чітко визначеної стратегії будь-яка економічна політика перетворюється на хаотичні дії, що не мають системного характеру.

Тактика ж, на відміну від стратегії, має короткостроковий характер і спрямована на реалізацію конкретних економічних завдань. Вона включає заходи з регулювання грошово-кредитної політики, податкові зміни, підтримку експорту, контроль за інфляцією та боротьбу з кризовими явищами. Завдяки гнучкості тактики держави можуть швидко адаптуватися до змін у світовій економіці, уникати рецесій та підтримувати стабільність.

Реалізація стратегічних цілей неможлива без ефективної тактики. Наприклад, державна підтримка науки та інновацій може бути реалізована через податкові стимули для підприємств, що займаються дослідженнями та розробками. Також важливими є антикризові заходи, спрямовані на захист економіки в періоди нестабільності. Гнучкість у фінансовій політиці дозволяє урядам регулювати валютний курс, контролювати рівень інфляції та підтримувати економічне зростання. Такі тактичні кроки доповнюють стратегічні ініціативи та забезпечують стабільний розвиток економіки. Поєднання стратегічного бачення та ефективної тактики є запорукою успішної економічної політики. Змішана модель економіки, яка використовує як ринкові, так і державні механізми, дозволяє зберігати стабільність та стимулювати економічне зростання. Для України важливо

визначити національні пріоритети, розробити довгострокову стратегію та реалізовувати її через тактичні інструменти, які забезпечать гнучкість та ефективність державного управління.

Відомо, що економічна тактика та стратегія є невід'ємними компонентами формування сучасної економічної політики. Вони повинні бути взаємопов'язаними, адаптивними до змін і спрямованими на створення стійкої, конкурентоспроможної економіки, що відповідає національним інтересам і викликам глобального світу [2, 3, 4].

Проведений аналіз забезпечення економічного зростання та посилення ролі держави свідчить, що трансформація економічної думки відображає зростаючу складність економічних систем і усвідомлення багатofакторності економічного зростання на основі проведення державної економічної політики. Від ранніх уявлень меркантилістів, які вважали, що добробут країни забезпечується накопиченням золота та позитивним торговельним сальдо, через активне втручання держави у зовнішню торгівлю та протекціонізм, – до класичної економіки, що наголошувала на саморегуляції ринку та обмеженні ролі держави. У подальшому кейнсіанство акцентувало на необхідності активної фіскальної політики та стимулюванні сукупного попиту, особливо в умовах кризи. Неоліберальна парадигма наприкінці ХХ століття зробила ставку на дерегуляцію, приватизацію та відкритість ринків. Сучасні підходи все більше визнають значення якісних інституцій – ефективних правових норм, захисту прав власності, прозорості урядування – як ключових чинників довгострокового економічного розвитку.

Таким чином, аналіз еволюції наукових підходів до трактування економічної політики дає змогу виявити як спільні риси, так і відмінності у теоретичному розумінні ролі держави, ринку та інституцій у регулюванні економіки. Ці концептуальні засади стали основою для формування практичних стратегій економічного розвитку в різні історичні періоди. Особливої ваги питання ролі держави набуває у контексті повоєнного відновлення, коли постає потреба в активному втручанні задля стабілізації, відбудови та модернізації економіки. Саме тому доцільним є подальший аналіз трансформації функцій держави у процесі формування економічної політики в повоєнний період.

1.2 Роль держави у формуванні економічної політики в повоєнний період

Повоєнне відновлення країни – це не лише питання фізичної реконструкції зруйнованих міст та інфраструктури, а й глибокий процес трансформації державних інституцій та правової системи. Для того щоб країна змогла не лише відродитися, а й стати сильнішою, необхідно здійснити комплексні інституційні реформи та забезпечити верховенство права. Без цих змін будь-яке відновлення залишиться поверхневим і не матиме довготривалого ефекту.

У контексті повоєнного відновлення країни держава відіграє центральну роль як інституційний суб'єкт, відповідальний за формування та впровадження економічної й соціальної політики. Саме завдяки державним механізмам забезпечується координація ресурсів, стимулювання економічної активності та соціальний захист населення. Конкретні інструменти, які застосовуються для досягнення цих цілей, представлено у Додатку А.

Однією з головних проблем, з якими стикаються держави після війни, є слабкість державних інституцій. Війна часто руйнує не лише будівлі, а й самі засади функціонування влади, призводячи до кризи довіри з боку суспільства. В умовах війни держава часто змушена діяти в надзвичайному режимі – ухвалювати рішення без широких консультацій, обмежувати певні свободи, змінювати пріоритети політики. Це може бути виправдано з міркувань безпеки, однак у довгостроковій перспективі створює відчуження громадян від державних інституцій [7].

Довіра до влади підринається також через втрату ефективності: люди не бачать результатів або вважають, що держава не виконує свої базові функції – не забезпечує захисту, справедливості, соціальної підтримки. Поширюється розчарування, цинізм і зневіра, особливо якщо політики асоціюються з корупцією, некомпетентністю або зловживаннями під час війни.

Корупція, неефективне державне управління, централізація влади – усе це гальмує відбудову та не дозволяє громадянам відчувати позитивні зміни. У 2024 році Україна зайняла 105 місце зі 180 країн світу у Індексі сприйняття корупції [8].

Реформування державного апарату має стати одним із ключових пріоритетів на шляху повоєнного відновлення країни. Це передбачає запровадження прозорих і підконтрольних суспільству механізмів ухвалення рішень, ефективну децентралізацію влади та посилення відповідальності державних службовців перед громадянами. Сильні та ефективні інституції не лише пришвидшують і підвищують якість реалізації програм відбудови, а й створюють фундамент для стабільного економічного розвитку. Боротьба з корупцією, у свою чергу, не лише покращує внутрішню управлінську культуру, а й зміцнює міжнародну довіру, відкриваючи шлях до євроінтеграції та залучення зовнішньої фінансової підтримки.

Важливим кроком у повоєнному відновленні є судова реформа. Без незалежної судової системи неможливо забезпечити справедливість, захист прав громадян та інвесторів. Якщо люди не будуть упевнені в тому, що їхні права захищені законом, вони не зможуть активно брати участь у відбудові країни, а бізнес не ризикувати вкладати кошти у нестабільне середовище. Довіра до судів є основою верховенства права, і тому судова система має бути вільною від політичного впливу та корупції.

Окрім внутрішніх факторів, верховенство права має вирішальне значення і в міжнародному вимірі. Іноземні інвестори, міжнародні фінансові установи та стратегічні партнери готові підтримувати процес відновлення лише за умови наявності чітких правових гарантій: прозорості у використанні фінансових ресурсів, стабільності нормативно-правової бази та належного захисту прав власності. У разі відсутності таких гарантій, навіть найдеталізованіші й амбітні плани реконструкції можуть залишитися нереалізованими.

Забезпечення верховенства права – це не лише юридична передумова, а стратегічний інструмент для сталого економічного розвитку, довіри з боку суспільства та інтеграції в європейське та світове співтовариство. У цьому контексті варто згадати приклад Естонії, яка після здобуття незалежності в 1991 році зробила ставку на правову державу, електронне урядування та прозорість у державних процесах. Саме це дозволило їй не лише залучити значні обсяги прямих іноземних інвестицій, а й стати однією з найуспішніших пострадянських країн у процесі євроінтеграції.

Розвиток військово-промислового комплексу у повоєнний період може сприяти створенню робочих місць, залученню інвестицій та відродженню науково-технічного потенціалу країни. Виробництво озброєнь, військової техніки та супутніх технологій стимулює розвиток машинобудування, металургії, електроніки та інших секторів промисловості. Крім того, високотехнологічний потенціал ВПК часто стає основою для інновацій, які можуть бути адаптовані для цивільного сектору, що підвищує конкурентоспроможність національної економіки [9].

Повоєнна країна часто стикається з дефіцитом фінансових ресурсів для відбудови. У цьому контексті експорт озброєнь може стати важливим джерелом валютних надходжень. Досвід країн, що розвинули власний військово-промисловий комплекс, таких як США, Ізраїль, Південна Корея, свідчить про те, що ефективне управління ВПК дозволяє не лише забезпечити власну обороноздатність, а й стати значним гравцем на світовому ринку озброєнь.

Вихід на міжнародний ринок озброєнь потребує налагодження стратегічних партнерств, дипломатичної роботи та відповідності міжнародним стандартам. Це також сприяє зміцненню міжнародного авторитету країни та її інтеграції у світову систему безпеки. Крім того, доходи від експорту можуть бути спрямовані на фінансування критично важливих соціальних та економічних програм, необхідних для відновлення держави.

Попри значний потенціал, розвиток ВПК та експорт зброї мають і свої ризики. Передусім це питання контролю за розповсюдженням озброєнь, запобігання потраплянню військової техніки у зони нестабільності або до рук незаконних формувань. Також надмірна орієнтація на військово-промисловість може призвести до дисбалансу в економіці, коли ресурси спрямовуються переважно на оборонний сектор, залишаючи поза увагою соціальну сферу.

Одним із основних викликів у повоєнний період є повернення та реінтеграція громадян, які були змушені залишити країну. Масова еміграція, спричинена воєнними діями, може призвести до втрати кваліфікованої робочої сили, що ускладнює економічне відновлення. Успішна демографічна політика повинна

включати механізми, які сприятимуть поверненню мігрантів: створення безпечних умов для життя, надання соціальних гарантій, розвиток програм реінтеграції на ринку праці.

Не менш важливим аспектом є підвищення народжуваності, адже війна суттєво зменшує кількість населення, зокрема частку молодого населення (Наприклад, у 2024 році рівень смертності втричі перевищує рівень народжуваності) [10]. Для цього держава повинна забезпечити доступ до якісної медицини, програм соціальної підтримки сімей, пільгових іпотек та стимулів для молодих батьків. Досвід європейських країн свідчить, що комплексний підхід до підтримки родин дозволяє значно покращити демографічну ситуацію навіть після серйозних криз.

Окрему увагу слід приділити підтримці ветеранів та людей, які втратили працездатність через воєнні дії. Забезпечення їх гідними умовами життя, реабілітаційними програмами та можливостями для працевлаштування сприятиме не лише соціальній стабільності, а й збереженню працездатного населення.

Крім того, особливу роль відіграє політика щодо національних меншин та внутрішньо переміщених осіб. Соціальна згуртованість та включення всіх громадян у процес відбудови країни допомагає уникнути соціальних конфліктів і створює передумови для гармонійного розвитку суспільства.

Демографічна політика у повоєнному відновленні – це не лише питання кількості населення, а й його якості. Інвестиції в освіту, здоров'я, зайнятість та соціальний захист визначатимуть темпи й ефективність відбудови. Лише комплексний підхід, що враховує всі аспекти людського розвитку, дозволить створити сильну, стійку та процвітаючу державу після війни.

Підсумовуючи, можна сказати, що інституційні реформи та верховенство права є не лише бажаними, а й життєво необхідними для повоєнного відновлення країни. Без ефективних державних інституцій неможлива реалізація відбудовчих проектів, без незалежного суду неможливо гарантувати захист прав громадян, а без боротьби з корупцією будь-які ресурси можуть бути розтрачені. Верховенство

права – це основа стабільного та демократичного суспільства, і саме на ньому має будуватися майбутнє країни після війни.

Військово-промисловий комплекс відіграє важливу роль у післявоєнному відновленні країни, сприяючи економічному зростанню, технологічному розвитку та забезпеченню обороноздатності. Експорт озброєнь може стати вагомим джерелом валютних надходжень і сприяти міжнародному співробітництву. Однак ефективне використання потенціалу ВПК потребує збалансованої політики, що враховує як економічні вигоди, так і безпекові ризики. Тільки за умов розумного управління ВПК може стати не лише засобом захисту держави, а й ключовим чинником її стійкого розвитку.

Повоєнне відновлення – це багатовимірний, довготривалий процес, у якому провідну роль відіграє держава. Її стратегічне управління та використання ефективних інструментів політики здатні не лише усунути наслідки руйнувань, але й закласти підвалини для якісно нової, конкурентоспроможної економіки. Історичний досвід відновлення країн, які пройшли крізь жахи війни – таких як Франція, Південна Корея та Фінляндія, – свідчить про те, що саме активна державна участь є запорукою економічної стабільності, стійкості та прогресу.

Одним з головних важелів такого відновлення є державне планування. Воно дозволяє визначити стратегічні пріоритети розвитку, координувати зусилля всіх економічних суб'єктів і формувати довгострокове бачення модернізації. Прикладом є План Моне у Франції, який забезпечив системне оновлення промисловості [11], та п'ятирічні плани в Південній Кореї, які заклали основу економічного дива цієї країни.

Для стійкого зростання важливо активізувати внутрішній потенціал. Держава має сприяти розвитку національного виробництва, що зменшує залежність від імпорту, стимулює експорт і створює робочі місця. У Південній Кореї влада активно підтримувала вітчизняні компанії, інвестувала в розвиток ключових галузей, що дозволило країні швидко перейти від аграрної економіки до індустріальної.

Важливим чинником є підтримка стратегічних секторів – високих технологій, промисловості, інновацій. Фінляндія, інвестуючи в освіту та НДДКР, сформувала конкурентні переваги на глобальному ринку. Південна Корея зосередилася на підтримці великих промислових груп (чеболів), що забезпечило масштабування і глобальну експансію.

Щоб уникнути економічного хаосу, спекуляцій і надмірної концентрації капіталу, держава повинна мати можливість регулювати ринок. У післявоєнній Франції було проведено націоналізацію важливих галузей – вугледобувної, енергетичної, транспорту – що дозволило швидко відновити контроль над критичною інфраструктурою.

Однак економічне відновлення неможливе без соціального виміру. Розбудова системи соціального захисту – як це було у Франції чи Фінляндії – сприяє зменшенню нерівності, підвищує довіру до інституцій і зміцнює внутрішню стабільність. Медичне страхування, доступна освіта, соціальні гарантії – це не витрати, а інвестиції в стійке майбутнє.

Інтеграція у світову економіку та залучення зовнішніх ресурсів є важливими елементами відновлення. План Маршалла надав Франції фінансовий ресурс для модернізації [11], водночас Фінляндія обрала шлях поступової інтеграції в європейський ринок через угоди про вільну торгівлю. Для України важливо не лише отримати міжнародну підтримку, а й раціонально її використати.

Інвестиції в людський капітал мають ключове значення для формування економіки знань. Фінляндія стала прикладом країни, яка зробила ставку на якісну освіту, розвиток наукових досліджень і інновацій, що забезпечило її успіх у XXI ст.

Не менш важливим є відновлення інфраструктури – доріг, енергетичних систем, зв'язку, логістичних хабів. За Планом Маршалла значна частина фінансування була спрямована саме на інфраструктуру, що створило основу для відновлення промисловості. У Південній Кореї розвиток інфраструктури сприяв формуванню промислових зон і залученню інвестицій.

Розвиток аграрного сектору і забезпечення доступу до землі є чинниками продовольчої безпеки. У Південній Кореї земельна реформа перетворила дрібне

фермерство на ефективного виробника, що дало змогу забезпечити базові потреби населення та підтримати внутрішній ринок [16].

Фінансовий сектор також потребує підтримки. В Японії держава сприяла розвитку банківської системи, орієнтованої на фінансування індустріалізації. Це дало змогу зосередити фінансові ресурси на структурних пріоритетах економіки. Малі та середні підприємства (МСП) відіграють важливу роль у створенні нових робочих місць, просуванні інновацій та забезпеченні гнучкості економіки. У Фінляндії діють програми підтримки підприємництва, які знижують залежність від великих корпорацій і забезпечують стійкий розвиток.

Особливу увагу варто приділити енергетичній незалежності. Після війни Франція зробила стратегічну ставку на розвиток ядерної енергетики, що дозволило зменшити зовнішню залежність і забезпечити стабільність енергопостачання. Для України, з огляду на виклики безпеки, це питання є особливо актуальним. Прозорість і ефективність державного управління – обов'язкові умови успішного відновлення. Реформи у Фінляндії сприяли зниженню корупції та підвищенню рівня довіри до влади, що стало основою для ефективного реалізації стратегічних проєктів.

Держава як інституція відіграє ключову роль у повоєнному відновленні країни, забезпечуючи координацію зусиль з відбудови інфраструктури, стабілізації економіки та підтримки населення. Через ефективну економічну політику, створення сприятливого інвестиційного клімату та зміцнення інститутів правопорядку вона формує підґрунтя для довгострокового розвитку. Успішне відновлення можливе лише за умови поєднання стратегічного державного управління, прозорості рішень та тісної взаємодії з громадянським суспільством і міжнародними партнерами. З метою виявлення найбільш ефективних стратегій та інструментів економічного відновлення доцільно звернутися до міжнародного досвіду державної політики, реалізованої в різних країнах після воєнних конфліктів. Такий аналіз дозволяє не лише оцінити результати застосування різних моделей економічної політики, а й виявити універсальні принципи та помилки, яких варто уникати в сучасних умовах.

1.3 Міжнародний досвід державної політики економічного відновлення після війни

Україна у повоєнному економічному відновленні повинна врахувати міжнародний історичний досвід, засвоїти уроки успішного вирішення проблем і вивчити негативні наслідки, щоб максимально уникнути помилок. Але вивчати потрібно не тільки досвід країн, які відбудовували свої економіки після війн, а й увесь історичний досвід економічного розвитку, його логіку, закономірності та сучасну специфіку. Без цього використання зарубіжного досвіду може перетворитися на накладання абстрактних схем на економіку, що не сприймає такі схеми внаслідок інших міжнародних, інституційних, макроекономічних умов, ментальних характеристик, історичної траєкторії розвитку.

Історичний досвід показує, що країни, які пройшли через руйнівні конфлікти, застосовували різні моделі економічного відновлення, враховуючи власні ресурси, політичні реалії та геополітичні обставини. Успішні приклади таких держав, зокрема Франція, Південна Корея, Фінляндія демонструють, що поєднання інвестицій у промисловість, ефективного державного управління та зовнішньої фінансової підтримки може стати ключем до швидкої стабілізації та зростання економіки.

У 1945 році створюється Міністерство з реконструкції та урбанізму, яке опікується подальшою відбудовою та модернізацією. За його підрахунком Франція потребувала 20 млрд \$ на відновлення. За ленд-лізом Франція мала отримати допомоги на 2,5 млрд \$ до липня 1946 року. Передбачалося спрямувати 1,6 млрд \$ у вигляді харчових продуктів, сировинних та промислових матеріалів швидкого використання та 0,9 млрд \$ у вигляді довговічних промислових виробів, машин, устаткування. Продукція, що надійшла Франції до завершення війни за ленд-лізом, не оплачувалася. Це сталося через проблеми з логістикою – зруйновані порти, мости, дороги, дефіцит вугілля. На ремонт інфраструктури не вистачало інженерів і будівельників. Для відбудови та різного роду робіт залучалися німецькі

військовополонені. Однак цього було мало, аби відбудувати країну після війни [12,14,15].

Вирішальну роль у виході з цієї кризи відіграв План модернізації та переоснащення (Plan de Modernisation et d'Équipement), ініціатором і куратором якого став видатний французький політик, економіст і дипломат Жан Моне.

Моне взяв на себе складну та відповідальну місію, причому головний виклик полягав не лише в розробці самого Плану, а й у запобіганні надмірному втручання чиновників у процес його реалізації. Він твердо вважав, що розробкою і втіленням Плану повинні займатися найкращі фахівці у своїх галузях – ті, хто не просто володів необхідними знаннями та досвідом, а й був сповнений ентузіазму, ініціативності та прагнення до змін [13].

Франція змогла досить швидко пройти етап післявоєнної реконструкції завдяки поєднанню державного планування та зовнішньої допомоги. Важливу роль у відновленні відіграв План Моне, ухвалений у 1946 році, який передбачав модернізацію ключових галузей економіки, зокрема енергетики, транспорту та металургії.

Значний внесок у стабілізацію економіки зробила фінансова підтримка США в межах Плану Маршалла, що сприяло поживленню інвестицій і зростанню виробництва. Уже наприкінці 1940-х років Франція досягла довоєнного рівня економіки, а у 1951 році перевищила рекордні показники 1928-1930 років. Ці успіхи заклали основу для подальшого економічного зростання та так званого "французького економічного дива" 1950-1960-х років [13].

Схвалений французьким урядом у січні 1947 року, цей План мав стати ключовим інструментом подолання повоєнної кризи. Його головна мета полягала в тому, щоб не лише здійснити модернізацію країни, а й залучити до цього процесу все населення. Важливим завданням було заручитися підтримкою громадян, мотивувати їх до активної участі у відбудові економіки та об'єднати суспільство навколо спільної мети – відновлення та розвитку Франції. План передбачав подолання науково-технічного відставання від розвинених країн, невідкладну

реконструкцію промисловості на сучасних технологічних засадах, а також прискорене впровадження цих змін.

Серед ключових завдань було підвищення продуктивності праці, ефективне використання наявних людських ресурсів, збільшення обсягів промислового виробництва та розвиток експортного потенціалу в галузях, де Франція мала конкурентні переваги [14].

Документ визначав перелік стратегічних секторів економіки, які отримували пріоритетне фінансування, стимулюючи загальний розвиток національного виробництва. До них увійшли вугільна промисловість, чорна металургія, виробництво електроенергії, будівництво, транспорт і сільськогосподарське машинобудування. Для кожної з цих галузей розроблялися детальні програми модернізації, що включали конкретні проекти [23].

У цей критичний момент на допомогу прийшов План Маршалла – амбітна програма економічної підтримки європейських держав, ініційована США у 1947 році. Фінансування заходів, передбачених Планом, здійснювалося переважно за рахунок іноземних кредитів.

Франція стала однією з головних країн-отримувачів допомоги за цим планом, отримавши близько 12 мільярдів доларів. Ці кошти використовувалися для закупівлі сировини, пального, техніки, а також для модернізації підприємств і відновлення інфраструктури. Одним із ключових напрямів було оновлення промислових потужностей, що дало змогу відродити сталеливарну, автомобільну та хімічну галузі. Так, французькі заводи Renault та Citroën відновили виробництво автомобілів, що сприяло як внутрішньому споживанню, так і експорту [13].

Сільське господарство також отримало значну підтримку: фермери змогли закупити сучасну техніку та добрива, що підвищило продуктивність і зменшило залежність країни від імпорту продовольства. У результаті цього, вже в перші роки після впровадження Плану Маршалла, французька економіка почала стрімко зростати.

Окрім суто економічних аспектів, програма сприяла й політичній стабілізації Франції. Завдяки фінансовій підтримці вдалося уникнути соціального вибуху, який

міг би призвести до посилення комуністичних рухів, що в той час набирали популярності в Європі. Співпраця з США також сприяла зміцненню трансатлантичних відносин і забезпечила Франції місце серед ключових союзників у Західному блоці.

До початку 1950-х років результати дії Плану Маршалла стали очевидними: рівень виробництва у Франції зріс до довоєнного рівня, національний дохід стабільно збільшувався, а добробут населення почав покращуватися. Успішне використання американської допомоги сприяло закладенню основ майбутнього економічного дива, яке привело країну до статусу однієї з провідних економік Західної Європи [15].

План Маршалла відіграв ключову роль у відновленні Франції, не лише сприяючи її економічному підйому, а й закріплюючи її місце серед провідних демократичних держав. Без цієї допомоги шлях до відновлення міг би бути значно довшим і складнішим.

Серед факторів що збільшили роль Франції на світовій арені є план Шумана, представлений 9 травня 1950 року французьким міністром закордонних справ Робертом Шуманом, став ключовим кроком у створенні об'єднаної Європи. Основною метою цього плану було запобігання новим війнам у Європі через спільний контроль над стратегічними галузями промисловості – вугледобувною та металургійною. Цей план не лише заклав основи Європейського об'єднання вугілля та сталі (ЄОВС), але й започаткував процес європейської інтеграції. Для Франції економічний аспект Плану Шумана мав особливе значення, оскільки він сприяв модернізації промисловості, стабілізації економіки та зміцненню її позицій у післявоєнній Європі [13].

Головною ідеєю Плану Шумана було об'єднання виробництва вугілля та сталі Франції та Німеччини під єдиним наднаціональним органом. Для Франції цей план був важливим з кількох причин:

- Економічна безпека. Франція отримувала гарантований доступ до німецького вугілля з Руру, що було критично важливим для її промисловості.

- Політична стабільність. Започаткування тісної економічної співпраці з Німеччиною допомагало уникнути нових конфліктів між двома країнами.

- Посилення французького впливу в Європі. Франція стала ініціатором інтеграційного процесу, що дало їй можливість грати ключову роль у формуванні нової європейської економічної архітектури.

- Модернізація промисловості. Участь у спільному ринку сприяла розвитку сталеливарної промисловості та підвищенню конкурентоспроможності французьких компаній.

План Шумана відіграв значну роль у становленні французької економіки в повоєнний період, що представлені в табл. 1.1.

Таблиця 1.1.

Основні економічні наслідки

Гарантоване постачання ресурсів	Франція отримала стабільний доступ до сировини, що сприяло відновленню промислового виробництва.
Розширення ринку збуту	Спільний ринок забезпечив французьким виробникам сталі доступ до ширшого європейського ринку.
Залучення інвестицій	Співпраця у рамках ЄОВС сприяла залученню капіталу у французьку металургійну галузь.
Закріплення економічного лідерства	Франція, разом із Німеччиною, стала центром європейської економічної інтеграції, що дозволило їй відігравати провідну роль у подальшому розвитку Європейського Союзу.

Джерело: складено автором на основі [23].

План Шумана став історичним моментом у розвитку Франції, оскільки започаткував процес європейської економічної інтеграції, в якому Франція відіграла ключову роль. Його економічний аспект сприяв стабільності, зростанню економіки, усуненню торговельних бар'єрів і зміцненню економічної співпраці з Німеччиною. Без цього плану французька економіка могла б відновлюватися значно повільніше, а міжнародні відносини у Європі залишалися б менш стабільними.

Південна Корея, яка вийшла з руїн після Корейської війни (1950-1953), сьогодні є одним із найбільш розвинутих та успішних економічних гравців у світі. Процес її економічного відновлення після війни став одним із найбільш вражаючих прикладів трансформації націй, що пережили масштабні конфлікти (основні причини економічного зростання Південної Кореї у повоєнний період продемонстровано у Додатку Б).

Державний апарат був охоплений корупцією та не функціонував належним чином, що призводило до розкрадання значної частини іноземної допомоги олігархічною елітою. Економіка була в стагнації, а рівень життя населення майже дорівнював рівню найбідніших країн Африки.

Факторами, які дозволили розвинути країну рівня до лідерів були:

- політичне перезавантаження;
- курс економічного росту;
- цілеспрямований підхід до індустріалізації.

Ці фактори стали основою економічного росту і розвитку на десятиліття [16].

На відміну від Західної Європи, яка перед війною мала високорозвинену індустріальну економіку та ефективні державні інститути, Корея не мала жодних таких переваг. Президент Пак Чон Хі зробив ставку на залучення іноземних інвестицій, активне нарощування експорту та форсовану індустріалізацію. Державна роль в економічному житті значно зросла, що проявилось у впровадженні елементів планового господарювання, зокрема запровадженні п'ятирічних економічних планів.

У період розвитку легкої промисловості (1962–1971 рр.) до країни надійшло 2,6 млрд доларів іноземних інвестицій, переважно у вигляді урядових та приватних позик. Водночас було реформовано торговельну політику: тарифи на імпорту поступово знижувалися, а до 1967 року імпорту здійснювався лише за спеціальними дозволами. Значне зростання експорту сприяло подоланню післявоєнної економічної стагнації: у 1963-1969 рр. співвідношення експорту до імпорту зросло до 35% проти попередніх 22%. Окрім іноземних інвестицій, країна продовжувала отримувати фінансову допомогу з-за кордону [17].

Для корейських компаній держава створила сприятливі умови розвитку, надаючи субсидії та інвестиційну підтримку від іноземних партнерів. Це дозволило підприємствам розширити свої експортні ринки. Більшість компаній активно залучали фінансові ресурси через банківське кредитування та інвестували в цінні папери.

Наступний етап, 1973-1979 рр., відзначився стрімким розвитком важкої та хімічної промисловості. У січні 1973 року Пак Чон Хі оголосив «Декларацію про розвиток важкої та хімічної промисловості», що стало кульмінацією державного втручання в діяльність корпорацій. Якщо раніше підтримка експорту не обмежувалася окремими секторами, то тепер акцент було зроблено на стратегічних галузях. Цей перехід зумовили три основні фактори:

- Скорочення військової присутності США, що спричинило необхідність розбудови власного військово-промислового комплексу.

- Зростання рівня заробітних плат на тлі економічного підйому, що знизило конкурентоспроможність трудомісткого експорту. Одночасно в регіоні активізувалися країни-сусіди зі схожими виробничими можливостями.

- Збереження значного дефіциту поточного рахунку платіжного балансу, попри активне стимулювання експорту. Висока залежність від імпорتنих ресурсів у виробничому процесі посилювала цей дисбаланс.

Скорочення фінансової підтримки з боку США поставило перед урядом нагальне завдання – зменшити зовнішньоторговельний дефіцит, оскільки джерела його покриття ставали дедалі менш доступними [17].

На початку 1980-х років уряд здійснив корекцію економічного курсу. Для стримування інфляції було запроваджено жорстку монетарну політику та консервативні фіскальні заходи. Темпи зростання грошової маси скоротилися з 30% у 1970-х до 15%. Бюджет країни тимчасово заморозили, а роль державного втручання в економіку значно зменшилася [18].

Політика щодо імпорту та іноземних інвестицій зазнала лібералізації, що сприяло розвитку конкуренції. Щоб зменшити соціально-економічний дисбаланс між містами та сільською місцевістю, уряд розширив державні інвестиції в

інфраструктуру, включаючи будівництво доріг, розвиток комунікаційних мереж і механізацію сільського господарства.

До кінця 1980-х років внутрішній ринок став головним драйвером економічного зростання. На тлі зростання доходів населення різко збільшився попит на автомобілі та інші товари тривалого користування. Структура експорту Південної Кореї змінилася: країна поступово зменшувала залежність від імпорту та робила ставку на внутрішнє виробництво. Особливо динамічно в цей період розвивався сектор послуг, що відіграв важливу роль у подальшому економічному зростанні [19].

У результаті валовий внутрішній продукт Південної Кореї зріс у 31 000 разів із 1953 року, що стало можливим завдяки фінансовій підтримці, впровадженню новітніх технологій, активній торговельній взаємодії зі США, стрімкому розвитку експорту, підвищенню рівня добробуту населення, зростанню внутрішнього споживання, а також зміцненню позицій країни у важкій промисловості та виробництві побутової електроніки. Для порівняння, динаміка ВВП Південної Кореї за роками, показник зріс з 40,9 млн. дол. у 1953 до 4 млрд. дол. у 1960 році.

Економічний успіх Південної Кореї став можливим завдяки поєднанню державного регулювання, підтримки великих корпорацій, орієнтації на експорт, інвестицій у людський капітал та наукових розробок [18].

Таблиця 1.2.

Фактори економічний успіху Південної Кореї

Еволюція економічної політики	Післявоєнна стратегія імпортозаміщення виявилася неефективною, що змусило країну перейти до політики експортно-орієнтованого розвитку. Держава запровадила механізми економічного планування, зокрема систему п'ятирічних планів, що дозволило ефективно спрямовувати ресурси у стратегічні галузі.
Роль “челобей”	Великі бізнес-конгломерати стали ключовими гравцями в економічному зростанні, отримуючи державну підтримку у вигляді пільг, субсидій та доступу до кредитів. Вони сприяли економічному прориву країни, однак водночас створювали монопольну структуру ринку, що обмежувало розвиток малого та середнього бізнесу та сприяло збереженню корупційних зв'язків.

	<i>Продовження таблиці 1.2</i>
Освіта як стратегічний ресурс	Одним із ключових факторів розвитку стала інтенсивна модернізація системи освіти. Завдяки значним інвестиціям у навчання та підготовку висококваліфікованих фахівців країна змогла швидко освоювати передові технології та стимулювати інноваційний розвиток.
Наукові розробки та технологічний прорив	Корейський уряд на державному рівні сприяв впровадженню інновацій. Було створено механізми залучення та адаптації іноземних технологій, стимулювався обмін знаннями між підприємствами, а з 90-х років – активний розвиток наукових центрів, технопарків та стартап-екосистеми.
Сучасна економічна політика	На сьогодні Південна Корея продовжує інвестувати в науково-дослідні розробки, спрямовуючи майже 5% ВВП на розвиток технологій. Держава реалізує масштабні програми інноваційного розвитку, що забезпечує їй стабільне лідерство у високотехнологічних галузях.

Джерело: складено автором на основі [17].

Таким чином, послідовна державна політика, акцент на освіті та інноваціях, а також ефективне використання внутрішніх і зовнішніх ресурсів дозволили Південній Кореї перетворитися на одну з провідних економік світу [20].

У вересні 1944 року Фінляндія уклала перемир'я із Великою Британією та СРСР, за яким мала віддати ще ряд територій Радянському Союзу, сплатити репарації, що були оцінені у 300 млн дол США (що становить приблизно 3,6 мільярда доларів у сучасному еквіваленті).

Міністр промисловості Герман Алтонен запропонував рішення: індустріалізація мала здійснюватися через Державний банк розвитку, створений за ініціативою міністра фінансів. Банк надавав пільгові кредити підприємствам, що працювали над виконанням репараційних зобов'язань. Загальна сума кредитування за період 1945–1952 років склала 42 мільярди фінських марок (від 130 до 840 мільйонів доларів США), що дозволило модернізувати понад 300 підприємств [21].

Паралельно країна розв'язувала проблему переселенців із Карелії. Міністр сільського господарства Векко Веномо розробив земельну реформу: держава викупила 2,8 мільйона гектарів землі у великих землевласників, розділила її на ділянки по 6–15 гектарів і передала 120 000 родинам переселенців.

Урбанізація у Фінляндії відбувалася під керівництвом міністра інфраструктури Онні Пелтонена, з ініціативи якого було розроблено 20-річний план розвитку міст. У період 1945-1960 рр. було збудовано 450 000 нових квартир, заасфальтовано 3200 км доріг, електрифіковано 80% сільських районів [21].

Урядова команда, очолювана прем'єр-міністром, а згодом восьмим президентом Фінляндії Урго Кекконеном, впровадила систему державного планування. П'ятирічні плани розвитку охоплювали всі галузі економіки, але, на відміну від радянської моделі, не були директивними. Держава визначала пріоритетні напрями та надавала підтримку приватному бізнесу через податкові пільги та доступні кредити [22].

Соціальна політика формувалася під керівництвом міністра соціального забезпечення Тюне Лехтокоскі. У 1948 році було запроваджено універсальні дитячі допомоги, а у 1956 – загальнодержавну пенсійну систему. На ці програми спрямовувалося 15% державного бюджету, а фінансування забезпечувалося за рахунок прогресивного оподаткування. Ставка податку для найбагатших досягала 60%.

До 1960 року фінська економіка демонструвала разючі результати. ВВП зріс у понад три рази порівняно з 1945 роком, промислове виробництво – у 4,5 рази, середня зарплата збільшилася з 15 000 до 48 000 марок на рік, а рівень безробіття не перевищував 2%. Країна не тільки розрахувалася з репараціями, але й накопичила золотовалютні резерви на суму 500 мільйонів доларів [21].

Успіх фінської моделі відбудови базувався на кількох ключових принципах: стратегічне планування, ефективне використання державних ресурсів, соціальний консенсус та професіоналізм управлінської команди. Цей досвід довів, що навіть найважчі випробування можуть стати стимулом для модернізації та розвитку, якщо країна має компетентне керівництво та чітке бачення майбутнього.

Ключовою рушійною силою змін стала масштабна індустріалізація. Ставка на суднобудування, металургію та машинобудування, зроблена ще під час виплати репарацій Радянському Союзу, дала свої плоди. До 1960-х років ці галузі стали основними драйверами економіки, забезпечуючи робочі місця та зростання

експорту. Особливо важливу роль відігравала лісова промисловість: продукти переробки деревини, зокрема папір та картон, займали до половини експортного портфеля країни [22].

Водночас уряд інвестував у модернізацію транспортної інфраструктури. До кінця 1960-х років залізничні та морські порти Фінляндії стали одними з найбільш ефективних у Північній Європі. Президент Урхо Кекконен, який очолював країну з 1956 до 1981 року, відіграв важливу роль у формуванні економічної політики. Завдяки його дипломатичному підходу Фінляндія зберігала нейтральний статус, але водночас співпрацювала як із західними, так і зі східними ринками. Приєднання до Європейської асоціації вільної торгівлі у 1961 році стало важливим кроком для інтеграції країни в європейську економіку, що забезпечило стабільний доступ до ринків Західної Європи.

Прикладом економічного успіху стало перетворення компанії Nokia, яка раніше займалася виробництвом паперу та кабелів. У 1970-х роках вона почала переорієнтацію на електроніку, що згодом зробило її одним із глобальних лідерів у сфері телекомунікацій. Цей успіх став можливим завдяки грамотній державній політиці, інноваціям та ефективному менеджменту [22].

Період "економічного дива" став результатом поєднання кількох факторів. Державна підтримка приватних інноваційних галузей дозволила Фінляндії перейти до створення продукції високої доданої вартості. Освітні реформи створили міцний кадровий фундамент, а дипломатична гнучкість забезпечила вихід на ринки обох блоків Холодної війни.

У 1980-х роках Фінляндія продовжила зміцнювати свою економіку, поступово переходячи від індустріальної моделі до постіндустріальної. Відбувався активний розвиток сфери послуг, впровадження інноваційних технологій і розширення зовнішньоекономічних зв'язків [22].

Висновки до першого розділу

У першому розділі здійснено комплексний аналіз еволюції наукових підходів до трактування сутності економічної політики, що дало змогу виявити закономірності трансформації уявлень про роль держави в економічному розвитку. Розглянуто ключові економічні школи – меркантилізм, класичну політичну економію, марксизм, кейнсіанство, монетаризм, неокейнсіанство, інституціоналізм, а також сучасні інтегративні концепції. Показано, що кожна теоретична парадигма формувалася у відповідь на соціально-економічні виклики свого часу та відображала зміну пріоритетів у державному регулюванні.

Встановлено, що впродовж історичного розвитку економічної думки зміщувалися акценти з повного втручання держави в економіку до ліберального невтручання, а згодом – до пошуку балансу між ринковими механізмами, ефективною державною політикою та якісними інституціями. Така динаміка засвідчує складність і багатовимірність економічної політики як явища, що перебуває на стику теорії та практики.

Наголошено, що осмислення еволюції теоретичних підходів є необхідною передумовою для формування сучасних стратегій економічного розвитку. Це особливо актуально для України в умовах повоєнної трансформації, коли постає потреба в обґрунтованому виборі моделі державного втручання, здатної забезпечити економічне зростання, соціальну стабільність та інтеграцію у глобальний економічний простір.

Досліджено досвід повоєнного відновлення у повоєнний період, коли держава постає як центральний суб'єкт економічного відновлення, відповідальний не лише за координацію ресурсів, але й за інституційне оновлення суспільства. Ефективна реалізація відбудовчих програм є неможливою без сильних, підзвітних громадянам інституцій, які гарантують верховенство права, прозорість управлінських рішень і справедливий розподіл ресурсів. Досвід низки країн свідчить, що саме інституційна сталість і правова визначеність є основою довготривалої економічної стабільності та здатності протистояти зовнішнім і внутрішнім викликам. У цьому контексті

боротьба з корупцією, реформування судової системи та ефективна децентралізація є не лише передумовами відновлення довіри до влади, а й критично важливими факторами для залучення міжнародної допомоги та інвестицій.

Доведено, що держава має активізувати свій вплив у ключових секторах, включаючи військово-промисловий комплекс, як джерело економічного зростання, технологічного оновлення та стратегічної автономії. Водночас така політика повинна ґрунтуватися на принципах балансу між безпековими потребами та соціально-економічною рівновагою. Також необхідним є системний підхід до демографічної політики, що враховує повернення мігрантів, підтримку народжуваності, інтеграцію ветеранів та соціально вразливих груп.

Наведені історичні приклади країн, які успішно подолали наслідки війни, демонструють ефективність державного планування як інструменту мобілізації внутрішніх ресурсів, модернізації національної економіки та забезпечення соціальної згуртованості. Тому стратегічне управління, засноване на верховенстві права, інституційній спроможності та соціальній відповідальності, має стати основою для формування дієвої економічної політики в умовах повоєнного відновлення України.

РОЗДІЛ II. ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ В ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД

2.1 Соціально-економічні наслідки війни та виклики для держави

Українсько-російська війна, яка триває з 2014 року та перейшла у повномасштабне вторгнення в лютому 2022 року, стала наймасштабнішим збройним конфліктом у Європі з часів Другої світової війни. Агресія росії спричинила значні людські жертви, руйнування інфраструктури, економічну кризу та соціальні потрясіння.

Війна кардинально змінила політичний, економічний та соціальний ландшафт України. Держава зазнала безпрецедентного тиску через необхідність фінансування оборони, забезпечення соціального захисту населення, відновлення зруйнованих територій та підтримки внутрішньо переміщених осіб [24].

Окупація Криму та початок війни на Донбасі завдали нищівного удару по українській економіці. До 2013 року Донбас був одним із ключових промислових регіонів країни, на який припадало близько 15% загального обсягу промислового виробництва. Втрата контролю над цією територією спричинила масштабне згорання металургійної, вугільної та машинобудівної галузей, що суттєво вплинуло на економічний розвиток держави.

Однак проблеми розпочалися ще до активної фази війни. Починаючи з 2013 року, в період правління проросійського президента Віктора Януковича, російська федерація запровадила торговельні обмеження проти України. Москва цілеспрямовано ускладнювала транзит українських товарів до країн Кавказу та Центральної Азії, фактично заблокувавши стратегічні маршрути через свою територію. Додатково були введені економічні санкції, що створило бар'єри для українського експорту та спричинило значне падіння торговельного обороту [24].

Окупація Криму та війна на Донбасі у 2014 році стали початком економічної та соціальної кризи, яка лише поглиблювалася в наступні роки. Втрата територій, підприємств, трудових ресурсів та ринків збуту суттєво вплинула на фінансову

стабільність країни. Наслідки цих подій проявилися в серйозному зменшенні валового внутрішнього продукту (ВВП). За даними Світового банку, у 2013 році ВВП України становив 190,5 млрд доларів США [25]. Проте вже у 2015 році, після втрати Криму та частини Донбасу, цей показник знизився до майже вдвічі – до 91,03 млрд доларів США. Така тенденція була викликана скороченням промислового виробництва, зменшенням іноземних інвестицій та девальвацією національної валюти.

У період з квітня 2014 року по червень 2021 року, за даними Управління верховного комісара ООН з прав людини, загальна кількість людських втрат, пов'язаних з конфліктом на Донбасі, становила від 42 500 до 44 500 осіб. З них близько 13 200 – 13 400 загиблих, включаючи понад 3 400 цивільних осіб, приблизно 4 200 українських військових та близько 5 800 членів озброєних груп. Поранення отримали від 29 600 до 33 600 осіб, серед яких 7 000 – 9 000 цивільних, 9 800–10 800 українських бійців та 12 800 – 13 800 бойовиків [26].

Щодо територіальних втрат, то внаслідок конфлікту Україна втратила контроль над частинами Донецької, Луганської областей та Автономною республікою Крим [24].

24 лютого 2022 розпочалось повномасштабне вторгнення РФ в Україну, яке стало черговим етапом ескалації конфлікту і принесло з собою нові, ще більш важкі наслідки для країни. Після початку повномасштабної війни в 2022 році, українська економіка опинилася під ще більшим тиском. Велика частина інфраструктури була зруйнована або пошкоджена внаслідок бойових дій, що призвело до значних втрат у різних галузях економіки, зокрема в енергетиці, транспорті, виробництві та сільському господарстві.

Одним з найбільших викликів стало переміщення мільйонів українців. За оцінками ООН, близько 15 мільйонів людей стали внутрішньо переміщеними особами або виїхали за кордон [29], що створило додаткове навантаження на соціальну сферу та державні фінанси. Внутрішньо переміщені особи потребували житла, медичного обслуговування, соціальної допомоги та психологічної підтримки, а державні ресурси були спрямовані на забезпечення їхніх потреб.

Суттєво скоротився рівень народжуваності (на 28% скоротився у 2023 порівняно з аналогічними показниками у 2021 році), що призведе до негативних демографічних та економічних наслідків у майбутньому. Одночасно країна повинна була підтримувати обороноздатність, що призвело до величезних витрат на армію та військову техніку.

Економічна криза також позначилася на ринку праці. В умовах воєнного стану багато підприємств зупинило свою діяльність, що призвело до масових скорочень та зменшення кількості робочих місць. На фоні цього рівень безробіття різко зріс, а реальні доходи населення впали через інфляцію та девальвацію гривні [27].

Для покриття зростаючих витрат держава була змушена залучати міжнародну допомогу та кредитні ресурси. Підтримка від міжнародних організацій, таких як Міжнародний валютний фонд (МВФ) та Світовий банк, стала ключовою для стабілізації економічної ситуації, однак боргові зобов'язання продовжували збільшуватися, що створювало додаткові фінансові труднощі.

Одним з важливих аспектів війни стала руйнація виробничих потужностей, зокрема в промислових регіонах. Втрата Донбасу, який раніше був основним постачальником вугілля, металу та машинобудування, ще більше ускладнила відновлення економіки. Через блокаду поставок Україна була змушена шукати нові ринки для своїх товарів та адаптувати виробничі ланцюги до нових реалій [26].

Цей період також відзначався важкими соціальними наслідками. Мільйони людей втратили свої домівки, багато сімей постраждали від втрат близьких, а психічне здоров'я людей стало важливою проблемою. Психологічна підтримка, реабілітація та інтеграція внутрішньо переміщених осіб стали пріоритетами соціальної політики держави, однак ці процеси потребували значних ресурсів і часу.

Повномасштабна війна в Україні значно збільшила потребу в психологічній допомозі. Прогнозується, що до кінця війни 15 млн людей потребуватимуть підтримки, серед яких 1,8 млн військових, 7 млн осіб старшого віку та 4 млн дітей. ВООЗ оцінює, що кожна п'ята людина в зонах бойових дій має психічний розлад, а поширеність ПТСР зросла вчетверо за останні два роки [31].

Проте в Україні спостерігається значний дефіцит кваліфікованих психологів і психіатрів. Зокрема, існують законодавчі бар'єри для лікарів первинної ланки, які обмежують їхні можливості надавати психологічну допомогу. Попри покращення підготовки медичних працівників, нестача фахівців та зростання числа псевдопсихологів є серйозними проблемами [31].

Уряд реалізує ініціативи, такі як Національна програма психічного здоров'я та програму mhGAP для лікарів первинної ланки, щоб забезпечити доступ до психологічних послуг. Проте ситуація потребує комплексних довгострокових заходів, таких як модернізація освітніх програм, створення системи сертифікації психологів та інтеграція психології в державні програми.

Україна має потужний продовольчий сектор, здатний не лише забезпечити власне населення, а й відігравати важливу роль на міжнародних ринках. До війни країна входила до п'ятірки найбільших експортерів зернових, постачаючи 10 % світового експорту пшениці, понад 14 % кукурудзи та 47 % соняшникової олії. Попри війну, завдяки підтримці міжнародних партнерів, Україна залишається важливим постачальником агропродукції, експортувавши 16,1 млн т пшениці, 26,2 млн т кукурудзи та 5,7 млн т олії в 2023 році [32].

Проте військові дії серйозно вплинули на агропродовольчий комплекс. Руйнація інфраструктури та порушення логістичних ланцюгів спричинили величезні збитки, які оцінюються в десятки мільярдів доларів. Фермери змушені були скоротити виробництво, а сільськогосподарські домогосподарства зазнали збитків у розмірі понад 2 млрд доларів. Частина аграріїв зупинила виробництво, особливо в прифронтових районах.

Попри це, аграрний сектор проявив стійкість і адаптивність. В Україні спостерігається рекордна врожайність зернових, що перевищує потреби внутрішнього ринку. У 2023 році було зібрано 79,2 млн т сільгосппродукції, зокрема 58,4 млн т зернових. Споживання м'яса і молока також залишалося стабільним, зростання виробництва птиці та яловичини компенсувало зменшення імпорту [32].

Однак війна внесла серйозні проблеми: фінансові труднощі, зниження рентабельності та скорочення робочої сили. Водночас аграрії змушені економити на добривах, що впливає на якість врожаю. Існують труднощі з відновленням пошкоджених об'єктів і транспортуванням продукції, що погіршує ситуацію.

Незважаючи на виклики, аграрний сектор продовжує працювати, демонструючи здатність адаптуватися до умов війни та забезпечувати країну продовольством, підтримуючи експорт і міжнародну торгівлю [32].

Станом на січень 2024 року, загальна сума прямих збитків, завданих інфраструктурі України внаслідок військової агресії РФ, перевищила \$157 млрд. Найбільших втрат зазнав житловий фонд – \$58,9 млрд, що становить 37,5% від загальної суми збитків. Зруйновано або суттєво пошкоджено майже 500 великих і середніх підприємств – як приватної, так і державної форми власності.

Сукупні втрати у промисловості, будівництві та сфері послуг оцінюються у \$13,1 млрд. Підприємства втратили виробничі потужності, обладнання та елементи логістичної інфраструктури.

Зазнала руйнування й транспортна інфраструктура, збитки якої становлять \$36,8 млрд, або 23,4% загальної суми втрат. Знищено або пошкоджено понад 26 тисяч кілометрів автошляхів на суму близько \$28,3 млрд. Залізниця зазнала втрат на \$4,3 млрд, порти – на \$0,85 млрд, авіаційна галузь – на \$2 млрд.

Щодо житлового фонду, то пошкоджено чи повністю знищено понад 250 тисяч будівель. Із них – 222 тисячі приватних будинків, понад 27 тисяч багатоквартирних та ще 526 гуртожитків [33].

Аграрний сектор та земельні ресурси зазнали прямих втрат на суму \$10,3 млрд. Це включає пошкодження сільськогосподарської техніки, втрату врожаїв та забруднення земель.

Втрати енергетичного сектору становлять \$9,0 млрд. Це включає пошкодження електростанцій, підстанцій та інших об'єктів енергетичної інфраструктури [33].

В результаті пошкоджень об'єктів громадського сектору (соціальні об'єкти та установи, заклади освіти, науки та охорони здоров'я, культурні споруди, спортивні

об'єкти, адміністративні будівлі тощо) сукупні прямі збитки становлять понад \$13,7 млрд. Ці дані підкреслюють масштаб руйнувань, завданих інфраструктурі України, та необхідність значних ресурсів для її відновлення [33].

Війна спричинила безпрецедентні фінансові втрати для України, які потребують комплексного перегляду економічної політики та стратегії розвитку. Дефіцит бюджету зріс до рекордних рівнів через необхідність фінансування оборонного сектору, соціальних виплат, компенсації втрат бізнесу та підтримки внутрішньо переміщених осіб. За оцінками економістів, у 2023 році дефіцит державного бюджету перевищив 20% ВВП, що значно обмежило можливості внутрішнього фінансування та змусило Україну активізувати пошук міжнародної допомоги.

Перед Україною постали критичні виклики, що вимагають термінових і рішучих дій. Для стабілізації економіки уряд впроваджує комплексні заходи, спрямовані на підтримку макроекономічної рівноваги, стимулювання бізнесу та залучення зовнішніх ресурсів.

Україна, співпрацюючи з Національним банком та міжнародними фінансовими організаціями, зосередилася на контролі інфляції, підтримці курсу гривні та залученні фінансової допомоги. Програми кредитування від МВФ, макрофінансова підтримка від ЄС і двосторонні грантові програми дозволили країні уникнути фінансового колапсу та зменшити навантаження на бюджет. Водночас НБУ вживає заходів щодо пом'якшення монетарної політики, поступово знижуючи облікову ставку для пожвавлення економічної активності.

Попри зниження рівня прямих іноземних інвестицій під час війни, уряд України активно працює над створенням умов для їхнього залучення після стабілізації ситуації. Основними напрямками мобілізації капіталу стали:

- переговори з міжнародними фінансовими організаціями,
- запровадження механізмів державних гарантій для інвесторів,
- розширення програм страхування воєнних ризиків.

Особливу увагу приділено відновленню інфраструктури, що є критично важливим фактором для залучення капіталу в ключові галузі, такі як агросектор, енергетика та ІТ.

Війна серйозно ускладнила експортні операції, особливо в аграрному секторі та металургії. У відповідь на ці виклики уряд запустив низку ініціатив для розширення ринків збуту:

- розвиток альтернативних логістичних маршрутів через Дунайські порти;
- активне використання транспортної інфраструктури ЄС;
- створення умов для переробки сировини всередині країни, що дозволить експортувати продукцію з вищою доданою вартістю [32].

Фінансово-економічні наслідки війни є значними, проте Україна демонструє стійкість і рішучість у подоланні кризових явищ. Завдяки макроекономічній стабілізації, податковим реформам, залученню зовнішніх інвестицій та підтримці експорту країна формує підґрунтя для післявоєнного економічного відновлення. Подальший успіх залежить від ефективності впроваджених реформ, стабільності міжнародної підтримки та здатності уряду швидко адаптуватися до нових викликів. Україна має всі шанси не лише відновити економіку, а й закласти основу для її сталого зростання у майбутньому.

Під час війни регіональна економіка України зазнала кардинальних змін. Регіони, які до 2022 року були промисловими центрами (Донецька, Луганська, Харківська, Запорізька області), значною мірою втратили свої підприємства через бойові дії, окупацію чи знищення інфраструктури. У результаті відбулося масштабне переміщення виробничих потужностей і підприємств у відносно безпечніші області на заході та в центрі країни – Закарпатську, Львівську, Івано-Франківську, Тернопільську, Хмельницьку, Вінницьку тощо [34].

Ці регіони, які раніше не були великими промисловими хабами, стали приймати релокований бізнес. Наприклад:

- підприємства легкої промисловості або ІТ-компанії переводили свої офіси та виробництва;
- створювалися нові логістичні центри через зміни транспортних маршрутів;

- місцева влада почала активніше підтримувати малий і середній бізнес, створюючи індустріальні парки чи пропонуючи податкові стимули.

Цей процес став каталізатором децентралізації економіки. Тобто, Україна менше залежить від кількох великих індустріальних регіонів, а натомість розвиває збалансовану регіональну модель, де економічна активність розподілена більш рівномірно по країні [34].

У перспективі ця адаптація може зробити українську економіку більш гнучкою, стійкою до ризиків і здатною до швидшого відновлення після завершення бойових дій.

Соціально-економічні наслідки повномасштабної війни в Україні виявили глибоку структурну вразливість існуючої системи економічного управління. Значні руйнування інфраструктури, втрата виробничого потенціалу, масштабні переміщення населення, зростання регіональної нерівності та суттєве навантаження на систему соціального забезпечення створили безпрецедентний тиск на публічні фінанси та інститути державної влади. В таких умовах виникла об'єктивна потреба не лише в оперативній відповіді на кризові виклики, а й у фундаментальному переосмисленні підходів до формування та реалізації економічної політики в середньо- та довгостроковій перспективі.

Центральною складовою цього процесу є трансформація інституцій регулювання економіки, які повинні відігравати системоутворюючу роль у процесі повоєнної відбудови. Йдеться, зокрема, про підвищення спроможності державних органів до стратегічного планування, впровадження ефективних механізмів координації між центральними та місцевими органами влади, забезпечення прозорості та підзвітності бюджетної політики, а також створення інституційного середовища, сприятливого для інвестицій та підприємницької активності.

Без якісної модернізації інституційної архітектури економічного управління неможливо забезпечити раціональне використання міжнародної допомоги, підтримати темпи відновлення економіки та сформувати підґрунтя для стійкого економічного зростання у післявоєнний період.

2.2 Реформування інститутів регулювання економічної політики

Реформа інститутів економічного регулювання стане одним із головних завдань для України після завершення війни. Відновлення відкрис шлях до структурних змін, що сприятимуть сталому розвитку, євроінтеграції та подоланню наслідків руйнувань. Це вимагатиме дієвих державних механізмів, здатних забезпечити стабільність, інвестиційну привабливість і соціальну рівновагу. Передусім необхідно реформувати інститути в ключових сферах (Додаток В).

Правові реформи мають стати фундаментом повоєнного відновлення України. Вони не лише створюють базу для економічної стабільності, а й формують сприятливе середовище для розвитку підприємництва, залучення інвестицій і підвищення довіри до держави. Ефективна правова система — це запорука впевненості громадян та бізнесу в завтрашньому дні.

Одним із ключових завдань є забезпечення стабільності та передбачуваності законодавства. В умовах післявоєнної невизначеності українське суспільство та економіка особливо потребують чітких і незмінних "правил гри". Бізнес повинен мати гарантії, що законодавча база не змінюватиметься радикально через політичні чи економічні коливання, а інвестори – впевненість у захисті своїх прав [35].

Особливу увагу слід приділити реформі підходів до регулювання підприємницької діяльності. Важливо скасувати практику презумпції винуватості бізнесу – ситуацію, коли підприємців за замовчуванням вважають потенційними порушниками. Це створює атмосферу страху, перешкоджає відкритості та гальмує економічний розвиток. Натомість має бути впроваджена презумпція добросовісності, коли держава ставиться до бізнесу як до партнера, а не до об'єкта контролю [36].

Також необхідне значне спрощення адміністративних процедур: реєстрації бізнесу, отримання дозвільних документів, звітності, доступу до державних послуг. Цифровізація та дерегуляція повинні стати основними інструментами полегшення ведення підприємницької діяльності.

Особливу роль у повоєнному відновленні відіграватиме малий і середній бізнес (МСБ). Саме МСБ має потенціал для швидкої адаптації, створення нових

робочих місць та відновлення економічної активності на місцях. Тому правові реформи повинні включати прозору та доступну систему оподаткування з мінімальним тиском на підприємців; антикорупційні гарантії, що мінімізують вплив місцевих чиновників і силових структур на бізнес; окремі програми правового захисту та консультацій для новостворених підприємств, зокрема у постраждалих регіонах; розширення можливостей для участі МСБ у державних і міжнародних програмах підтримки [37].

Реформа податкової політики – це не просто оновлення фіскальних інструментів. Це – основа нової суспільної угоди між державою, бізнесом і громадянами. У воєнний і повоєнний періоди така реформа набуває особливого значення, адже саме зараз формується вектор економічного розвитку на десятиліття вперед. Податкова система має стати не засобом фіскального тиску, а платформою для економічного зростання, відновлення довіри до держави та підтримки підприємництва.

У грудні 2023 року уряд України затвердив Національну стратегію доходів на 2024–2030 роки [38]. Цей документ проголошує мету модернізувати податкову та митну системи, підвищити ефективність адміністрування, інтегрувати фіскальну політику у європейські стандарти. Однією з ключових ідей є цифровізація податкових процедур, що має зменшити корупцію, спростити сплату податків та підвищити прозорість. На перший погляд, така стратегія виглядає як логічна і навіть необхідна відповідь на сучасні виклики. Однак під її амбітною риторикою криються численні ризики, які можуть не лише нівелювати потенційні переваги, а й завдати шкоди вже ослабленій економіці.

Перш за все, стратегія передбачає зростання податкового навантаження на бізнес, зокрема малий і середній. В умовах, коли підприємці і так стикаються з наслідками війни, інфляцією, енергетичною нестабільністю та загальним зниженням купівельної спроможності, підвищення ставок податків і введення нових зборів може мати фатальні наслідки. Малий бізнес, який не має достатнього фінансового запасу, не завжди зможе адаптуватися до нових умов, що призведе до

зупинки діяльності, скорочення робочих місць та зменшення податкових надходжень у довгостроковій перспективі [37].

Особливе занепокоєння викликає прогресивне оподаткування фізичних осіб, тобто збільшення ставок для громадян з високими доходами. Теоретично такий крок може зробити систему справедливішою. Проте в українських реаліях він може спровокувати втечу капіталу за кордон, активізацію схем ухилення від сплати податків та зниження рівня інвестицій. Заможні громадяни часто є не лише споживачами, а й інвесторами – вони фінансують стартапи, розширюють бізнес, купують нерухомість, створюють нові робочі місця. У випадку зниження їхньої платоспроможності постраждає не лише держава, а й цілий ланцюг економічної активності.

Ще одним ризиком є нове оподаткування нерухомості, зокрема з використанням оціночної бази, яка не відповідає ринковим реаліям. Багато підприємств володіють майновими комплексами, що є основою їхньої діяльності. Зростання витрат на податки може поставити їх на межу виживання. Успішне впровадження такої системи потребує часу, точних оцінок та належної інфраструктури – всього того, що сьогодні в дефіциті [38].

Однак, навіть якщо припустити, що стратегічні ідеї правильні, реалізація залишається ахіллесовою п'ятою. В Україні часто трапляється, що добре продумані плани зриваються через відсутність технічної, кадрової чи управлінської спроможності. Податкові та митні органи можуть виявитися неготовими до цифровізації, а інноваційні інструменти – залишитися декларативними пунктами без реального втілення. Окрім цього, недостатня комунікація з платниками податків може посилити недовіру та спричинити супротив бізнесу до нововведень.

Попри критику, важливо визнати: реформа потрібна. Але вона має бути гнучкою, диференційованою і збалансованою. Податкова система має враховувати розмір бізнесу, стадію його розвитку та соціальну роль. Для молодих підприємств варто передбачити податкові канікули або знижені ставки, що дозволять їм розвинути. Важливо стимулювати інвестиції в інноваційні галузі – ІТ, енергетику, біотехнології – через податкові пільги та спеціальні економічні зони.

Такий підхід дозволить Україні не лише відновитися, а й підвищити конкурентоспроможність.

Крім того, надзвичайно важливо залучати громадян і бізнес до формування податкової політики. Через публічні консультації, громадські ради, електронні опитування можна виявити слабкі місця у реформі ще на етапі проєктування. Це дасть змогу не лише уникнути технічних помилок, а й зробити систему прозорою та зрозумілою для всіх учасників процесу.

У підсумку, Національна стратегія доходів 2024–2030 має потенціал стати рушієм економічного зростання, однак для цього необхідно усвідомити її ризики та запровадити механізми їхнього пом'якшення. Без підтримки малого і середнього бізнесу, без інституційної спроможності та реальної участі суспільства реформа може обернутися черговим втраченим шансом. Натомість, за умови продуманої реалізації, вона може стати основою для побудови стабільної, сучасної та справедливої податкової системи, яка відповідатиме як національним викликам, так і глобальним стандартам [38].

Одним із головних викликів для української економіки у післявоєнний період є необхідність остаточно відійти від сировинної моделі розвитку, яка десятиліттями визначала структуру національного експорту (Додаток Г). Орієнтація на постачання зерна, руди, металів та деревини забезпечувала короткострокові прибутки, однак водночас формувала глибоку залежність від глобальних цінових коливань. Це робило економіку надзвичайно вразливою до зовнішніх шоків і не стимулювало розвитку внутрішніх виробничих потужностей, інновацій чи технологічного оновлення.

Сировинна економіка, по суті, виключає можливість формування стабільної та конкурентоспроможної моделі зростання. Вона обмежує кількість робочих місць, стримує розвиток науки та інженерії, не створює належної податкової бази та не дає змоги формувати продукцію з високою ринковою вартістю. У сучасному світі, де економічна міць держав усе більше залежить від рівня технологічного розвитку та здатності створювати інтелектуальний продукт, подальше перебування в ролі «сировинного придатка» є безперспективним і небезпечним [39].

Саме тому стратегічним завданням для України має стати перехід до економіки, орієнтованої на створення й експорт продукції з високою доданою вартістю. Йдеться не лише про розвиток переробної промисловості, а й про формування повноцінних виробничих ланцюгів – від видобутку сировини до випуску готової продукції, конкурентної на світових ринках. Наприклад, замість експорту необробленої деревини слід розвивати деревообробну галузь і меблеве виробництво, здатне конкурувати дизайном і якістю. Замість продажу залізної руди варто інвестувати в сучасне металургійне виробництво, орієнтоване на високотехнологічні сплави, композитні матеріали та продукцію для машинобудування чи авіації. Сільське господарство, яке залишається одним із ключових секторів, має не лише вирощувати сировину, а й перетворювати її на готові продукти – органічні, екологічно чисті, з сертифікацією та доданим споживчим сенсом [32].

Успішна реалізація такого підходу вимагатиме зміни державної економічної політики. Необхідно створити сприятливе середовище для інвесторів, модернізувати інфраструктуру, підтримати створення промислових кластерів і технопарків. Важливу роль відіграватиме підтримка малого та середнього бізнесу, що здатен забезпечити гнучкість і динаміку виробництва. Крім того, необхідна активна експортна стратегія, спрямована на просування української продукції під національними брендами, з урахуванням міжнародних стандартів якості та екологічності.

Варто також розвивати високотехнологічні галузі, де Україна вже має потенціал: ІТ-сектор, фармацевтику, машинобудування, авіаційну та космічну промисловість. Створення власних технологічних продуктів, а не лише робота в режимі аутсорсингу, дозволить зміцнити національну економіку і створити продукцію з максимальною доданою вартістю. Особливо перспективним є стратегічне використання природних ресурсів, зокрема рідкоземельних металів, що можуть стати основою для розвитку власної електронної, акумуляторної, оборонної та космічної промисловості [30].

Відмова від сировинної моделі – це не просто зміна структури експорту. Це глибока трансформація економічного мислення, що передбачає перехід від кількісних показників до якісного розвитку. Це шлях до економічного суверенітету, підвищення добробуту громадян і гідного місця України в глобальній економіці майбутнього.

Корупція традиційно залишається однією з ключових загроз для економічного розвитку України. У повоєнний період, коли державі необхідні значні обсяги інвестицій, міжнародної допомоги та раціонального управління ресурсами, ефективна антикорупційна політика набуває особливого значення. Пріоритетом є забезпечення незалежності та функціональної спроможності основних антикорупційних інституцій – НАБУ, САП і ВАКС – шляхом законодавчого закріплення їхньої автономії, прозорих процедур відбору керівництва та усунення політичного впливу.

Водночас потребує посилення система запобігання корупції [8]. Реформування НАЗК, розширення цифровізації державних послуг, впровадження блокчейн-технологій та забезпечення відкритості державних реєстрів сприятимуть зниженню корупційних ризиків і підвищенню прозорості використання бюджетних коштів.

Боротьба з корупцією має бути інтегрованою складовою економічної політики. Формування сприятливого бізнес-клімату передбачає прозорі тендерні процедури, забезпечення незалежності судової влади та спрощення регуляторного середовища, що є необхідними умовами для залучення інвестицій і стабільного економічного зростання.

Одним із ключових напрямів реформи енергетичної системи України має стати децентралізація електропостачання. Надмірна централізація зробила систему надзвичайно вразливою під час масованих ракетних атак: унаслідок влучань у великі електростанції виникали масштабні блекаути, які охоплювали значну частину території країни. Один удар по критичному об'єкту міг спричинити тривале відключення електроенергії в кількох областях одночасно. Це призводило не лише до побутових незручностей, а й до серйозних економічних наслідків:

підприємства зупиняли роботу, порушувались виробничі ланцюги, а бізнес був змушений витратити значні кошти на закупівлю генераторів, пального й обслуговування автономних джерел живлення.

Щоб зменшити ці ризики, необхідно перейти до децентралізованої моделі енергетики. Розвиток локальних джерел – таких як малі сонячні та вітрові електростанції, а також створення мікромереж – дозволить окремим громадам забезпечувати себе електроенергією навіть у випадку виходу з ладу магістральних мереж. Доповненням до цього мають стати сучасні системи накопичення енергії, які дадуть змогу зберігати електроенергію в періоди низького споживання та використовувати її в пікові моменти чи під час криз [59].

Ключовим елементом децентралізації є активний перехід на відновлювальні джерела енергії. Україна має значний потенціал для розвитку сонячної та вітрової енергетики, особливо у віддалених районах, де неможливо швидко відновити традиційні енергоблоки. ВДЕ дозволяють не лише зменшити залежність від імпорту енергоносіїв, таких як газ і нафта, а й підвищити загальну стійкість енергосистеми до атак. Вони також сприяють скороченню викидів парникових газів, що є важливим кроком у контексті глобальних кліматичних зобов'язань. Для успішного впровадження ВДЕ необхідна підтримка держави: інвестування в нові проекти, податкові пільги, спрощення дозвільних процедур і створення стабільного законодавчого середовища для залучення приватного й міжнародного капіталу.

Паралельно із децентралізацією потрібно відновити й модернізувати пошкоджену під час війни енергетичну інфраструктуру. Це не просто реконструкція старих об'єктів, а й інтеграція новітніх технологій: автоматизованих систем управління, засобів захисту, цифрового моніторингу, а також посилення кібербезпеки. Усе це – для забезпечення стабільного, безпечного та адаптивного енергопостачання, здатного витримувати як зовнішні виклики, так і внутрішні навантаження [59].

Відновлення інфраструктури після війни – один із ключових чинників успішного відродження України. Внаслідок бойових дій було зруйновано транспортні, енергетичні, комунальні мережі та житлові будинки, що суттєво

ускладнило функціонування країни. Для подолання цих викликів необхідно створити ефективні інститути, здатні швидко координувати відбудову, забезпечуючи прозорість і раціональне використання ресурсів [40].

Пріоритетом має стати реформа органів, відповідальних за інфраструктурну політику. Їхнє завдання – не лише відновити зруйновані об'єкти, а й модернізувати наявні мережі. Особлива увага має бути приділена транспортній інфраструктурі: відновленню доріг, мостів і залізничних колій, які є критичними для зв'язку між регіонами.

Інфраструктурні інститути мають не лише відновлювати, а й формувати бачення майбутнього. Модернізація, перехід до "зеленої" інфраструктури та впровадження новітніх технологій дадуть змогу не просто повернутися до довоєнного рівня, а створити основу для сталого розвитку країни [85].

Соціальна політика відіграє ключову роль у повоєнному відновленні України, забезпечуючи механізми реінтеграції військових, психологічної реабілітації, забезпечення житлом внутрішньо переміщених осіб (ВПО), а також адаптації громадян до мирного життя. За даними Міністерства у справах ветеранів України, станом на початок 2024 року кількість осіб зі статусом учасника бойових дій перевищила 1,2 млн осіб. Значна частина з них має потребу у фаховій психологічній допомозі, а також соціальній і професійній реадaptaції.

Війна залишає не лише фізичні травми, а й глибокі психоемоційні наслідки. За оцінками МОЗ України, близько 60–70% військових, що повертаються з фронту, мають ознаки посттравматичного стресового розладу (ПТСР). У цьому контексті створення державної мережі центрів психологічної реабілітації, організація груп підтримки, професійна терапія та програми перепідготовки є вкрай необхідними.

Крім того, важливого значення набуває проблема протезування. За даними МОЗ, кількість осіб, що втратили кінцівки через війну, зросла у 10 разів порівняно з довоєнним періодом. Відтак держава має забезпечити доступність сучасних протезних технологій, реабілітаційних послуг і програм підтримки людей з інвалідністю з метою їх повноцінної участі в соціальному й економічному житті.

Забезпечення житлом також є пріоритетом соціальної політики. Війна зруйнувала понад 170 тисяч житлових будинків, за оцінками ООН. Станом на 2024 рік кількість внутрішньо переміщених осіб перевищила 7,1 млн осіб, що створює безпрецедентне навантаження на соціальні системи регіонів, які приймають переселенців. Державна житлова політика має передбачати як адресну допомогу на оренду, так і довгострокові програми іпотечного кредитування, реконструкції та будівництва житла [65].

Адаптація ветеранів і цивільного населення до мирного життя – ще один критично важливий етап відновлення. Люди, які повертаються з війни, часто не можуть легко інтегруватися в економічні процеси, оскільки втрачають колишні професійні навички, мають проблеми з психічним здоров'ям або не мають доступу до ринку праці. Саме тому необхідні цільові програми перекваліфікації, створення нових робочих місць у державному та приватному секторах, а також розвиток малого і середнього бізнесу.

У межах повоєнної економічної політики важливою є підтримка підприємництва. Малий і середній бізнес (МСБ), який забезпечує понад 60% зайнятості в розвинених економіках, повинен стати рушієм українського відновлення. В Україні, згідно з даними Держстату, станом на 2023 рік МСБ формує лише близько 15% ВВП, що свідчить про значний потенціал для розвитку. Для цього необхідне запровадження програм пільгового кредитування, державних грантів, податкових стимулів, а також зменшення регуляторного тиску на підприємців.

Утім, навіть реалізація всіх зазначених соціально-економічних заходів не вирішить однієї з найгостріших проблем – стрімкого скорочення населення. За даними Держстату та Інституту демографії НАН України, чисельність постійного населення України скоротилася з 41,7 млн у 2021 році до орієнтовно 36 млн у 2024 році. За деякими оцінками, до 2050 року цей показник може знизитися до 30 млн. Основними причинами є зменшення народжуваності, підвищення смертності, зовнішня міграція та демографічне старіння [67].

У зв'язку з цим постає потреба в розробці нової міграційної політики, спрямованої як на повернення українців із-за кордону, так і на залучення іноземної робочої сили. Одним із прикладів ефективної політики є досвід Іспанії, яка у 1990–2000-х роках зіткнулася з подібною проблемою демографічного спаду. Шляхом запровадження спрощених процедур легалізації іммігрантів, стимулювання повернення емігрантів, програм соціальної інтеграції та адаптації держава змогла суттєво стабілізувати демографічну ситуацію. Унаслідок такої політики населення Іспанії зросло з 39 млн у 1998 р. до понад 46 млн у 2010-му [68]. Іспанії вдалось інтегрувати мігрантів (на відміну від невдалої міграційної політики у Франції).

Україна також має розробити комплексну міграційну стратегію, що включатиме:

- створення стимулів для повернення трудових мігрантів (податкові пільги, іпотечні програми, визнання професійних кваліфікацій);
- лібералізацію візової та імміграційної політики для окремих категорій фахівців (наприклад спрощення візи та нижча вартість землі може зацікавити фермерів з Європи, що принесуть разом з інвестиціями - нові технології, що покращить ситуацію вітчизняного агросектору);
- розвиток програм інтеграції іммігрантів, включаючи мовну адаптацію, доступ до освіти та охорони здоров'я;
- співпрацю з українською діаспорою у сфері інвестицій, культури та бізнесу.

Реформування інституцій для повоєнного відновлення України має бути комплексним, прозорим та орієнтованим на зміцнення довіри громадян, верховенство права й ефективне державне управління. Вкрай важливо забезпечити інституційну спроможність до стратегічного планування, координації міжнародної допомоги та залучення інвестицій. Успіх повоєнного розвитку значною мірою залежить від грамотно обраної моделі реалізації економічної політики: вона має враховувати потреби суспільства, рівень економічної безпеки, пріоритети відновлення інфраструктури та підтримки бізнесу. Лише збалансоване поєднання державного регулювання з ринковими механізмами дозволить забезпечити стійке зростання та соціальну згуртованість у повоєнний період.

2.3 Моделі реалізації економічної політики держави у повоєнний період

Після завершення збройного конфлікту держава входить у складну фазу, що потребує не лише ліквідації наслідків війни, а й формування нової соціально-економічної моделі. Руйнування інфраструктури, втрата людського капіталу, зростання бідності та ризиків вимагають як оперативних, так і стратегічних рішень.

У цьому контексті ключовою стає економічна політика, яка визначає вектор повоєнного розвитку. Її ефективність залежить від здатності поєднувати реагування на виклики з довгостроковим баченням, з урахуванням внутрішніх потреб і зовнішньої підтримки.

Досвід різних країн світу, який зазначався у попередньому розділі засвідчує, що обрана модель реалізації економічної політики у повоєнний період значною мірою визначає ефективність відбудови держави. Вибір між централізованим втручанням, лібералізацією, соціально орієнтованим розвитком або інституційним перезавантаженням залежить від конкретного історичного, політичного й економічного контексту. Серед ключових моделей, що використовуються у повоєнний період, можна виокремити такі:

- Кейнсіанська модель. Період після Другої світової війни, ознаменувався глобальними зрушеннями в економічній політиці країн світу. Руїни, в які війна перетворила національні економіки, вимагали нових підходів до відновлення, забезпечення зайнятості, стимулювання виробництва та стабілізації валют. У цих умовах особливої актуальності набула кейнсіанська модель, розроблена британським економістом Джоном Мейнардом Кейнсом. Його праця "Загальна теорія зайнятості, процента і грошей", опублікована у 1936 році, стала фундаментом для побудови повоєнної економічної політики багатьох держав [41].

Кейнсіанська модель базується на ідеї, що ринок не завжди має внутрішній механізм для автоматичного досягнення повної зайнятості. В умовах економічної нестабільності, рецесій або депресій, сукупний попит (тобто загальний рівень витрат у економіці) може виявитися недостатнім, що призводить до безробіття та недовикористання виробничих потужностей. Основним інструментом впливу на

ситуацію, за Кейнсом, має стати держава, яка через фіскальні стимули (збільшення державних витрат, зниження податків) повинна сприяти зростанню сукупного попиту [41].

У повоєнній Європі економіки перебували в стані глибокої кризи: інфраструктура зруйнована, виробництво скорочене, масове безробіття, низький рівень споживчої активності. В цих умовах саме кейнсіанський підхід запропонував ефективний механізм відновлення. Через активне державне інвестування в інфраструктуру, промисловість, освіту й охорону здоров'я уряди країн Західної Європи створили передумови для стійкого економічного зростання. Прикладом служить План Маршалла – грандіозна програма фінансової допомоги з боку США, що була реалізована в дусі кейнсіанської логіки: створити попит через державне фінансування і запустити економічну активність [42].

Кейнсіанська модель сприяла формуванню концепції "соціальної держави" (welfare state), згідно з якою держава бере на себе відповідальність за забезпечення базового добробуту громадян. У 1950–70-х роках у країнах Західної Європи зросли державні витрати на соціальні потреби, було створено ефективні системи соціального захисту, пенсійного забезпечення, медичного обслуговування. Це відповідало кейнсіанській ідеї: підвищення доходів населення сприяє зростанню споживчого попиту, що, своєю чергою, стимулює виробництво.

Попри успіхи, кейнсіанська модель не була універсальним рецептом. У 1970-х роках світова економіка зіткнулася з феноменом стагфляції – одночасного зростання безробіття та інфляції. У цих умовах кейнсіанські інструменти виявилися малоефективними, що зумовило критику моделі з боку монетаристів і неокласичних економістів. Вони наголошували на необхідності контролю грошової маси та зменшення ролі держави в економіці [41].

Попри обмеження, кейнсіанська модель відіграла ключову роль у повоєнному відновленні економік і формуванні нових підходів до економічного управління. Вона стала теоретичною основою для проведення активної державної політики, спрямованої на стимулювання попиту, забезпечення повної зайнятості та економічного зростання. Її принципи залишаються актуальними й у XXI столітті,

особливо в періоди криз, коли знову постає питання про необхідність державного втручання для стабілізації економіки.

- Неоліберальна модель. Підхід, який із другої половини ХХ століття пропагувався як універсальна формула зростання, особливо для країн, що пережили війну, крах старого політичного устрою або масштабні кризи.

Основна ідея полягала в тому, що держава, втручаючись у ринкові процеси, лише порушує їхню природну рівновагу, сприяє корупції та бюрократичному перенасиченню. Натомість вільний ринок, за умови мінімального втручання, здатен самостійно забезпечити ефективний розподіл ресурсів, стимулювати інновації та залучати інвестиції. У рамках неоліберального підходу особлива роль відводиться таким механізмам, як дерегуляція, приватизація, скорочення державних витрат та податків, відкритість до іноземного капіталу. Держава при цьому перестає бути активним учасником економічного процесу і перетворюється на арбітра – гаранта захисту прав власності, забезпечення верховенства права та макроекономічної стабільності [43].

Характерною рисою неоліберальної моделі є її активне застосування у періоди переходу – від авторитаризму до демократії, від централізованої економіки до ринкової, від війни до миру. Так, після військового перевороту 1973 року у Чилі уряд генерала Піночета почав втілювати радикальні економічні реформи під керівництвом групи економістів, відомих як «чиказькі хлопці». Їхня політика включала масову приватизацію, лібералізацію торгівлі та фінансового ринку, жорстку монетарну політику. Наслідки були неоднозначними: з одного боку – швидка макроекономічна стабілізація, залучення капіталу, з іншого – зростання безробіття, соціальна поляризація, придушення профспілок.

Але справжній масштаб неолібералізм здобув після закінчення Холодної війни, коли країни Центральної та Східної Європи почали стрімкий перехід від планової до ринкової економіки. У цьому процесі неоліберальна модель стала не просто бажаним вибором, а часто й необхідною умовою отримання зовнішньої підтримки. Міжнародні фінансові інституції, передусім Міжнародний валютний фонд (МВФ) і Світовий банк, наполягали на запровадженні «структурних реформ»

– терміну, що в їхньому тлумаченні означав приватизацію, відкриття ринку, скорочення соціальних витрат і валютну лібералізацію [43].

Одним із найяскравіших прикладів стала Польща. Уряд Лешека Бальцеровича у 1989–1991 роках запровадив «шокову терапію»: за короткий період було скасовано державне регулювання цін, відкрито кордони для торгівлі, розпочато масштабну приватизацію підприємств. Польща зазнала болючого періоду скорочення виробництва, зростання безробіття та соціального напруження, але згодом стала однією з найуспішніших економік регіону [44]. Подібний шлях пройшли Чехія, Словаччина та країни Балтії, які змогли створити нові ринки, інтегруватися до Європейського Союзу та залучити іноземний капітал.

Водночас інші постсоціалістичні країни, зокрема Україна, не змогли реалізувати потенціал неоліберальної моделі через глибоку інституційну слабкість. Приватизація в цих державах часто перетворювалася на засіб збагачення вузького кола осіб – олігархів, які отримували контроль над стратегічними активами без справжньої конкуренції. В Україні 1990-х років зовнішні кредити від МВФ супроводжувалися вимогами до жорсткої монетарної політики та скорочення витрат, але відсутність належного контролю і корупція підірвали довіру до реформ.

Схожі процеси відбувалися на Балканах після воєн 1990-х років. У Боснії і Герцеговині, Хорватії, Сербії проводилися неоліберальні реформи, спрямовані на стабілізацію та євроінтеграцію. Модель ринку без регулятора дала змогу створити динамічні фінансові сектори, але також загострила соціальні відмінності та економічну вразливість у періоди криз.

Ключовим інструментом просування неоліберальної моделі залишаються зовнішні фінансові установи. МВФ і Світовий банк часто висували однакові вимоги до країн: лібералізувати валютний ринок, скоротити бюджетні витрати, відмовитися від державних субсидій, приватизувати підприємства. Ці заходи дозволяли швидко зменшити інфляцію, стабілізувати макрофінанси, але водночас руйнували державну соціальну політику, провокували безробіття і соціальний протест.

Попри ці недоліки, неоліберальна модель у повоєнних країнах мала і позитивні результати. Вона створила нові інституції, сприяла розвитку підприємництва, залучила міжнародний досвід і інвестиції. У деяких випадках (як у Польщі чи Естонії) вона дозволила подолати економічну ізоляцію і перетворитися на конкурентоздатні держави у глобальному ринку. Проте успіх залежав не стільки від самої моделі, скільки від якості її реалізації – наявності прозорих інституцій, соціального діалогу, ефективного управління.

Отже, неоліберальна модель у повоєнний період є складним і суперечливим явищем. Вона дала змогу багатьом державам розпочати новий економічний курс, але водночас загострила соціальні проблеми там, де її запровадження було надто швидким, непрозорим або позбавленим інституційного підґрунтя. У сучасному світі, що переживає нові війни і нові виклики, досвід неолібералізму має слугувати не шаблоном, а джерелом уроків – про те, як важливо поєднувати економічну ефективність із соціальною справедливістю, особливо в період відновлення після катастроф.

- Інституційно-орієнтована модель відновлення – підхід, який наголошує не на швидкому економічному прориві, а на фундаментальній перебудові та зміцненні державних і громадських інститутів.

На відміну від кейнсіанської чи неоліберальної моделей, інституційна парадигма фокусується на якості управління, правовій системі, протидії корупції, інклюзивності політичних процесів і ефективності державної служби. Вона передбачає довгостроковий горизонт – роки, а то й десятиліття, – за який країна має відновити легітимність влади, налагодити діалог між різними групами населення і створити передумови для інклюзивного економічного розвитку [45].

Одним із яскравих прикладів застосування інституційної моделі стала Боснія і Герцеговина після закінчення війни в 1995 році. Після підписання Дейтонських мирних угод країна постала як надзвичайно складна конструкція, у якій мир мав підтримуватись не тільки зовнішнім військовим втручанням (через присутність сил НАТО), але й постійним інституційним супроводом. Було створено нові органи державного управління, введено спільну валюту, засновано незалежний

Центральний банк, започатковано реформу державної служби. Значну роль у цьому процесі відіграли міжнародні організації – Світовий банк, ЄС, ООН, ОБСЄ, які надавали технічну допомогу та фінансували програми з розвитку інституційної спроможності.

Разом із тим, самі інституції в Боснії і Герцеговині були змушені функціонувати в умовах складної політичної архітектури – з двома суб'єктами (Федерацією Боснії і Герцеговини та Республікою Сербською), численними рівнями управління, часто з надмірними повноваженнями, що гальмували ухвалення рішень. Проте інституційна модель дала змогу забезпечити основи стабільності, уникнути повернення до насильства і створити передумови для поступової європейської інтеграції.

Інший важливий приклад – Руанда, яка після геноциду 1994 року постала в буквальному сенсі з руїн. Держава не лише втратила мільйони громадян, а й майже повністю позбулася кадрового, адміністративного та інституційного ресурсу. Уряд Пола Кагаме взяв курс на побудову нової держави, акцентуючи на створенні ефективних інституцій. Відбулося реформування судової системи, зокрема створення народних судів (*Gacaca courts*), які дозволили розглянути сотні тисяч справ, пов'язаних з участю в геноциді. Уряд також інвестував у цифровізацію управління, прозорість бюджету, реформу поліції та державної служби. Протягом десятиліття Руанда перетворилася на одну з найефективніших держав Африки з відносно низьким рівнем корупції та стабільним економічним зростанням [46].

Інституційна модель є характерною також для країн, що відновлюються після гібридних конфліктів або окупацій. Наприклад, Ірак після повалення режиму Саддама Хусейна в 2003 році формально отримав допомогу для розбудови демократичних інституцій: створення нової конституції, проведення виборів, формування незалежних органів управління. Проте у відсутності політичної єдності, системної корупції, слабкої правової бази та втручання зовнішніх акторів (зокрема США) інституційна модель не змогла реалізувати свій потенціал. Це підкреслює один з головних викликів такої моделі – інституційне відновлення

вимагає не лише технічних реформ, а й глибокої згоди всередині самого суспільства щодо принципів, на яких будуватиметься нова держава.

Інституційно-орієнтована модель повоєнного розвитку вимагає значних ресурсів і часу, проте має незаперечну перевагу – вона закладає фундамент для сталого миру, соціальної згуртованості та економічної стабільності. Саме сильні, прозорі інституції здатні запобігти поверненню до насильства, забезпечити ефективне використання міжнародної допомоги та створити передумови для відновлення довіри до держави [45].

У цьому сенсі модель є особливо актуальною для сучасної України. Після широкомасштабної війни з росією постане питання не лише відбудови зруйнованих міст, а й переосмислення ролі держави, відновлення справедливості, боротьби з корупцією, реформування судової системи та оновлення адміністративного апарату. Інституційна спроможність стане визначальним чинником у тому, чи зможе країна не просто вижити після війни, а й рухатись до нового типу державності – прозорі, ефективної та орієнтованої на громадянина.

Таким чином, інституційно-орієнтована модель – це не лише технічний набір реформ, а стратегія побудови держави з нуля або після краху. Вона ґрунтується на ідеї, що лише ефективні інституції здатні забезпечити довготривалий мир, справедливість і розвиток. Її реалізація вимагає політичної волі, підтримки громадянського суспільства та, найголовніше, часу – бо довіра до інституцій, на відміну від будівель чи економічних показників, не створюється за рік, але без неї неможлива жодна стабільна державність.

- Соціально-орієнтована модель

Основна ідея цієї моделі полягає в тому, що економічне зростання не може бути самоціллю – воно має слугувати людині, особливо тим, хто найбільше постраждав унаслідок війни. Це включає підтримку переселенців, ветеранів, осіб із інвалідністю, сімей загиблих, а також відновлення соціальної інфраструктури – освіти, медицини, житла, системи соціального захисту. У межах цієї моделі держава активно втручається в економіку, не для її жорсткого регулювання, як у кейнсіанському підході, і не для зведення її до саморегуляції, як у неоліберальному.

Її мета – перерозподіл ресурсів на користь соціальної згуртованості та справедливості [47].

Одним із класичних прикладів реалізації соціально орієнтованої моделі стала повоєнна Швеція. Після Другої світової війни, попри те що країна формально не брала участі у бойових діях, вона провела глибокі реформи у напрямку створення так званої “держави добробуту”. Протягом 1950–1970-х років шведська модель охоплювала все – від гарантованої зайнятості до безкоштовної освіти та охорони здоров’я, від доступного житла до пенсійної системи. Швеція активно перерозподіляла доходи через податкову систему, інвестувала в розвиток людського капіталу і створювала умови, за яких жоден громадянин не залишався на узбіччі соціального прогресу. Такий підхід став зразком для багатьох інших країн [48].

Іншим яскравим прикладом є Німеччина після 1945 року, де поряд із кейнсіанськими стимулами (так званим “економічним дивом”) важливу роль відігравали соціальні елементи: широкі програми соціального забезпечення, охоплення населення медичним страхуванням, субсидії на житло, підтримка родин. Німецька “соціальна ринкова економіка” стала прикладом балансу між ефективністю і солідарністю, зростанням і справедливістю.

Ближчим до нашого часу прикладом соціально орієнтованого відновлення є Колумбія після укладення мирної угоди між урядом і Революційними збройними силами (FARC) у 2016 році [49]. Уряд взяв на себе зобов’язання забезпечити соціальну реінтеграцію колишніх бійців, інвестувати в сільське господарство в бідних регіонах, забезпечити доступ до освіти та охорони здоров’я для маргіналізованих спільнот. Хоча реалізація цих ініціатив відбувалася зі змінним успіхом, сам намір – відновити справедливість і створити умови для гідного життя – відповідав духу соціально орієнтованої моделі.

У межах цієї моделі значну роль відіграють масштабні державні програми, які часто реалізуються у партнерстві з міжнародними організаціями. Наприклад, у Ліберії, яка вийшла з громадянської війни на початку 2000-х років, було запроваджено програми “cash-for-work” – прямі виплати населенню в обмін на

виконання робіт з відновлення інфраструктури. У Сьєрра-Леоне надавались дотації жінкам, які втратили годувальника, а в Іраку створювались стипендіальні програми для молоді із зон конфлікту. Такі ініціативи мають не лише економічний, а й психологічний ефект – вони дають людям відчуття, що держава про них не забула, що вони мають майбутнє.

Соціально-орієнтована модель має також потужний миротворчий потенціал. Зменшуючи соціальну нерівність, вона знижує ризик відновлення конфлікту. Адже часто війна виникає або триває через відчуття несправедливості, виключення, маргіналізації. Якщо після війни ці відчуття лише поглиблюються – держава ризикує знову втратити контроль. Навпаки, забезпечення справедливого доступу до ресурсів, послуг та можливостей створює відчуття спільної відповідальності за майбутнє [47].

У сучасному українському контексті ця модель має особливу актуальність. Війна завдала удару по найвразливіших верствах населення – дітях, літніх людях, переселенцях, самотніх батьках, багатодітних родинах. Її наслідки мають не лише матеріальний, а й глибокий емоційний вимір. Україна вже сьогодні реалізує окремі елементи соціально-орієнтованої моделі – через програми грошової допомоги, забезпечення житлом, психологічну підтримку ветеранів, інклюзивну освіту. Проте після завершення бойових дій необхідним стане цілісний і масштабний соціальний пакет, який охопить всю країну й закладе основу для суспільного відновлення.

Таким чином, соціально-орієнтована модель – це не лише відповідь на економічні виклики, а й потужна інвестиція в суспільну довіру, справедливість і мир. Вона ставить у центр уваги не цифри ВВП, а людське життя, гідність і надію. У повоєнному світі, де відновлення можливе лише через солідарність, саме така модель дає шанс не лише відбудувати, а й переосмислити саму суть того, для чого існує держава.

У підсумку історичні приклади, розглянуті в межах дослідження, демонструють, що жодна з класичних моделей – кейнсіанська, неоліберальна чи інституційно-орієнтована – не є універсальною. Успіх залежить від їх гнучкого

поєднання, відповідності національному контексту, а також здатності держави до системного управління трансформаціями.

Кейнсіанська модель – з її акцентом на державне інвестування, розвиток інфраструктури та створення умов для зростання сукупного попиту – залишається вкрай актуальною для сучасної України. Вона пропонує інструментарій швидкого запуску економіки через масштабні державні витрати, особливо у сферах, що формують основи економічної життєздатності: транспорт, енергетика, освіта, охорона здоров'я. Україна вже отримує безпрецедентну зовнішню підтримку, яка може виконувати роль "українського Плану Маршалла", якщо буде спрямована через ефективні канали бюджетного інвестування. Таким чином, кейнсіанський підхід має стати основою коротко- та середньострокової фази відновлення, орієнтованої на активізацію виробництва, зниження безробіття та зростання доходів населення.

Втім, виключне покладання на державу без реформування інституційного середовища створює ризик неефективності, корупції та повторення пострадянських помилок. Саме тому кейнсіанська модель має бути інтегрована з інституційно-орієнтованим підходом, який забезпечить якість управління, верховенство права, прозорість процедур і підзвітність публічної влади.

Досвід Балкан, зокрема Боснії і Герцеговини, свідчить, що інституційна перебудова – не менш важлива, ніж економічні показники. Для України ключовим є створення довіри до держави як гаранта справедливості, а не лише донора ресурсів. Ця модель має реалізуватися через реформу державної служби, судової системи, антикорупційної інфраструктури, а також через розвиток інклюзивного діалогу з громадянським суспільством та регіональними громадами.

Неоліберальна модель, попри її популярність серед міжнародних фінансових організацій, не повинна домінувати в повоєнній стратегії України. Попередній досвід 1990-х років свідчить про згубні наслідки бездумної лібералізації без інституційної готовності. Ризики соціального розшарування, олігархізації та втрати стратегічного контролю над економікою залишаються актуальними. Однак певні елементи неолібералізму – зокрема сприяння конкуренції, відкритість до іноземних

інвестицій та дерегуляція для малого й середнього бізнесу – можуть бути доречними в комбінації з сильними інституційними запобіжниками.

Отже, Україна має не копіювати одну з наявних моделей, а сформуванати власну гібридну стратегію, засновану на поєднанні кейнсіанського стимулювання економіки та інституційного укріплення держави. Такий синтез дозволить не лише фізично відбудувати країну, а й закласти основу для нової моделі розвитку – інклюзивної, стійкої, відкритої до світу та водночас здатної забезпечити національні інтереси. Унікальність української ситуації вимагає унікального підходу – не просто економічного рецепта, а цілісної стратегії відновлення довіри, справедливості та гідності.

Висновки до другого розділу

В роботі автором проаналізовано вплив українсько-російської війни, що триває з 2014 року та набула повномасштабного характеру з лютого 2022 року, на економічну, соціальну та інфраструктурну сфери України. Встановлено, що агресія російської федерації спричинила глибоку економічну кризу, масштабні руйнування промислового потенціалу, зниження ВВП, різке зростання безробіття, демографічні втрати та загострення соціальних проблем. Попри величезні виклики, Україна демонструє здатність до адаптації, зокрема в аграрному секторі та в реалізації соціально-гуманітарних програм. Для подолання наслідків війни потрібні довгострокові реформи, ефективна політика відновлення та міжнародна підтримка, спрямовані на стабілізацію економіки, відбудову інфраструктури та забезпечення соціальної стійкості.

Проведено аналіз основних напрямів реформ інститутів економічного регулювання та податкової політики в повоєнній Україні. Дослідження охопило ключові структурні зміни, що необхідні для відновлення економіки та побудови ефективної державної політики в умовах післявоєнної трансформації. У результаті встановлено, що пріоритетними завданнями є формування прозорості та підзвітності

інституційної системи, зміцнення верховенства права, дерегуляція підприємницької діяльності, цифровізація управлінських процесів і запровадження податкової моделі, яка поєднує фіскальну стабільність зі стимулюванням інвестицій та підприємництва. Успішна реалізація цих реформ сприятиме створенню конкурентоспроможного бізнес-середовища, ефективному залученню внутрішніх і зовнішніх ресурсів, зростанню економіки та забезпеченню сталого соціально-економічного розвитку України в післявоєнний період.

У ході дослідження встановлено, що жодна з класичних економічних моделей – кейнсіанська, неоліберальна чи інституційно-орієнтована – не є універсальним рішенням для повоєнного відновлення. Ефективна стратегія має враховувати національні особливості та забезпечувати баланс між державною участю, якісним управлінням і ринковими механізмами. Кейнсіанський підхід, з його акцентом на державні інвестиції в інфраструктуру, освіту та охорону здоров'я, є доцільним на першому етапі відновлення.

Водночас без належного інституційного супроводу це може призвести до неефективності та зловживань. Тому важливо поєднувати державне стимулювання з реформами у сфері управління, правосуддя та протидії корупції. Неоліберальна модель, яка орієнтується на ринкову свободу, має застосовуватись обмежено – її елементи, як-от підтримка конкуренції чи дерегуляція МСБ, можуть бути корисними лише за умов міцних інституцій.

У роботі аргументовано, що Україна потребує власної гібридної моделі, яка поєднає економічне стимулювання з інституційним оновленням, щоб не лише відбудувати країну, а й закласти підвалини для інклюзивного та стійкого розвитку. Розуміння цих факторів дозволить сформулювати стратегічні напрями для реалізації ефективної державної політики у повоєнний період.

РОЗДІЛ III. СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ В ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД

3.1 Механізми залучення іноземної допомоги та інвестицій

Важливим інструментом для реалізації політики економічного повоєнного відновлення є міжнародна допомога. Зокрема варто наголосити про важливість плану Маршала для економічного зростання країн західної Європи після другої світової війни. Проте міжнародним донорам потрібне чітке розуміння, що їхні кошти ідуть власне для розвитку країни, а не осідають у корупційних схемах чи є елементом політичних ігор (наприклад як, нажаль неодноразові роздачі коштів для усього населення, замість адресного спрямування на слабозабезпечені верстви населення чи вкладання в інфраструктуру), потрібно чітке розуміння, що Україна як інститут має чіткий вектор для розвитку, а не планує балансувати за рахунок фінансових траншів.

Події Революції Гідності та мужнє протистояння Збройних Сил України в умовах збройної агресії з боку російської федерації [26] чітко продемонстрували, що Україна є країною, яка віддана демократичним цінностям, властивим державам західного світу. Це підтверджує її прагнення до інтеграції в європейську та євроатлантичну спільноти, яке є основою зовнішньої політики держави. В умовах постійного розвитку реформ та стабільності після завершення війни Україна отримає вагомі підстави для залучення значної фінансової та технічної допомоги від країн Європейського Союзу. Така підтримка стане ключовим елементом відновлення економіки, інфраструктури та зміцнення демократичних інститутів в країні [75].

Навіть після завершення активної фази бойових дій, зокрема у випадку, якщо це буде спричинено політичною чи економічною дестабілізацією в російській федерації, загроза з боку цієї держави залишатиметься актуальною як для України, так і для безпеки країн Центральної та Східної Європи, зокрема Польщі, Литви,

Латвії та Естонії. Тривалий конфлікт і непередбачувані дії росії будуть вимагають від європейських країн постійної готовності до нових викликів.

У контексті змін у зовнішньополітичних орієнтирах Сполучених Штатів Америки та посилення ізоляціоністських тенденцій, європейські країни будуть змушені значно збільшити зусилля з відновлення та модернізації своїх військово-промислових комплексів. Це стане необхідною умовою для забезпечення національної безпеки, зниження залежності від зовнішніх держав і зміцнення стратегічної автономії Європи на фоні глобальної нестабільності та загроз, що постійно змінюються.

У цьому процесі Україна може стати важливим стратегічним партнером Європи. Її військовослужбовці, маючи безпрецедентний бойовий досвід, можуть взяти на себе роль інструкторів для збройних сил країн Європейського Союзу, підвищуючи їхню обороноздатність. Крім того, українські інженери, працюючи у тісній співпраці з європейськими спеціалістами, можуть долучитися до розробки сучасних технологій озброєння, включаючи повітряні та морські безпілотні системи, новітні ракети різної дальності та інші засоби ведення війни.

Таким чином, стратегічне партнерство з Україною після війни не тільки допоможе зміцнити систему колективної безпеки Європи, але й значно підвищить її здатність протистояти потенційним загрозам з боку авторитарних режимів, забезпечуючи стабільність і безпеку на континенті в довгостроковій перспективі.

Попри значні втрати, завдані війною, Україна зберігає великий інвестиційний потенціал і залишається привабливою для іноземних інвесторів та міжнародних донорських організацій. Один із перспективних напрямів для стратегічного партнерства полягає в розробці родовищ рідкісноземельних елементів, що мають вирішальне значення для сучасної високотехнологічної промисловості, зокрема в електроніці, оборонній сфері та відновлювальних джерелах енергії.

У цьому контексті варто звернути увагу на ініціативу, висунуту сенатором США Ліндсі Гремом, щодо залучення американських компаній до розробки цих ресурсів на території України [50]. Однак, станом на початок весни 2025 року, переговори з представниками адміністрації Дональда Трампа виявилися

малоефективними і супроводжувалися ознаками політичного тиску з боку США, що ускладнює досягнення збалансованих та взаємовигідних угод.

З огляду на це, має сенс зосередити зусилля на розвитку співпраці з європейськими партнерами. Україні варто ініціювати укладення стратегічних угод з країнами Європейського Союзу, які б передбачали інвестиції у розвідку та промислову розробку родовищ рідкісноземельних елементів на українській території. В обмін на це, європейські країни отримали б стабільний доступ до важливих сировинних ресурсів, необхідних для розвитку своїх галузей, таких як електроніка, оборонна промисловість, ракетобудування та ядерна енергетика. Це зменшило б їх залежність від поставок з Китаю чи інших країн, які можуть використовувати свої ресурси як інструмент політичного впливу.

Наприклад, Україна володіє 1% світових запасів нікелю, кобальту та титану, і до повномасштабного вторгнення країна забезпечувала 6-7% світового видобутку цих металів. Окрім того, Україна має близько 2% світових резервів літію (приблизно 500 000 тон) [51], що відкриває великі можливості для європейських держав, які прагнуть диверсифікувати свої постачання та зменшити залежність від нестабільних або ворожих джерел.

Для досягнення успіху в такій співпраці важливо, щоб умови контрактів відповідали економічним реаліям України та забезпечували зацікавленість обох сторін у довгостроковій стабільності і прозорості відносин. Умови таких угод повинні бути вигідними для України, сприяючи розвитку національної інфраструктури, створенню робочих місць та підвищенню технологічного рівня місцевої промисловості. Це дозволить Україні не тільки зберегти, а й зміцнити свою позицію на міжнародній арені, забезпечуючи сталий економічний розвиток та інтеграцію в європейські структури [76].

Геостратегічне розташування України на перетині важливих торговельних шляхів між Європою, Азією та Близьким Сходом визначає її ключову роль у забезпеченні регіональної безпеки, розвитку міжнародної логістики та енергетичного співробітництва. Це становище надає Україні не лише стратегічну

важливість для глобальних економічних процесів, а й створює значні конкурентні переваги в процесі післявоєнного економічного відновлення.

Завдяки своєму вигідному географічному положенню, Україна має потенціал стати важливим транспортним і енергетичним хабом, що сприятиме залученню інвестицій та розвитку інфраструктури. Більше того, посилення зв'язків із країнами Європи, Азії та Близького Сходу дозволить Україні інтегруватися в нові глобальні економічні ланцюги постачання, що відкриє нові можливості для зростання та стабільності економіки в умовах глобальних змін [78].

Ця стратегічна позиція також дозволяє Україні ефективно співпрацювати з міжнародними партнерами, забезпечуючи доступ до новітніх технологій, ресурсів та фінансових потоків. Після завершення війни Україна матиме потенціал для стати важливим гравцем у світовій економіці, користуючись своїми конкурентними перевагами в торговельній, енергетичній та логістичній сферах.

Очікується, що після завершення бойових дій Україна здійснить масштабну модернізацію національної інфраструктури, зокрема транспортної, енергетичної та логістичної систем. Це, своєю чергою, відкриє широкі можливості для залучення іноземних інвестицій у проекти з розвитку автодорожньої та залізничної мережі (зокрема прокладання колій європейського зразка), морських та річкових портів, логістичних хабів, а також у сфері будівництва та впровадження технологій сталої ("зеленої") енергетики.

У післявоєнний період перед Україною постане не лише завдання відновлення зруйнованої інфраструктури, а й потреба у формуванні нової, стійкої економічної моделі, яка відповідатиме сучасним викликам та глобальним трендам. Одним із ключових напрямів такого розвитку має стати перехід до «зеленої» економіки – економіки, заснованої на ефективному використанні ресурсів, мінімізації шкідливого впливу на довкілля та впровадженні інноваційних технологій у різних секторах господарства [59].

Україна вже сьогодні має значний потенціал у сфері відновлюваної енергетики, енергоефективності, переробки відходів та розвитку «чистих» технологій. Розташування країни, її кліматичні умови, наявність вільних земельних

ресурсів, технічних фахівців і тісна співпраця з європейськими партнерами створюють сприятливі умови для побудови сучасної «зеленої» енергетичної системи. Важливим чинником виступає й те, що Україна задекларувала свій курс на інтеграцію до ЄС, а отже, повинна поступово гармонізувати своє законодавство із положеннями Європейського зеленого курсу (European Green Deal) [52].

Після завершення війни очікується масштабна модернізація енергетичної, транспортної та будівельної інфраструктури, що відкриває широкі можливості для переходу до екологічно сталого розвитку. Зокрема, розвиток сонячної та вітрової енергетики дозволить зменшити залежність від викопного палива, забезпечити енергетичну незалежність та сприяти децентралізації енергетичної системи. Водночас перспективним є використання водню як джерела енергії – Україна має потенціал стати одним з основних постачальників «зеленого» водню до країн Європейського Союзу, що вже сьогодні активно шукають альтернативу постачанню енергоресурсів із нестабільних регіонів.

Не менш важливою складовою «зеленої» трансформації є підвищення енергоефективності у промисловості та житловому секторі. Модернізація виробництв, впровадження енергоощадних технологій та програм з утеплення будівель не лише зменшать споживання ресурсів, але й забезпечать значну економію бюджетних коштів у середньо- та довгостроковій перспективі. Окремої уваги потребує й сфера управління відходами: реформування цієї галузі сприятиме розвитку циркулярної економіки, зменшенню навантаження на навколишнє середовище та створенню нових екологічно орієнтованих підприємств [59].

Однак реалізація потенціалу «зеленої» економіки потребує системного підходу з боку держави. Першочерговими кроками мають стати розробка чіткої національної стратегії, створення сприятливих умов для залучення інвестицій, надання податкових стимулів для «зелених» ініціатив, а також активне залучення міжнародних партнерів до фінансування проєктів сталого розвитку. Важливим елементом цього процесу є також інвестиції в освіту та науку – підготовка нової генерації спеціалістів, здатних працювати з екологічно чистими технологіями, є фундаментом для довгострокового успіху.

Таким чином, перехід до «зеленої» економіки є не лише екологічно виправданим кроком, а й стратегічно важливим напрямом для відновлення та зміцнення України в післявоєнному світі. Це шанс не просто відбудувати зруйновану країну, а створити інноваційну, конкурентоспроможну державу, що стане невід'ємною частиною європейського простору сталого розвитку.

Системне оновлення інфраструктурного потенціалу країни сприятиме не лише економічному зростанню, а й зміцненню національної безпеки, підвищенню енергетичної незалежності та розширенню участі України в європейських і міжнародних транспортно-логістичних проєктах.

Одним із ключових багатств України є її надзвичайно родючі ґрунти, зокрема всесвітньо відомі чорноземи. Вони займають близько 60% території країни та належать до найпродуктивніших ґрунтів у світі. Завдяки цьому Україна має виняткові природні умови для ведення сільського господарства, що дозволяє вирощувати широкий спектр культур: від зернових, таких як пшениця, ячмінь і кукурудза, до олійних, бобових і технічних [85].

Аграрний сектор в Україні є не просто важливою складовою економіки – він відіграє стратегічну роль у забезпеченні продовольчої безпеки як всередині країни, так і далеко за її межами. Україна традиційно входить до п'ятірки світових експортерів зернових, зокрема кукурудзи та пшениці, а також є вагомим гравцем на ринку соняшникової олії. У багатьох регіонах світу українська аграрна продукція асоціюється з якістю та надійністю [63].

Однак важливо не лише те, що земля родюча, а й те, як ефективно її використовують. Сьогодні аграрна галузь України активно трансформується під впливом технологій: запроваджується точне землеробство, автоматизоване зрошення, агродрони, GPS-моніторинг техніки та аналітика великих даних. Такі інноваційні рішення дозволяють значно підвищити ефективність виробництва, зменшити витрати, раціонально використовувати ресурси та мінімізувати вплив на довкілля.

Крім того, розвиток аграрної інфраструктури, зокрема логістики, зберігання та переробки, відкриває нові горизонти для експорту з доданою вартістю. Україна

поступово переходить від статусу "сировинного придатку" до виробника готової продукції – органічної їжі, екологічно чистих товарів, локальних брендів із міжнародним потенціалом. Усе це робить агросектор однією з найпривабливіших сфер для інвесторів. Він поєднує в собі стабільний попит, природну базу, велику кількість трудових ресурсів і дедалі більше технологічних інновацій. Потенціал розвитку аграрної галузі в Україні ще далекий від вичерпання, і за належної підтримки з боку держави та міжнародних партнерів він може стати справжнім локомотивом економічного зростання країни [63].

Основною перевагою вітчизняного агросектору є низька вартість землі в Україні, яка в кілька разів нижча за європейські ціни. Для європейських фермерів це дуже привабливо, оскільки у Західній Європі ціни на землю можуть бути в десять разів вищими. Це дозволяє іноземним інвесторам не лише розширювати виробництво, але й знижувати витрати. Ще одним плюсом є низька вартість робочої сили в Україні, що дає змогу знижувати витрати на виробництво та підвищувати конкурентоспроможність продукції. Це також відкриває можливості для впровадження автоматизованих технологій, зменшуючи залежність від дорогої робочої сили [53].

Людський капітал – це одне з найцінніших надбань України, яке визначає її потенціал не лише сьогодні, а й на майбутнє. Українці традиційно мають високий рівень освіти: велика кількість молоді здобуває вищу освіту, а науково-технічна база, закладена ще в радянські часи, дає міцний фундамент для підготовки інженерів, програмістів, аналітиків, медиків та інших спеціалістів. Українські виші, особливо технічні, щороку випускають тисячі молодих фахівців, які здатні працювати в умовах високої конкуренції.

Сильна риса українського суспільства – гнучкість і вміння швидко адаптуватися до змін. У поєднанні з мотивацією до розвитку та володінням іноземними мовами, це робить українських фахівців затребуваними на міжнародному ринку. Особливо це помітно в ІТ-секторі, який став справжнім двигуном для нової економіки України.

За останні десять років українська ІТ-індустрія пройшла шлях від аутсорсингового сервісу до створення власних продуктів і стартапів світового рівня. Українські програмісти працюють з такими гігантами, як Google, Amazon, Microsoft, а також запускають незалежні компанії, які успішно конкурують на глобальному рівні. Багато з них реалізують інноваційні ідеї в галузях штучного інтелекту, фінансових технологій (FinTech), електронної комерції, мобільних додатків, cybersecurity тощо [57].

Україна вже кілька років поспіль входить до переліку країн із найдинамічнішим розвитком ІТ-сектору у Східній Європі. Сотні ІТ-компаній, тисячі проєктів та мільярдні обороти – усе це формує потужний ІТ-кластер, який активно розвивається навіть у складних умовах. Варто також згадати про технопарки, інкубатори стартапів, профільні конференції та ІТ-кластери в таких містах, як Київ, Львів, Харків, Дніпро, Одеса. ІТ-сфера в Україні є не лише джерелом валютних надходжень, а й магнітом для інвестицій. Саме сюди все частіше звертають увагу іноземні компанії, які шукають якісний, креативний і водночас доступний людський ресурс.

Важливість міжнародної фінансової допомоги у повоєнному відновленні яскраво засвідчує приклад Плану Маршала – масштабної ініціативи, яка після Другої світової війни забезпечила західноєвропейським країнам ресурси для економічного підйому, модернізації інфраструктури та відновлення демократичних інститутів. Цей історичний прецедент доводить, що належно структурована міжнародна підтримка може стати не лише інструментом відбудови, а й каталізатором глибинних трансформацій. Україна, яка сьогодні переживає найскладніше випробування у своїй новітній історії, має шанс використати аналогічну логіку для власного післявоєнного відродження – але за умови стратегічного бачення та прозорої реалізації реформ.

Щоб міжнародна допомога дійсно сприяла сталому розвитку, а не ставала тимчасовою «латкою» для бюджетних дірок, потрібно зосередити зусилля на кількох пріоритетних напрямках. Передусім – на відновленні та модернізації інфраструктури. Будівництво нових транспортних коридорів, розвиток залізничного сполучення європейського зразка, розширення логістичних хабів і

морських портів – усе це не лише поверне економічну активність у постраждалі регіони, а й інтегрує Україну в загальноєвропейський економічний простір. Інвестиції в інфраструктуру – це капіталовкладення в довгострокову конкурентоспроможність.

Не менш важливою сферою для іноземних інвестицій є енергетика – насамперед відновлювана. Україна вже має значний потенціал у розвитку сонячної, вітрової енергетики та водневих технологій. Перехід до «зеленої» економіки відкриває не лише шлях до енергетичної незалежності, але й формує імідж держави як відповідального та інноваційного партнера. Залучення міжнародних донорів до фінансування проектів з енергоефективності, модернізації ЖКГ, утилізації відходів та циркулярної економіки дозволить Україні не лише відповідати стандартам Європейського зеленого курсу, а й стати джерелом рішень для всього регіону.

Окрему увагу варто приділити високотехнологічному сектору, зокрема розробці родовищ рідкісноземельних елементів. Україна має унікальні запаси літію, титану, кобальту та інших стратегічних ресурсів, які є критично важливими для оборонної, електронної та енергетичної промисловості Європи. Укладання прозорих, довгострокових угод з країнами ЄС про спільну розробку цих ресурсів може не лише зменшити залежність континенту від Китаю, а й забезпечити сталий розвиток українських регіонів, де ці ресурси зосереджені.

Крім того, Україна здатна стати важливою ланкою у новій системі європейської безпеки. Бойовий досвід її армії, інженерні та технологічні напрацювання можуть бути інтегровані у спільні проекти з розвитку оборонних технологій. Інвестиції в цей сектор не лише сприятимуть укріпленню стратегічної автономії Європи, а й забезпечать Україні стабільну нішу в системі колективної безпеки.

Отже, міжнародна допомога може стати для України тим самим важелем зростання, яким План Маршала став для Європи. Але для цього Україна повинна запропонувати донорам не прохання, а партнерство – із чіткими пріоритетами, економічно вивіреною стратегією, антикорупційними гарантіями й амбітним баченням власного місця у новій архітектурі європейської безпеки та розвитку. Лише так зовнішнє фінансування перетвориться на внутрішній прогрес.

3.2 Стимулювання економічного зростання через цифровізацію традиційних галузей та створення нових галузей

Цифровізація стає ключовим рушієм трансформації економіки, відкриваючи нові можливості для зростання та підвищення конкурентоспроможності. У сучасних умовах традиційні галузі адаптуються до цифрових технологій, що дозволяє оптимізувати процеси, знижувати витрати та покращувати якість продукції й послуг. Паралельно з цим з'являються нові цифрові сектори, які створюють робочі місця та формують інноваційне середовище. Стимулювання економічного зростання через цифровізацію – це стратегічний крок до сталого розвитку та підвищення добробуту суспільства [81].

Глобальний інноваційний індекс (Global Innovation Index, GII) – це авторитетне щорічне міжнародне дослідження, яке проводиться Всесвітньою організацією інтелектуальної власності (WIPO) у співпраці з провідними науково-дослідними інституціями. Метою індексу є комплексне оцінювання інноваційного потенціалу та результативності країн на основі понад 80 показників. Ці показники охоплюють широкий спектр факторів, зокрема розвиток інституцій, якість освіти, науковий потенціал, рівень цифровізації, інвестиції в наукові дослідження, стан інфраструктури, підтримку підприємництва та ефективність трансферу технологій [54].

ГІІ дозволяє країнам відстежувати свої досягнення у сфері інновацій, визначати сильні та слабкі сторони інноваційної екосистеми, а також формувати політику, спрямовану на довгостроковий економічний розвиток. Окрім того, індекс є інструментом для інвесторів, аналітиків і міжнародних партнерів, що дозволяє оцінити інноваційну привабливість тієї чи іншої країни.

У рейтингу за 2024 рік Україна посіла 60-те місце серед 133 країн, що на п'ять позицій нижче, ніж у 2023 році, коли вона займала 55-ту сходинку [54]. Такий спад може свідчити про ряд викликів, зокрема недостатній рівень фінансування науково-дослідницької діяльності, низьку інтеграцію новітніх технологій у виробничі процеси, а також складну макроекономічну ситуацію та наслідки війни.

Попри це, Україна зберігає значний потенціал у сфері інновацій – завдяки високому рівню освіченості населення, сильній ІТ-індустрії, креативному людському капіталу та зростаючому інтересу до цифрових трансформацій у бізнесі та державному управлінні. Для підвищення позицій у ГІІ в майбутньому необхідна цілеспрямована державна політика, підтримка стартапів, стимулювання наукових розробок, розвиток цифрової інфраструктури та інтеграція України до глобального інноваційного простору [85].

Упродовж останніх десятиліть цифрові технології стрімко трансформують світ, і цей процес уже давно вийшов за межі лише ІТ-сектору. Традиційні галузі економіки – такі як сільське господарство, промисловість, охорона здоров'я – які ще донедавна спиралися на класичні методи роботи, активно впроваджують інноваційні рішення. Цифровізація в цих сферах не лише підвищує ефективність, а й створює нові можливості для сталого розвитку, зменшує втрати ресурсів, а також адаптує системи до сучасних викликів.

Однією з найбільш показових галузей у плані цифровізації є аграрний сектор. Сільське господарство, яке традиційно асоціюється з фізичною працею на землі, дедалі більше інтегрує високі технології. Прикладом цьому є розвиток точного землеробства – системи, що ґрунтується на збиранні і аналізі великої кількості даних про поля, клімат, стан ґрунтів та рослин. Такі технології, як дрони, супутниковий моніторинг і ІоТ-сенсори, дозволяють фермерам приймати зважені рішення щодо зрошення, внесення добрив або боротьби зі шкідниками. Наприклад, українські агрокомпанії вже активно використовують дрони для аерофотозйомки полів, виявлення проблемних зон і точкового внесення засобів захисту рослин. Це значно знижує витрати, мінімізує вплив на довкілля та водночас підвищує врожайність [63].

Іншим яскравим прикладом цифровізації є промисловість, де набувають поширення підходи Індустрії 4.0. Концепція передбачає інтеграцію автоматизованих систем, Інтернету речей, штучного інтелекту та обробки великих даних у виробничі процеси. Наприклад, створення цифрових близнюків – віртуальних копій фізичних об'єктів – дає змогу моделювати поведінку

обладнання, прогнозувати його зношування та запобігати аваріям ще до їх виникнення. Також автоматизація виробництва дозволяє зменшити залежність від людського чинника, покращити контроль якості продукції та прискорити виробничі цикли. Ці процеси активно впроваджуються як у великих міжнародних концернах, так і на національних підприємствах, що прагнуть відповідати світовим стандартам ефективності та екологічності.

Не менш вражаючі зміни відбуваються і в сфері охорони здоров'я. Телемедицина, що стала особливо актуальною під час пандемії COVID-19, сьогодні перетворилася на постійний інструмент медичного обслуговування. Завдяки відеоконсультаціям пацієнти можуть отримати медичну допомогу, не виходячи з дому, що особливо важливо для людей у віддалених районах або з обмеженою мобільністю. Електронні рецепти скорочують черги, оптимізують роботу аптек і лікарів, а також зменшують ризик помилок. Крім того, медичні інформаційні системи дозволяють централізовано зберігати дані про пацієнтів, обмінюватися ними між установами та будувати на їх основі аналітику для прийняття управлінських рішень у галузі охорони здоров'я [30].

Цифровізація в усіх згаданих сферах демонструє одну важливу тенденцію: інновації вже не є прерогативою лише нових або динамічних індустрій. Навпаки, саме традиційні галузі, які століттями розвивалися на основі досвіду та ручної праці, сьогодні мають найбільший потенціал для трансформації. Ті, хто вчасно адаптується до нових реалій, отримують конкурентні переваги, знижують витрати та підвищують якість своїх послуг чи продукції.

Отже, цифровізація є не лише модною тенденцією, а потужним інструментом розвитку. Вона забезпечує гнучкість, адаптивність та інноваційність навіть у найбільш консервативних галузях. Успішні приклади в агросекторі, промисловості та охороні здоров'я підтверджують, що майбутнє належить тим, хто вміє поєднати традиції з новітніми технологіями.

У добу цифрових технологій рушієм прогресу стає не лише технічне обладнання чи інфраструктура, а передусім – люди. Саме людський капітал, знання, навички та здатність до адаптації визначають успіх цифрової трансформації

будь-якої країни чи організації. У цьому контексті освіта та цифрова грамотність набувають ключового значення [56]. Вони стають не просто додатковою перевагою, а необхідною умовою для конкурентоспроможності на ринку праці та активної участі у сучасному суспільстві.

Цифрова грамотність – це вже не лише вміння користуватися комп'ютером чи мобільними додатками. Це розуміння цифрового світу, критичне мислення в інформаційному просторі, здатність працювати з даними, розуміти основи кібербезпеки та адаптуватися до нових технологій. У сучасному світі цифрова грамотність є базовою навичкою, подібною до читання та письма, без якої неможливо повноцінно реалізувати свій потенціал ні в особистому, ні в професійному житті [55].

Освіта, зокрема загальна середня та вища, повинна відповідати цим новим викликам. Реформа освітньої системи з акцентом на STEM-дисципліни (наука, технології, інженерія, математика) є важливою складовою цієї трансформації [56]. Саме ці напрями формують аналітичне мислення, здатність до вирішення складних задач та розуміння технологічних процесів, що лежать в основі сучасної економіки. Більше того, інтеграція цифрових технологій в сам навчальний процес (наприклад, використання інтерактивних платформ, штучного інтелекту для персоналізованого навчання, віртуальних лабораторій) сприяє формуванню навичок, які будуть актуальними впродовж усього життя.

Однак, не менш важливим є розвиток системи професійної освіти та перекваліфікації. Технології змінюють ринок праці швидше, ніж традиційна система освіти встигає реагувати. З'являються нові професії, деякі – зникають. У такому контексті важливо створити гнучкі освітні програми, які дозволяють дорослим людям швидко оновлювати свої знання та освоювати нові навички. Онлайн-курси, модульне навчання, сертифікаційні програми – усе це має стати частиною культури безперервного навчання, яке нині вже не розкіш, а необхідність.

Окремої уваги заслуговує питання популяризації підприємництва у сфері технологій, особливо серед молоді. Молоде покоління часто має природну

схильність до цифрового мислення, і важливо створити для нього умови, у яких ця енергія буде реалізована через інновації. Освітні програми, стартап-інкубатори, хакатони, конкурси ідей – усе це мотивує молодих людей не лише бути споживачами технологій, а й творцями нових рішень. Підтримка на рівні держави та приватного сектору може створити потужне середовище, де виникатимуть інноваційні продукти, здатні змінювати світ.

У підсумку, можна стверджувати, що цифрова трансформація – це не лише про технології, а передусім про людей [55]. Інвестиції в освіту, цифрову грамотність, перекваліфікацію та підтримку підприємництва – це інвестиції у майбутнє. Лише суспільство, яке володіє сучасними знаннями та вміє ефективно їх застосовувати, здатне бути конкурентним, гнучким і стійким у часи стрімких змін. І саме освіта має стати тим фундаментом, на якому будуватиметься цифрове завтра.

Сьогодні ми спостерігаємо, як завдяки цифровим технологіям на глобальній мапі економіки з'являються індустрії, які ще десять чи навіть п'ять років тому були лише сміливими концепціями. Кібербезпека, штучний інтелект, блокчейн, фінтех, е-комерція, EdTech, GreenTech, хмарні обчислення, аналітика великих даних – усі ці напрями стали не просто трендами, а повноцінними секторами з мільярдними обігами, власними правилами гри та дедалі більшим впливом на глобальні процеси.

Одним із найбільш стрімко зростаючих є сектор кібербезпеки. У світі, де майже кожна організація використовує цифрові рішення, захист інформації перетворився з технічного завдання на стратегічну потребу. Кіберзагрози стали настільки складними й різноманітними, що попит на фахівців у сфері безпеки невідомо зростає. Це створює умови для розвитку цілої екосистеми компаній, які спеціалізуються на захисті даних, розробці антивірусного програмного забезпечення, аудиті систем безпеки тощо.

Ще один напрям – штучний інтелект (ШІ). Технології машинного навчання і глибокого аналізу вже сьогодні змінюють підходи до бізнесу, охорони здоров'я, логістики, юриспруденції та багатьох інших сфер. Поява стартапів і дослідницьких центрів, які розробляють алгоритми ШІ, формує новий наукомісткий сектор економіки, що залучає інвестиції та відкриває експортні перспективи. Наприклад,

системи розпізнавання мови чи обличчя, інтелектуальні чат-боти, програми для передбачення попиту або ризиків – усе це продукти, які можуть бути впроваджені у будь-якому куточку світу.

Не менш важливу роль відіграють блокчейн-рішення. Хоча найчастіше їх асоціюють із криптовалютами, насправді ця технологія має ширше застосування: від систем електронного голосування до логістичних ланцюгів постачання. Прозорість, незмінність записів, децентралізованість – усе це робить блокчейн привабливим інструментом для багатьох секторів, включно з державним управлінням [57].

Фінансові технології (фінтех) також стали символом цифрової епохи. Мобільні банки, онлайн-страхування, платіжні системи, криптоактиви – усе це дає користувачам більше свободи й контролю над своїми фінансами, а бізнесу – нові можливості монетизації послуг. У багатьох країнах фінтех-компанії вже конкурують із традиційними банками, пропонуючи швидші, зручніші та гнучкіші рішення.

Серед інших яскравих прикладів варто згадати e-commerce – електронну комерцію, яка особливо активно розвивалася під час пандемії COVID-19. Онлайн-магазини, маркетплейси, автоматизовані логістичні системи створили новий стиль споживання, а заодно – мільйони нових робочих місць та можливостей для малого бізнесу [58].

Сектори EdTech (освітні технології) та GreenTech (зелені технології) формують не лише економічну, а й соціальну вартість. Перший – забезпечує доступ до якісної освіти незалежно від місця проживання, другий – допомагає вирішувати екологічні виклики за допомогою інновацій. Зокрема, онлайн-платформи для навчання, віртуальні класи, автоматизовані системи оцінювання – усе це вже стало реальністю для мільйонів учнів та студентів у всьому світі. Тим часом GreenTech пропонує рішення у сфері енергоефективності, управління відходами, відновлюваної енергетики, і також набирає обертів завдяки світовим трендам на сталий розвиток.

Важливо також зазначити, що нові цифрові сектори – це не лише внутрішній ринок, а й потужний експортний потенціал. Програмне забезпечення, хмарні сервіси, продукти штучного інтелекту не мають географічних бар'єрів. Крім того, саме ці напрями найчастіше приваблюють міжнародних інвесторів, які шукають інноваційні, масштабовані рішення. А високотехнологічні сектори, в свою чергу, генерують нові робочі місця, які вимагають високої кваліфікації і приносять додану вартість, зміцнюючи економіку [85].

Таким чином, створення нових цифрових секторів є не просто побічним ефектом цифровізації – це стратегічний напрям розвитку. Вони формують нову економічну архітектуру, здатну адаптуватися до глобальних змін, генерувати інновації, забезпечувати сталий розвиток і розширювати горизонти для підприємництва. Своєчасна підтримка цих галузей – через інвестиції, освітні програми, інфраструктуру – є ключем до майбутнього, в якому цифрові індустрії стануть основою національного добробуту.

У сучасному світі цифрова трансформація є необхідною умовою для сталого розвитку держави, ефективного управління ресурсами, покращення якості життя громадян та підвищення конкурентоспроможності на глобальному ринку. Проте її успішна реалізація неможлива без синергії зусиль державного сектору, приватного бізнесу та наукових інституцій. У цьому контексті публічно-приватне партнерство (PPP) постає як ефективний механізм об'єднання ресурсів, знань і досвіду для втілення інноваційних цифрових рішень [58].

PPP передбачає довгострокову співпрацю між державними органами та приватними компаніями з метою реалізації суспільно важливих проєктів. У сфері цифрової трансформації це можуть бути ініціативи, спрямовані на розвиток електронного врядування, покращення цифрової інфраструктури, автоматизацію державних послуг, а також впровадження новітніх технологій у різні галузі – від освіти до охорони здоров'я.

Ключовою перевагою PPP є можливість поєднати фінансові ресурси держави з інноваційним потенціалом та гнучкістю приватного сектора. Держава забезпечує нормативно-правову базу, інституційну підтримку та гарантії, а бізнес –

технологічні рішення, експертизу та інвестиції. В результаті створюється екосистема, здатна швидко реагувати на виклики цифрової епохи.

Однією з найбільш актуальних проблем цифровізації є нерівномірність доступу до інтернету, особливо в сільських та віддалених регіонах. Публічно-приватне партнерство дозволяє ефективно вирішувати цю проблему, оскільки держава може співфінансувати розгортання інфраструктури разом із телекомунікаційними компаніями. Яскравим прикладом є реалізація проєктів з підключення сіл до швидкісного інтернету в межах національних програм цифрового розвитку [58].

Крім того, PPP активно використовується для створення дата-центрів, впровадження інтелектуальних систем керування трафіком у містах, модернізації електромереж із використанням «розумних» технологій тощо. Це сприяє не лише зростанню цифрової грамотності населення, але й залученню інвестицій у регіони.

Ще одним важливим напрямом співпраці є розвиток досліджень і розробок (R&D), який неможливий без стабільного фінансування. У межах PPP держава може надавати гранти або податкові стимули для компаній, що інвестують у наукові проєкти. Це особливо актуально для сфер штучного інтелекту, кібербезпеки, біоінженерії та інших стратегічно важливих галузей.

Участь наукових установ у таких партнерствах дозволяє інтегрувати результати академічних досліджень у практичні рішення, сприяє комерціалізації інновацій та створенню високотехнологічних стартапів. Таким чином, формується інноваційна екосистема, здатна генерувати нові ідеї та забезпечувати стійке економічне зростання.

Світовий досвід демонструє успішність PPP у сфері цифровізації. Наприклад, в Естонії – одному зі світових лідерів у сфері електронного врядування – держава тісно співпрацює з приватними ІТ-компаніями у розробці платформ для електронного голосування, медичних реєстрів, електронного резидентства. В Україні також реалізуються подібні ініціативи, зокрема в межах проєкту «Дія» – цифрової платформи, створеної за участі бізнесу та донорських організацій.

Публічно-приватне партнерство є потужним інструментом цифрової трансформації, що дозволяє об'єднати зусилля держави, бізнесу та науки задля побудови інноваційного, інклюзивного та стійкого цифрового середовища. Успішна реалізація PPP-проектів вимагає стратегічного бачення, довіри між партнерами та чіткого визначення ролей і відповідальності. Лише у тісній співпраці можливо досягти цілі цифрового майбутнього, де кожен громадянин матиме доступ до якісних технологій і можливостей, що вони відкривають [58].

Цифрова трансформація сьогодні є не лише ознакою технологічного прогресу, а й ключовим чинником формування нової економіки. Її вплив відчутний у кожній сфері – від промисловості до освіти, від державного управління до медицини. Однак цифровізація не обмежується модернізацією наявних галузей. Вона формує абсолютно нові ринки, змінює логіку виробництва, розподілу ресурсів і комунікації, відкриваючи перед країнами нові можливості для економічного прориву.

Для України цифровізація є шансом не просто наздогнати розвинені економіки, а й вибудувати власну унікальну модель розвитку, базовану на інноваціях, гнучкості та талантах. Проте для реалізації цього потенціалу необхідний системний підхід до цифрової політики. Це означає не фрагментарні ініціативи, а цілісну стратегію з чітко визначеними пріоритетами: розвиток цифрових навичок у населення, підтримка стартапів, кібербезпека, регуляція новітніх технологій, а також розбудова цифрової інфраструктури по всій території країни [81].

3.3 Стратегічні пріоритети відновлення економіки України у повоєнний період

Після завершення активної фази збройного конфлікту перед Україною постає масштабне завдання відновлення економіки, що зазнала глибоких структурних, інфраструктурних та соціальних потрясінь. У цих умовах стратегічне планування набуває вирішального значення, адже саме воно дозволяє визначити чіткі пріоритети, мобілізувати ресурси, забезпечити координацію зусиль держави, бізнесу та міжнародних партнерів. Без системного бачення майбутнього відбудова ризикує перетворитися на фрагментарний процес, що не створює основ для сталого розвитку. Тому стратегічний підхід є не лише бажаним, а необхідним інструментом для ефективного повоєнного відновлення та модернізації економіки України в довгостроковій перспективі [30].

Формування концепція стратегії повоєнного відновлення та розвитку України згідно з баченням Національного інституту стратегічних досліджень (Додаток Д) передбачає формування наступних засад:

- усунення наслідків руйнувань та інших втрат, спричинених повномасштабною агресією росії;
- створення фундаменту для сталого економічного розвитку у повоєнний період;
- розбудову конкурентоспроможної, соціально орієнтованої, відкритої економіки, що забезпечує рівні можливості для всіх громадян, є комфортною для життя та інтегрованою до європейського і глобального економічного простору;
- зміцнення фінансово-економічного та оборонного потенціалу, здатного ефективно протистояти будь-яким проявам воєнного чи економічного тиску.

Успішне відновлення має остаточно подолати “спадщину” пострадянської моделі та утвердити принципи економіки, заснованої на гідності, свободі й сучасних цінностях.

Подолання наслідків повномасштабного вторгнення росії потребує системного, багаторівневого підходу до відновлення ключових сфер

життєдіяльності держави. Насамперед йдеться про відбудову зруйнованої житлової, промислової та соціальної інфраструктури, проведення масштабного розмінування територій, а також забезпечення повноцінної інтеграції внутрішньо переміщених осіб та громадян, що перебували під тимчасовою окупацією.

Окрему увагу слід приділити розбудові сучасної енергосистеми, яка має базуватися на принципах децентралізації [59], енергоефективності та поступового переходу до відновлюваних джерел енергії. Це дозволить не лише підвищити енергетичну безпеку, але й забезпечити синхронізацію з європейськими тенденціями у сфері «зеленої» економіки.

Поряд із модернізацією традиційних галузей економіки, надзвичайно важливим є формування секторів, що відповідатимуть довгостроковим потребам держави. Зокрема, одним із пріоритетних напрямів має стати оновлення вітчизняного військово-промислового комплексу (ВПК). До цього процесу доцільно активно залучати демобілізованих військовослужбовців, військових інженерів та фахівців із бойовим досвідом. Такий підхід сприятиме розвитку ВПК як галузі, зорієнтованої не лише на забезпечення національної оборони, але й на експорт оборонних технологій до країн-партнерів, передусім держав Європейського Союзу [60].

Крім того, стратегічного значення набуває стимулювання розвитку високотехнологічного машинобудування – зокрема, створення мереж виробництва робототехніки для використання в реальному секторі економіки. У цьому контексті Україна може врахувати досвід Південної Кореї, яка в умовах демографічного скорочення та старіння населення зосередилася на інтенсивних методах підвищення продуктивності – через роботизацію, автоматизацію та впровадження інноваційних технологій. Подібний курс дозволяє мінімізувати залежність від трудомістких моделей економіки та формує підґрунтя для сталого розвитку в умовах демографічних викликів [61].

Таким чином, повоєнне відновлення має поєднувати відбудову критичної інфраструктури із запуском технологічної трансформації ключових секторів, спираючись на принципи стійкості, інноваційності та національної безпеки.

Повоєнне відновлення України вимагає не просто повернення до довоєнного стану економіки, а її якісної трансформації – від сировинної моделі до інноваційної, орієнтованої на створення продукції з високою доданою вартістю. Обробна промисловість у цьому контексті виступає не лише інструментом економічного зростання, але й гарантом суверенітету, стійкості та глобальної інтегрованості України.

Протягом десятиліть економіка України залишалася значною мірою залежною від експорту сировини – аграрної продукції, залізної руди, металів [39]. У той же час виробництво кінцевої продукції з доданою вартістю було розвинене слабо, що робило нашу економіку вразливою до цінових коливань на світових ринках та зовнішньополітичного тиску. У повоєнний період, коли Україна потребує стабільного зростання, модернізації та міжнародної співпраці, подолання цієї структурної вади стає життєво необхідним.

Реформування обробної промисловості передбачає не лише модернізацію наявних виробничих потужностей, а й формування нових галузей, орієнтованих на внутрішній попит та експорт технологічної продукції. Особливе значення в цьому процесі набуває розвиток виробництва в межах повного циклу – від видобутку та переробки сировини до створення готової продукції. Україна має потужний ресурсний потенціал, зокрема значні поклади урану та літію, які є надзвичайно затребуваними в умовах глобального енергетичного переходу.

В умовах європейського курсу на декарбонізацію та електрифікацію транспорту, попит на літій-іонні акумулятори зростає експоненційно [62]. Замість того щоб експортувати сировину у вигляді концентрату, Україна має всі передумови для створення власного виробництва акумуляторів, систем зберігання енергії, компонентів для електромобілів. Те саме стосується й урану – замість залежності від імпортного палива та технологій, варто розвивати повний цикл ядерної енергетики, що забезпечить енергетичну незалежність та експортний потенціал.

Промислова політика України має орієнтуватися на розвиток таких галузей, як точне машинобудування, приладобудування, фармацевтика, біотехнології, авіа- та

суднобудування [30]. Окрему увагу слід приділити створенню високотехнологічного оборонно-промислового комплексу, який не лише посилює обороноздатність держави, а й може стати вагомим гравцем на європейському ринку озброєння [60].

Важливо, щоб ці трансформації відбувалися не спонтанно, а в межах продуманої державної промислової політики: із чіткими пріоритетами, індустріальними парками, пільговим оподаткуванням для інноваційного бізнесу, державно-приватним партнерством та залученням іноземних інвестицій. Паралельно необхідно інвестувати в людський капітал – оновлювати програми професійної освіти, розвивати STEM-напрямки, створювати умови для підготовки нових поколінь інженерів і технологів.

Відмова від сировинної моделі та розвиток обробної промисловості з фокусом на продукцію з доданою вартістю – це не лише шлях до зростання ВВП. Це шлях до формування нової економічної ідентичності України, здатної забезпечити добробут громадян, зміцнити державний суверенітет і стати повноцінною частиною європейського економічного простору.

Україна, з її багатими сільськогосподарськими ресурсами, має величезний потенціал для розвитку аграрного сектору, який є одним з основних двигунів її економіки. В умовах поствоєнного відновлення економіки та глобальних викликів, таких як зміни клімату, важливість модернізації аграрного сектора не можна переоцінити. Сучасна аграрна модель, орієнтована на інновації у агротех та біоекономіці, є не просто необхідністю, а важливою умовою для забезпечення сталого розвитку, зміцнення національної безпеки та інтеграції в глобальні економічні процеси [63].

Агротех – це застосування передових технологій у сільському господарстві, що дозволяє збільшити ефективність виробництва та знизити вплив на навколишнє середовище. Впровадження агротехнобізнесу є одним з найважливіших напрямків розвитку аграрної галузі. В Україні вже зараз активно використовуються різноманітні технології, такі як точне землеробство, яке передбачає використання супутникових технологій та сенсорних пристроїв для моніторингу стану ґрунту,

вологозабезпеченості та здоров'я рослин. Такі технології дозволяють аграріям оптимізувати витрати на добрива, пестициди та воду, що зменшує негативний вплив на навколишнє середовище і підвищує економічну ефективність.

Водночас, впровадження автоматизованих систем у сільському господарстві – таких як безпілотні трактори, комбайни та дрони – значно знижує потребу в людському праці, підвищує точність операцій і зменшує витрати. Це є критично важливим для ефективного використання землі та ресурсів, а також для скорочення робочого часу, необхідного для ведення сільськогосподарських робіт [63].

Біоекономіка орієнтується на використання біологічних ресурсів для створення продукції, послуг та енергії, зокрема через біотехнології. Вона передбачає сталий розвиток аграрного сектору з фокусом на поновлювані ресурси, збереження біорізноманіття та зменшення шкідливих наслідків для навколишнього середовища. Для України, де земля, вода та біоресурси є важливими складовими економіки, біоекономіка має великий потенціал для розкриття.

Одним з ключових аспектів розвитку біоекономіки є переробка біологічних відходів – органічних решток, що утворюються в сільському господарстві. Вони можуть бути використані для виробництва біогазу, біопластиків, кормів для тварин або добрив. Таке використання відходів не тільки дозволяє мінімізувати екологічний слід, але й сприяє створенню додаткових джерел доходу для аграріїв. Крім того, це забезпечує сталий розвиток сільського господарства, знижуючи залежність від традиційних енергетичних ресурсів та допомагаючи боротися з глобальними змінами клімату.

Не менш важливим є використання біоенергії з поновлюваних джерел – біогазу, біодизелю, біоетанолу. В Україні, яка має значні аграрні площі, розвиток таких технологій може стати важливим елементом енергетичної безпеки країни. Виробництво біоенергії також відкриває нові можливості для сільських територій, де економічний розвиток часто обмежений.

Агротехніки та біоекономіка не є окремими напрямками, а взаємно доповнюють одна одну. Впровадження зелених технологій у сільському господарстві, таких як відновлення ґрунтів за допомогою органічних добрив,

використання біогазових установок для переробки відходів або енергії з біоетанолу, дозволяє зменшити екологічний слід та підвищити ефективність виробництва [63].

Найважливіше, що таке поєднання дає змогу Україні не тільки зберегти свої природні ресурси, але й створити нові ринки для експорту високотехнологічної продукції, що відповідає глобальним стандартам. В умовах сучасної конкуренції важливо не лише підвищувати обсяги виробництва, але й створювати продукти з високою доданою вартістю, що буде запитуваними як на внутрішньому, так і на міжнародному ринку.

Впровадження агротехнічних інновацій та біоекономічних моделей потребує значних інвестицій у дослідження, освіту та інфраструктуру. Для цього необхідна потужна підтримка з боку держави у вигляді субсидій, кредитних ліній для малого та середнього бізнесу, а також розвитку державно-приватного партнерства. Однак основним викликом залишається не тільки технічний бік справи, але й створення умов для впровадження інновацій на місцях, в сільських громадах.

Зважаючи на це, створення сильної науково-дослідної бази, навчання нових спеціалістів та залучення інвестицій у новітні технології повинні стати пріоритетними напрямками для розвитку аграрної політики України.

Один із найбільших викликів для України – це інтеграція понад 1 мільйона військових, які повертаються після виконання своїх обов'язків на фронті. Багато з них потребують не лише фізичної реабілітації, але й психологічної підтримки для того, щоб адаптуватися до мирного життя. Це означає, що необхідно створити не тільки психологічні програми, але й програму перекваліфікації. Для ветеранів, які можуть мати досвід у військовій справі, інженерії чи інших технічних сферах, важливо створювати можливості для навчання та перепідготовки в таких галузях, як інформаційні технології, енергетика чи зелені технології. Такі програми повинні бути доступними через систему державних установ, а також через пільги для самозайнятості або відкриття власного бізнесу [64].

Завдяки державним ініціативам, колишні військові можуть стати не лише активними учасниками економічного відновлення, а й новими підприємцями, які

сприятимуть створенню робочих місць. Крім того, не можна забувати про важливість підтримки для родин цих осіб, адже успішна реабілітація та адаптація військових неможлива без належної підтримки з боку їх близьких.

В Україні близько 5 мільйонів людей стали внутрішньо переміщеними особами, які через війну були змушені покинути свої домівки та оселитися в інших регіонах країни [65]. Важливою частиною цього процесу є забезпечення не лише тимчасового житла, а й допомоги у влаштуванні на роботу та адаптації до нових умов. Однак ми маємо не тільки український досвід, а й можемо звертатися до міжнародних практик для того, щоб зробити цей процес більш ефективним.

Одним із яскравих прикладів інтеграції переміщених осіб є досвід Фінляндії після Другої світової війни. Коли велика частина території Фінляндії була окупована Радянським Союзом, уряд країни зіткнувся з проблемою інтеграції близько 400 тисяч переміщених осіб, які вийшли з окупованих територій. Уряд Фінляндії провів низку ключових дій, щоб забезпечити житло та працевлаштування для біженців. Держава викупила 2,8 мільйона гектарів землі у великих землевласників, розділила її на ділянки по 6–15 гектарів і передала 120 000 родинам переселенців [66].

Міграційна політика є не менш важливою для майбутнього України, оскільки країна переживає демографічну кризу. Населення України скорочується, а структура населення старіє. Це ставить перед урядом важливе завдання – залучення трудових мігрантів, щоб компенсувати дефіцит робочої сили [67].

Однак важливо забезпечити ефективну міграційну політику, яка не призведе до соціальної ізоляції новоприбулих. На жаль, такі країни як Франція стали прикладом того, як неконтрольована міграція може призвести до утворення гетто. У французьких містах, де зосереджена велика кількість мігрантів, часто виникають соціальні конфлікти, і центральна влада не може контролювати ситуацію через відсутність ефективної інтеграції. Це призводить до того, що мігранти стають залежними від соціальних допомог і не вносять значного внеску в економіку.

Водночас Іспанія демонструє позитивний приклад інтеграції. В країні приймають культурно близьких мігрантів з Латинської Америки, і завдяки цьому

уникають утворення закритих общин. Мігранти швидше інтегруються в ринок праці та активно включаються в економічні процеси. Іспанія створює умови для підприємницької діяльності, активно підтримує малий та середній бізнес, що дозволяє мігрантам займатися бізнесом і не бути залежними від соціальних допомог [68,69].

Не менш важливим є підтримка зв'язків з українською діаспорою, яка є однією з найбільших у світі. Її потенціал може стати величезним ресурсом для розвитку країни, особливо в поствоєнний період. Залучення діаспори до економічних, культурних та освітніх процесів може стати основою для відновлення та розвитку України.

Також варто відзначити, що для досягнення економічного зростання важливо змінити освітні пріоритети. Українським громадянам необхідно надавати знання та навички, які допоможуть країні зробити економічний стрибок. Особливу увагу слід приділяти ІТ-сектору, енергетичним технологіям, машинобудуванню, біоекономіці та агроінженерії. Це дасть змогу країні не лише подолати наслідки війни, але й стати конкурентоспроможною в глобальному масштабі.

Таким чином, інвестиції у людський капітал, підтримка державних ініціатив та активна інтеграція різних соціальних груп є важливими елементами для успішного відновлення України в післявоєнний період.

Повоєнне відновлення України – це не лише відбудова інфраструктури, міст і підприємств, але й глибока трансформація економічної системи. На цьому шляху ключову роль відіграють реформи фіскальної та монетарної політик, які мають стати основою для стабілізації економіки, відновлення довіри інвесторів і стимулювання сталого зростання.

Фіскальна система України в умовах воєнного стану була спрямована переважно на мобілізацію ресурсів для оборонних потреб. За оцінками Міністерства фінансів, у 2024 році понад 50% усіх державних видатків було спрямовано на сферу безпеки й оборони [71]. Проте в повоєнний період необхідний перехід від фіскальної стратегії виживання до моделі розвитку, в центрі якої –

соціальна справедливість, фіскальна прозорість та підтримка економічної активності.

Фіскальна реформа має ґрунтуватися на трьох ключових принципах. Перший – соціальна справедливість. Зокрема, у грудні 2024, коли відбулось підвищення військового збору з 1,5% до 5% [72] – виникла ситуація, у якій постраждали лише сумлінні платники податку, ті хто функціонує на тіньовому ринку - не відчули суттєвих змін. Потрібно забезпечувати рівні права для усіх учасників економіки і сприяти тому, щоб підприємці виходили з-під “тіні”.

Другий принцип – спрощення податкової системи та зниження адміністративного навантаження на бізнес. Сучасна система оподаткування в Україні залишається складною та фрагментованою. Йдеться, зокрема, про запровадження зрозумілої системи ставок, зменшення кількості винятків і спеціальних режимів, а також про цифровізацію податкового адміністрування.

Третій і, можливо, найважливіший принцип – розширення кількості платників податку, шляхом легалізації та підтримки підприємницької активності. Замість того щоб підвищувати податкові ставки, держава повинна стимулювати створення нових бізнесів і легалізацію тіньової економіки. За різними оцінками, частка тіньової економіки в Україні досягала 30–40% ВВП до повномасштабного вторгнення. Якщо в повоєнний період вдасться активізувати процес відкриття малих та середніх підприємств, запровадити податкові пільги для стартапів, зменшити навантаження на ФОПів і спростити реєстраційні процедури, це дозволить суттєво збільшити кількість податкових платників і компенсувати втрати від зниження податкового тиску. Саме масовість легального бізнесу, а не податкова репресія, має стати запорукою сталих фіскальних надходжень.

Монетарна політика в умовах війни відіграла стабілізаційну роль: Національний банк України (НБУ) здійснив фіксацію обмінного курсу, стримував інфляцію за допомогою підняття облікової ставки (до 14,5% у січні 2025 року та до 15,5% у березні 2025 року) [73] та здійснював пряме фінансування бюджетного дефіциту. Такі заходи були виправданими в короткостроковій перспективі, однак у повоєнний період політика НБУ має поступово повертатися до режиму

інфляційного таргетування з гнучким валютним курсом та незалежною політикою облікової ставки.

Водночас, монетарна політика має зберегти інструменти стимулювання економіки, зокрема – програми рефінансування банків під пільгові кредити для бізнесу, державні гарантії для стратегічних інвестицій, підтримку зеленого переходу. У післявоєнному періоді особливої уваги потребуватиме відновлення довіри до банківської системи, розширення фінансової інклюзії та розвиток фінтеху. Успішне впровадження цифрової гривні (e-гривні), пілотування якої анонсував НБУ, може стати важливим кроком до модернізації фінансової інфраструктури та зниження транзакційних витрат для громадян і бізнесу.

Ефективність фіскальної та монетарної політики значною мірою залежить від рівня координації між урядом і центральним банком. Їхні цілі – контроль інфляції, стимулювання зайнятості, забезпечення платіжного балансу та зростання ВВП – мають бути узгодженими. Наприклад, бюджетна експансія без урахування грошово-кредитної динаміки може призвести до інфляційного сплеску, тоді як жорстка монетарна політика за умов високого безробіття може загальмувати економічне зростання.

Окрему роль у цьому процесі відіграє міжнародна фінансова підтримка, зокрема МВФ, Світового банку, Європейського Союзу. Згідно з макроекономічними прогнозами НБУ, до 2027 року Україна потребуватиме близько \$90 млрд зовнішнього фінансування. Ці ресурси повинні спрямовуватися не лише на поточне фінансування дефіциту, а й на структурні реформи, модернізацію інституцій, посилення економічної автономії держави [74].

Висновки до третього розділу

У розділі було досліджено роль міжнародної допомоги та іноземних інвестицій у економічного відновлення України після війни. Для їх ефективного залучення необхідно забезпечити прозорість, стратегічну орієнтованість і довіру міжнародних партнерів. Україна має значний потенціал як у геостратегічному, так і у ресурсному вимірах – від родовищ рідкісноземельних металів до родючих ґрунтів та зеленої енергетики.

Успішна реалізація цього потенціалу можлива лише за умов системної модернізації, інституційної стабільності та інтеграції у європейські економічні та безпекові структури. Стратегічне партнерство із країнами ЄС має стати пріоритетом, зокрема в галузях оборони, високих технологій, енергетики та сільського господарства.

Проаналізований такий інструмент повоєнного економічного відновлення як цифровізація. Вона сприяє підвищенню ефективності традиційних галузей, розвитку нових індустрій, створенню якісних робочих місць і посиленню інтеграції у світову економіку. Формування сприятливих умов для цифрового прориву має стати стратегічним пріоритетом державної політики.

Узагальнено стратегічні пріоритети повоєнного економічного відновлення, які включають розвиток людського капіталу, підтримку малого та середнього бізнесу, відбудову інфраструктури, енергетичну трансформацію та інтеграцію до європейського економічного простору. Зазначені пріоритети мають стати основою для довгострокового сталого зростання та формування нової моделі економіки України – стійкої, інноваційної та орієнтованої на майбутнє.

ВИСНОВКИ

Україна є невід'ємною частиною європейського простору як з географічної, так і з культурно-цивілізаційної точки зору. Близькість духовних цінностей, історичний розвиток у спільному контексті з європейськими націями, а також устремління до демократичних принципів і ринкової економіки обумовлюють природність європейської інтеграції як стратегічного курсу повоєнного відновлення держави. З одного боку, така інтеграція створює широкі економічні можливості для України у вигляді інвестицій, доступу до внутрішнього ринку ЄС, участі в програмах фінансової та технічної допомоги. З іншого боку, сама Європейська спільнота також може отримати значні вигоди – зокрема, у вигляді посилення економічного та інституційного оновлення, у чому Україна може стати джерелом інноваційних практик, особливо в цифровій трансформації державного управління (наприклад, завдяки успішному досвіду впровадження застосунку "Дія", розвитку онлайн-банкінгу тощо).

Попри трагічні втрати, спричинені війною, українське суспільство продемонструвало високий рівень адаптивності, підприємливості та креативності. Ці якості можуть бути цінним ресурсом для Європи у подоланні внутрішніх криз, зокрема надмірної бюрократизації управлінських процесів. Крім того, після завершення активної фази війни російська федерація залишатиметься довгостроковим фактором загрози безпеці всього європейського континенту. У цьому контексті досвід України у веденні сучасної гібридної війни, розробці новітніх технологій оборони, зокрема у сфері безпілотних літальних апаратів, морських дронів та кібервійни, може зробити вагомий внесок у формування колективної безпеки ЄС та зміцнення оборонного потенціалу об'єднаної Європи.

Важливим напрямом поглиблення співпраці між Україною та країнами Європейського Союзу є розвиток галузі видобутку та переробки рідкоземельних елементів, що набуває дедалі більшої геостратегічної ваги. На тлі глобальної конкуренції за контроль над критично важливими ресурсами, Україна, володіючи значними покладами рідкісноземельних мінералів, може стати ключовим

партнером для ЄС у зусиллях із зменшення залежності від постачання з Китаю – держави, яка наразі домінує на цьому ринку та водночас активізує свій політичний і економічний вплив у світі.

На початку року це питання вже викликало інтерес у міжнародних колах, зокрема як потенційний інструмент для посилення трансатлантичної взаємодії. У контексті минулих політичних ініціатив, навіть розглядалася можливість використання українського ресурсного потенціалу як аргументу для заручення підтримкою з боку США – у тому числі через прагматичні підходи, характерні для адміністрації Дональда Трампа, яка надавала пріоритетність трансакційній вигоді в міжнародних відносинах.

Для України реалізація проєктів у цій сфері означатиме надходження зовнішніх інвестицій, розвиток інфраструктури, створення нових робочих місць і зростання бюджетних надходжень. Водночас Європейський Союз отримає стратегічно важливу альтернативу поставкам рідкісноземельних ресурсів, що посилить його економічну автономію, забезпечить стійкість до зовнішніх шоків і сприятиме формуванню надійного ланцюга постачання в рамках Європейської зеленої угоди та цифрового переходу.

Формування економічної політики України в повоєнний період має органічно поєднуватися з комплексною соціальною політикою, спрямованою на відновлення людського потенціалу та зміцнення соціальної згуртованості. Особливої уваги потребує створення ефективної системи підтримки для військовослужбовців, які захищали державу під час війни. Це повинно передбачати реалізацію широкого спектра програм – від психологічної реабілітації та соціальної адаптації до доступу до освіти, перекваліфікації та інтеграції у цивільне життя.

Важливим напрямом є також розвиток сучасної інфраструктури протезування та медичної реабілітації: замість пасивного підходу, який обмежується призначенням пенсій по інвалідності, держава має створити умови для гідного життя та професійної реалізації осіб з інвалідністю внаслідок бойових дій.

Досвід низки європейських країн, зокрема Фінляндії, яка після радянсько-фінської війни успішно інтегрувала ветеранів та внутрішньо переміщених осіб у

мирне суспільство, може бути корисним для розробки дієвих механізмів соціальної інтеграції. Аналогічно, в умовах України важливо підтримувати та масштабувати програми для внутрішньо переміщених осіб (ВПО), забезпечуючи їм доступ до житла, праці, освіти та соціальних послуг, що сприятиме не лише індивідуальній адаптації, а й стабілізації соціально-економічної ситуації в регіонах.

У процесі формування повоєнної економічної політики одним із першочергових завдань має стати масштабне відновлення інфраструктури, що є основою для активізації ділової активності, залучення інвестицій та підвищення якості життя населення. Йдеться, передусім, про транспортну інфраструктуру (автомобільні та залізничні шляхи, мости, логістичні вузли), енергетичну (електромережі, підстанції, системи теплопостачання), соціальну (школи, лікарні, житловий фонд), а також критично важливу цифрову інфраструктуру, яка є невід'ємною складовою сучасної економіки.

Поряд із цим важливим напрямом є відновлення та модернізація традиційних для України галузей – таких як сільське господарство, харчова промисловість, металургія та машинобудування, – які історично формували основу українського експорту. Водночас повоєнна відбудова має стати поштовхом до глибокої структурної трансформації економіки, спрямованої на розвиток секторів із високою доданою вартістю.

Зокрема, Україна вже має конкурентні переваги у сфері інформаційних технологій та розробки оборонної продукції – ці галузі демонструють динамічне зростання, експортний потенціал та інноваційний ресурс. Важливо також активізувати розвиток відновлюваної енергетики (сонячна, вітрова, біоенергетика), що відповідає як стратегічному курсу на інтеграцію з Європейським Союзом, так і загальносвітовим тенденціям декарбонізації та енергетичної стійкості.

Ключовим принципом має стати диверсифікація економіки та спрощення ведення бізнесу, яка дозволить зменшити залежність від окремих галузей, підвищити стабільність у кризових умовах та сформувати основу для сталого розвитку на десятиліття вперед.

Важливою складовою повоєнної стратегії економічного відновлення України має стати інвестування в розвиток системи освіти. Освіта відіграє ключову роль у формуванні людського капіталу, який є основою інноваційного та сталого розвитку. Світовий досвід переконливо демонструє, що цілеспрямовані освітні реформи здатні стати рушієм національного прориву: зокрема, модель “фінської школи” стала міжнародним еталоном якісної загальної середньої освіти та водночас сформувала позитивний імідж Фінляндії як країни з високими соціальними стандартами. У свою чергу, Південна Корея, зробивши ставку на масову доступність і якість освіти, змогла перетворитися на одного з провідних глобальних інноваційних лідерів.

Для України, яка прагне до глибокої інтеграції в європейський та глобальний економічний простір, розвиток освіти – зокрема у напрямках STEM (наука, технології, інженерія, математика), цифрових компетенцій, підприємництва та громадянської освіти – є не лише соціальним, але й стратегічним пріоритетом. У довгостроковій перспективі це дозволить забезпечити внутрішній попит на висококваліфіковану робочу силу, підвищити інноваційний потенціал країни та зміцнити її конкурентоспроможність на міжнародному рівні.

Ще одним із ключових викликів для України у повоєнний період стане демографічна криза, що проявляється у стрімкому скороченні та старінні населення. Це матиме довгострокові соціальні та економічні наслідки, зокрема зменшення трудових ресурсів, підвищення навантаження на систему соціального забезпечення та уповільнення економічного зростання. Водночас цей виклик не є унікальним – низка країн світу вже зіштовхнулася із подібними проблемами й напрацювала ефективні підходи до їх подолання.

Зокрема, Іспанія та Південна Корея, досвід яких було проаналізовано в третьому розділі цієї роботи, демонструють різні, але варті уваги моделі реагування. Іспанія робить ставку на залучення мігрантів, активну політику інтеграції та підтримку народжуваності, а Південна Корея – на технологічні інновації, підвищення продуктивності праці, автоматизацію та стимулювання участі у ринку праці серед старших вікових груп і жінок. Для України важливо

адаптувати ці підходи до власного контексту, поєднуючи демографічну політику з економічними реформами, освітніми ініціативами та підтримкою сімейної інфраструктури.

Отже, Повномасштабне вторгнення стало для України найглибшим викликом у новітній історії, що призвів до значних людських, економічних та інфраструктурних втрат. Проте водночас ця трагедія стала каталізатором безпрецедентної національної єдності, мобілізації громадянського суспільства та прискорення євроінтеграційних процесів. У цих умовах ключову роль відіграватиме формування виваженої, стратегічно орієнтованої економічної політики, що спиратиметься як на національні пріоритети, так і на найкращі практики повоєнного відновлення інших держав.

Комплексний аналіз історичного досвіду таких країн, як Фінляндія, Франція, Японія, Південна Корея, Іспанія та інші, крізь призму сучасності та з урахуванням специфіки українського контексту дозволяє сформувати збалансований і реалістичний підхід до економічного відновлення. Такий підхід має інтегрувати європейські цінності, модернізаційні імпульси та потенціал людського капіталу задля побудови сталої, конкурентоспроможної та соціально орієнтованої економіки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Економічна теорія: Політекономія: Підручник / За ред. В.Д. Базилевича. 6-те вид., перероб. і доп. Київ: Знання-Прес, 2007. 719 с.
2. Гальчинський А. С., Єщенко П. С. Економічна теорія: Підручник. Київ: Вища школа, 2007. 503 с.
3. Єщенко П. С., Палкін Ю. І., Сучасна економіка: Навчальний посібник. Київ: Вища школа, 2005. 325 с.
4. Єщенко П. С. Економічна теорія й економічна політика в трансформаційному суспільстві. *Економічна теорія й економічна політика*. Київ, 2006. С. 9-22.
5. Васильчук О. В. Економічна політика: концептуальні засади та механізми реалізації. Київ: КНЕУ, 2021.
6. Відбудова двадцяти: корисне для України. ГО «Інститут аналітики та адвокації», 2022. URL: <https://iaa.org.ua/wpcontent/uploads/2023/01/vidbudova20.pdf>. (дата звернення: 1.02.2025)
7. Рейтинг довіри до Президента, Уряду та ЗСУ: останні дані. *Comments.ua*. 2024. 12 квітня. URL: <https://society.comments.ua/ua/news/developments/rejting-doviri-do-prezidenta-uryadu-ta-zsu-ostanni-dani-755286.html> (дата звернення: 15.01.2025)
8. Центр протидії корупції. Індекс сприйняття корупції. URL: <https://cpi.ti-ukraine.org/> (дата звернення: 19.02.2025)
9. Korrespondent.net. Не лише про гроші: чому Україна має експортувати зброю. URL: <https://ua.korrespondent.net/articles/4768560-ne-lyshe-pro-hroshi-chomu-ukraina-maie-eksportuvaty-zbroui> (дата звернення: 1.02.2025)
10. Опендатабот. Смертність в Україні утричі перевищує народжуваність у 2024 році. URL: <https://opendatabot.ua/analytics/birth-death-2024-6> (дата звернення: 1.02.2025)
11. Підоричева І. Ю. Подолання наслідків війни в Україні: уроки повоєнного відновлення Франції. *Менеджмент і безпека в умовах війни: теоретичні та прикладні аспекти: матеріали наук.-практ. інтернет-конф.* (м. Львів, 13.05 2022) / упоряд. В. С. Бліхар. Львів: ЛьвДУВС, 2022. С. 96-97. URL: <https://sci.ldubgd.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/12869/1.pdf#page=95> (дата звернення: 1.01.2025)

12. Заславська М. Д. Економіка Франції після Другої світової війни. *Історія економіки*. 2013. URL https://stud.com.ua/2127/politekonomiya/ekonomika_frantsiyi_drugoyi_svitovoyi_viyni (дата звернення: 19.01.2025)
13. План Монне-Шумана 1950 р. та його основні положення. URL: <https://studies.in.ua/idpzk-shporu/3772-plan-monne-shumana-1950-r-ta-yogo-osnovn-polozhennya.html> (дата звернення: 19.01.2025)
14. Франція: дослідження практик відновлення країн після руйнації. ГО «Інститут аналітики та адвокації», 2022. URL: <https://iaa.org.ua/wp-content/uploads/2022/10/franziya-pdf.pdf> (дата звернення: 19.01.2025)
15. Кузнецова О. Д. Економічний розвиток Франції. Історія економіки: навчальний посібник. Київ, 2017. URL: https://stud.com.ua/172430/ekonomika/ekonomichniy_rozvitok_frantsiyi (дата звернення: 19.02.2025)
16. Новіков В. Післявоєнна економічна політика Південної Кореї як модель для України. *Бізнес Цензор*. URL: https://biz.censor.net/columns/3407377/pislyavoyena_ekonomichna_polityka_pivdennoyi_koreyi_yak_model_dlya_ukrayiny (дата звернення: 19.02.2025)
17. Дмитренко О. Як відновити країну після руйнації: досвід Південної Кореї. *Полтавська Хвиля*. URL: <https://poltavawave.com.ua/p/iak-vidnoviti-krayinu-pisliaruinatsiyi-dosvid-pivdennoyi-koreyi-656933> (дата звернення: 19.02.2025)
18. Амелін А. Корея: відновлення повоєнної економіки. *Український інститут майбутнього*. URL: <https://uifuture.org/publications/koreya-vidnovlennya-povoyennoyi-ekonomiky/> (дата звернення: 1.02.2025)
19. Південна Корея: дослідження практик відновлення країн після руйнації. ГО «Інститут аналітики та адвокації», 2022. URL: <https://iaa.org.ua/wp-content/uploads/2022/10/pivdenna-koreya.pdf>. (дата звернення: 1.02.2025)
20. Коломійцева В. І. Причини та передумови економічного зростання Південної Кореї. URL: https://economyandsociety.in.ua/journals/12_ukr/8.pdf (дата звернення: 1.02.2025)
21. Дмитренко О. Фінляндія: дослідження практик відновлення країн після руйнації. URL: <https://iaa.org.ua/en/wp-content/uploads/sites/3/2023/06/finlyandiya-pdf.pdf> (дата звернення: 1.02.2025)
22. Економічне зростання Фінляндії: дослідження практик відновлення країн після руйнації. ГО «Інститут аналітики та адвокації», 2022.

URL:<https://iaa.org.ua/wp-content/uploads/2022/10/finlyandiya-pdf.pdf> (дата звернення: 1.02.2025)

23. Франція: дослідження практик відновлення країн після руйнації. ГО «Інститут аналітики та адвокації», 2022. URL: <https://iaa.org.ua/wp-content/uploads/2022/10/francziya-pdf.pdf> (дата звернення: 1.03.2025)

24. Національний інститут стратегічних досліджень. російська гібридна війна проти України: Директор НІСД Олександр Литвиненко виступ. URL: <https://niss.gov.ua/news/statti/rosiyska-gibridna-viyna-proti-ukraini-2014-direktor-nisd-oleksandr-litvinenko-vistupiv> (дата звернення: 1.03.2025)

25. World Bank. GDP (current US\$) – Ukraine. URL: <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD?locations=UA> (дата звернення: 9.03.2025)

26. UNIAN. З 2014 року жертвами війни на Донбасі стали понад 40 тисяч осіб. ООН. URL: <https://www.unian.ua/war/z-2014-roku-zhertvami-viyni-na-donbasi-stali-ponad-40-tisyach-osib-oon-novini-vtorgnennya-rosiji-v-ukrajinu-11482999.html> (дата звернення: 1.04.2025)

27. Національний інститут стратегічних досліджень. Підсумки 2022 р. та очікування щодо 2023 р. URL: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/pidsumky-2022-roku-ta-ochikuvannya-shchodo-2023-roku> (дата звернення: 10.01.2025)

28. Центр економічної стратегії. Четверта хвиля українських біженців: Станом на кінець листопада 2024р. URL: https://ces.org.ua/refugees_fourth_wave/?utm_source=chatgpt.com (дата звернення: 1.03.2025)

29. Слово і слово. Статистика українських біженців на 2024 рік. URL:<https://slovoproslovo.info/ukrainian-refugees-2024-statistics/> (дата звернення: 1.03.2025)

30. Національний інститут стратегічних досліджень. Проблеми та перспективи розвитку стратегічних галузей промисловості. URL:<https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/problemy-ta-perspektyvy-rozvytku-stratehichnykh-haluzey-promyslovosti> (дата звернення: 1.03.2025)

31. Національний інститут стратегічних досліджень. Поліпшення психологічного стану населення в умовах війни. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/sotsialna-polityka/polipshennya-psykholohichnoho-stanu-naselennya-v-umovakh> (дата звернення: 9.02.2025)

32. Національний інститут стратегічних досліджень. Аграрний сектор України у 2023 році: складові стійкості, проблеми та перспективні завдання.

URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/ekonomika/ahraryy-sektor-ukrayiny-u-2023-rotsi-skladovi-stiykosti-problemy-ta>(дата звернення: 1.03.2025)

33. Київська школа економіки. (2024). Звіт про прямі збитки інфраструктури від руйнувань внаслідок військової агресії росії проти України станом на початок 2024 р. URL:https://kse.ua/wp-content/uploads/2024/04/01.01.24_Damages_Report.pdf (дата звернення: 1.04.2025)

34. Якимова Л. П. Особливості релокації бізнесу у воєнний час: досвід українських підприємців. *Acta Academiae Beregsasiensis. Economics*. № 5 (2024). С. 214-229. URL:<https://aab-economics.kmf.uz.ua/aabe/article/view/163/161>(дата звернення: 19.03.2025)

35. Міщенко В. С. Повоєнне відновлення України на засадах соціальної справедливості (економіко-правовий аспект). *Юридичний науковий електронний журнал*. № 10/2022. С. 266-268. DOI:10.32782/2524-0374/2022-10/63 (дата звернення: 1.03.2025)

36. Дмитро Боярчук. Бути підприємцем в Україні – означає бути винним. Чому «презумпція вини» платника податків – це втрачене майбутнє. *Forbes.ua*. URL:<https://forbes.ua/money/buti-pidpriemtsem-v-ukraini-oznachae-buti-vinnim-chomu-prezumptsiya-vini-platnika-podatkiv-tse-vtrachene-maybutne-22092022-8525>(дата звернення: 19.03.2025)

37. Король В. Т. Податкова політика України у повоєнний період: стимули для економічного зростання. *Шевченківська весна 2025. Економіка України 2025: Нові вектори розвитку в умовах глобальних трансформацій*: Матеріали міжнар. наук.-практ. конф. за заг. ред. Л.А. Анісімової. К., Видавець Цибульська, 2025. 472-473 с. URL:<https://econom.knu.ua/wp-content/uploads/2025/04/.pdf> (дата звернення: 28.04.2025)

38. Національна стратегія доходів 2024-2030. Сайт міністерства фінансів України. URL: https://mof.gov.ua/storage/files/_2030.pdf(дата звернення: 9.03.2025)

39. The observatory of Economic complexity/*Economic Complexity, Exports, and Imports*. URL: <https://oec.world/en/profile/country/ukr>(дата звернення: 1.03.2025)

40. The Page. В Україні зруйновано понад 350 тисяч об'єктів інфраструктури. 2023. URL:<https://thepage.ua/ua/news/v-ukrayini-zrujnovano-ponad-350-tisyach-obyektiv-infrastrukturi>. **BE** (дата звернення: 9.01.2025)

41. Білецька Л.В., Білецький О.В., Савич В.І. Економічна теорія: навч. посіб. 2-ге вид., переробл. і допов. Київ: ЦУЛ, 2009. 231-234 с.

URL: <http://moodle.nati.org.ua/mod/resource/view.php?id=9650> (дата звернення: 19.02.2025)

42. План Маршалла: економічна допомога Західній Європі після Другої світової війни. *Greelane*. URL: <https://www.greelane.com/uk/гуманітарні-науки/історія-і-культура/marshall-plan-economic-aid-1779313/> (дата звернення: 9.02.2025)

43. Що таке неолібералізм? Визначення та приклади. *Greelane*. URL: <https://www.greelane.com/uk/наука-технологія-математика/соціальні-науки/what-is-neoliberalism-definition-and-examples-5072548/> (дата звернення: 9.02.2025)

44. Як насправді робляться реформи: досвід батька «шокової терапії» Бальцеровича. *Волинські Новини*. URL: https://www.volynnews.com/blogs/blog_126/yak-naspravdi-robliatsia-reformy-dosvid-batka-shokovoyi-terapiyi-baltserovycha/. (дата звернення: 9.03.2025)

45. Монастирський Г. Л. Теорія організації : підручник. 2-е вид, допов. й перероб. Тернопіль : Крок, 2020. 46-47 с.

46. Відновлення та примирення в Руанді після геноциду. *Globhistory.org*. URL: https://globhistory.org/uk/article/ruanda/vosstanovlenie_i_primirenie_v_ruande_p_osle_genocida (дата звернення: 19.03.2025)

47. Щетинін А. І. Політична економія. Підручник. Київ: ЦУЛ, 2011. С. 365-367. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Schetynin_Anatolii/Politychna_ekonomiia.pdf (дата звернення: 19.03.2025)

48. Головніна О.Г. Основи соціальної економіки. Київ: ЦУЛ, 2015. 648 с. URL: https://pidru4niki.com/1658022653428/ekonomika/osnovi_sotsialnoyi_ekonomiki (дата звернення: 19.03.2025)

49. Колумбія: підписано мирний договір між урядом і FARC. *Католицький Оглядач*. URL: <https://catholicnews.org.ua/kolumbiya-pidpisano-mirniy-dogovir-mizh-uryadom-i-farc/> (дата звернення: 19.03.2025)

50. Залєвська-Шішак А.Д., Король В.Т. Досвід повоєнного економічного відновлення: кейси для України. *Ефективна економіка*. 2025. № 4. URL: <https://nauka.com.ua/index.php/ee/article/view/6285>
DOI: <https://doi.org/10.32702/2307-2105.2025.4.87> (дата звернення: 17.04.2025)

51. Сенатор Грем про угоду щодо копалин: тепер американці зрозуміють, навіщо захищати Україну. *Kyiv Post*. URL: <https://www.kyivpost.com/uk/post/B2>. (дата звернення: 20.04.2025)

52. The European Green Deal. *European Commission*. URL: https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/european-green-deal_en(дата звернення: 15.03.2025)

53. Земельний ринок в Україні. Аналітичний огляд за 4 квартал та грудень 2023 року. KSE. URL: <https://kse.ua/wp-content/uploads/2024/01/Land-Market-in-Ukraine-Q423.pdf>(дата звернення: 15.03.2025)

54. World Intellectual Property Organization. (2024). *Global Innovation Index 2024: Unlocking the Promise of Social Entrepreneurship* (17th ed.; S. Dutta, B. Lanvin, L. Rivera León, & S. Wunsch-Vincent, Eds.). Geneva, Switzerland: World Intellectual Property Organization. URL: <https://doi.org/10.34667/tind.50062>(дата звернення: 1.01.2025)

55. Хрущ С.С. Цифрова грамотність як ключовий фактор збереження та розвитку освітнього процесу в умовах війни. *Цифрова платформа: інформаційні технології в соціокультурній сфері*. 2024. № 7(2). С. 311–322. URL: <https://doi.org/10.31866/2617-796X.7.2.2024.317739> (дата звернення: 1.02.2025)

56. STEM-освіта. *Інститут модернізації змісту освіти*. URL: <https://imzo.gov.ua/stem-osvita/>(дата звернення: 15.02.2025)

57. Ігнатенко О. Будуємо завтрашній день: дорожня карта відновлення України з використанням віртуальних активів. *Royal United Services Institute*. URL: <https://www.rusi.org/explore-our-research/publications/policy-briefs/buduemo-zavtrashniy-den-dorozhnya-karta-vidnovlennya-ukraini-z-vikoristannyam-virtualnikh-aktiviv>. (дата звернення: 19.03.2025)

58. Нестор О. Ю. Публічно-приватне партнерство: сутність, особливості та проблеми розвитку на тлі пандемії COVID-19. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. № 2(148), 2021. С. 58–68. URL: [https://www.ird.gov.ua/sep/sep20212\(148\)/sep20212\(148\)_058_NestorO.pdf](https://www.ird.gov.ua/sep/sep20212(148)/sep20212(148)_058_NestorO.pdf). (дата звернення: 19.04.2025)

59. Крюка С. Як три роки великої війни змінили українську енергетику. *Delo.ua*. URL: <https://delo.ua/energetics/yak-tri-roki-velikoyi-viini-zminili-ukrayinsku-energetiku-442217/>(дата звернення: 19.03.2025)

60. Мова йде виключно про надлишки: чи може Україна відкрити експорт зброї та за яких умов. *Суспільне Новини*. 6 жовтня 2024 р. URL: <https://suspilne.media/856147-mova-jde-viklucno-pro-nadliski-ci-moze-ukraina-vidkriti-eksport-zbroi-ta-za-akih-umov/>(дата звернення: 19.02.2025)

61. Громова В. Шлях Південної Кореї до технологічного домінування. *ProIT*. URL: <https://proit.com.ua/news/shlyah-pivdennoyi-koreyi-do-tehnologichnogo-dominuvannya/> (дата звернення: 19.02.2025)
62. Нова нафта: як заробити на інвестиціях у літій. *Мінфін*, 10 жовтня 2023 р. URL: <https://minfin.com.ua/ua/invest/articles/nova-nafta-yak-zarobiti-na-investiciyah-u-litii/> (дата звернення: 1.02.2025)
63. Печка С. С. Біоекономіка як стратегічний напрямок розвитку аграрних підприємств. *Український журнал прикладної економіки та техніки*. 2023. Том 8. № 4. С. 408-414. URL: http://ujae.org.ua/wpcontent/uploads/2024/03/ujae_2023.pdf (дата звернення: 19.02.2025)
64. Кудряшов Р. Як реінтегрувати військових, біженців та переселенців у нормальне життя: три етапи. *24 Канал*. URL: https://24tv.ua/yak-reintegruvati-viyskovih-bizhentsiv-pereselentsiv-normalne_n2460537 (дата звернення: 1.03.2025)
65. Мінсоцполітики оприлюднило статистику про кількість ВПО в Україні за областями. 23.10.2024 Антикризовий медіа-центр. URL: <https://acmc.ua/minsoczpolityky-oprylyudnylo-statystyku-pro-kilkist-vpo-v-ukrayini-za-oblastyamy.B9> (дата звернення: 10.03.2025)
66. Інститут аналітики та адвокації. Сучасна Фінляндія. Інститут аналітики та адвокації. 2022. URL: <https://iaa.org.ua/en/wpcontent/uploads/sites/3/2023/06/finlyandiya-pdf.pdf> (дата звернення: 1.03.2025)
67. Національний інститут стратегічних досліджень. Соціально-демографічна ситуація в Україні: шляхи подолання наслідків війни. URL: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/sotsialno-demohrafichna-sytuatsiya-v-ukrayini-shlyakhy-podolannya> (дата звернення: 9.02.2025)
68. Аналіз міграції в Іспанії у 2024 році: вплив державної політики на демографічну стабільність. URL: <http://relocation.com.ua/analiz-mihratsii-v-ispanii-u-2024-rotsi-vplyv/> (дата звернення: 1.02.2025)
69. Аналіз міграції в Іспанії у 2024 році: вплив, чисельність, зайнятість мігрантів. URL: <https://open4business.com.ua/analiz-migracziyi-v-ispaniyi-u-2024-roczy-vplyv-chyselnist-zajnyatist-migrantiv/> (дата звернення: 15.03.2025)
70. Національний інститут стратегічних досліджень. Пріоритети та виклики політики безбар'єрності: аналітичні матеріали до розробки Плану заходів на 2025 - 2026 роки з реалізації Національної стратегії із створення безбар'єрного простору URL: <https://niss.gov.ua/publikatsiyi/analychni-dopovidi/priorytety-ta-vyklyky-polityk> (дата звернення: 19.02.2025)

71. Мінфін. Видатки державного бюджету України за 2024 рік
URL:<https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/gov/expense/2024/>(дата звернення : 19.03.2025)

72. Мінфін. Військовий збір зростає до 5%: хто і коли його сплачує. 2024.
URL: <https://minfin.com.ua/ua/2024/11/29/140701397/>(дата звернення: 19.01.2025)

73. Національний банк України. Національний банк України підвищив облікову ставку до 15,5%. 2025. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/natsionalniy-bank-ukrayini-pidvischiv-oblikovu-stavku-do-155>. (дата звернення: 19.03.2025)

74. KSE Institute. Україна потребує \$90 млрд зовнішньої допомоги у 2025–2027 роках. URL: <https://kse.ua/ua/about-the-school/news/kse-institute-s-ukraine-macroeconomic-handbook-states-that-ukraine-needs-additional-investments-and-more-financial-support-from-foreign-partners/>.(дата звернення: 19.01.2025)

75. Войтович Л. М., Федик В. М. Стратегія повоєнного відновлення економіки України в умовах євроінтеграції. *Економіка та суспільство*. Вип. 6. 2024. URL:<https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-65-112> (дата звернення: 19.03.2025)

76. Проблеми і перспективи поствоєнної розбудови України: матеріали міжнар. наук.- практ. конф., м. Київ, 7-8 грудня 2023 р. за заг. ред. М. В. Трофименка : Маріуп. держ. ун-т. Київ: МДУ, 2023. 455 с. URL:https://drive.google.com/file/d/1qb_QkMQ3PZ5swf8E3aKij7mhqJRAgxqB/view(дата звернення: 19.02.2025)

77. Відбудова для розвитку: зарубіжний досвід та українські перспективи : міжнародна колективна монографія редколегія, голова – д.е.н. В.В.Небрат ; НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогнозування. НАН України». Київ, 2023. 571 с. URL: <http://ief.org.ua/wp-content/uploads/2023/08/Reconstruction-for-development.pdf>(дата звернення: 19.02.2025)

78. Штань М.В. Економічна політика стимулювання повоєнного відновлення. *Економіка та суспільство*. Вип. 56. 2023. URL:<https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-56-62> (дата звернення: 19.03.2025)

79. Міністерство фінансів та Міністерство економіки України. Звіт про пріоритети економічної політики, спрямованої на забезпечення економічного зростання. URL:<https://reformmatrix.mof.gov.ua/wp-content/uploads/2024/06/bilakniga-ukr-fin.pdf> (дата звернення: 15.01.2025)

80. Пріоритети розвитку реального сектора в умовах війни та повоєнного відновлення економіки України : аналіт. доп. / О. В. Собкевич, А. В. Шевченко, В.

М. Русан та ін. ; за загальн. ред. Я. А. Жаліла. Київ : НІСД, 2024. 104 с.
URL:<https://doi.org/10.53679/NISSanalytrep.2024.03> (дата звернення: 15.01.2025)

81. Zalievska-Shyshak A., Mazur I., Shevchenko I., Digital Economy in a Global Context: World Experience. *International Journal of Professional Business Review* 8(4). 1 - 16. URL:https://www.researchgate.net/publication/370608386_Digital_Economy_in_a_Global_Context_World_Experience (дата звернення: 15.01.2025)

82. Borko T., Fradynskyi O., Oneshko S., Zalievska-Shyshak A. and Krasota E. Prospects for Restoring the Economic Potential of Ukraine in the Post-War Period. *Economic Affairs*, Vol. 67, No. 04s, pp. 815-823, October 2022. URL:<https://dspace.mnau.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/12076/1/Borko-2022.pdf> (дата звернення: 15.01.2025)

83. В. Eichengreen. Economic recovery in post-World War II West Germany and Ukraine today. , EconPol Forum, ISSN 2752-1184, CESifo GmbH, Munich, Vol. 24, Iss. 2, pp. 30-35. URL:<https://www.econstor.eu/handle/10419/272164> (дата звернення: 15.01.2025)

84. Зачосова Н. В. Основи політики збереження людського капіталу у воєнний та післявоєнний час для потреб економічного відновлення та зростання. *Науковий вісник Одеського національного економічного університету*. 2023. С. 17-28. ISSN 2409-9260. URL:<http://n-visnik.oneu.edu.ua/collections/2023/312-313/pdf/17-28.pdf> (дата звернення: 15.02.2025)

85. Панченко М. Перспективи нарощування інфраструктурно-ресурсного компонента інноваційно-інвестиційного потенціалу України. *Економіка та суспільство*. 2022. № 45. DOI:<https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-45-81> (дата звернення: 15.02.2025)

86. Економічний розвиток України: концептуальні засади та інституційний вимір: монографія / за ред. чл.-кор. НАН України В.Д. Базилевича, Н.І. Гражевської, В.В. Вірченка. Київ : Видавництво Ліра-К, 2022. 430 с.

87. Залєвська-Шишак А.Д., Осьмак Ю.А. Інноваційний тип розвитку як пріоритетний стратегічний напрям державної економічної політики. *Ефективна економіка*. 2021. № 5. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=8893> DOI:10.32702/2307-2105-2021.5.83 (дата звернення: 19.10.2024)

88. Залєвська-Шишак А. Д. Інноваційний результат України в умовах глобалізації. *Економічна стратегія та політика реалізації європейського вектору розвитку України: концептуальні засади, виклики та протиріччя* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (25 травня 2018 р., м. Київ). К.: КНУ ім. Т. Шевченка,

2018. С. 73- 76. URL: http://econom.univ.kiev.ua/wpcontent/uploads/2018/05/ced_conf_ence18_materials.pdf (дата звернення: 15.01.2025)

89. Жаліло Я.А. Інституційне забезпечення економічного відновлення в Україні. *Гальчинські читання*: зб. матеріалів міжнар. наук. конф. (02.11.2023 р., м. Київ) URL: <https://niss.gov.ua/publikatsiyi/analitichni-dopovidi/halchynski-chytannya-zbirnyk-materialiv-mizhnarodnoyi-naukovoyi.pdf> (дата звернення: 15.02.2025)

90. Маслов А.О. Інформаційно-знаннява економіка : підручник. 2-ге вид., випр. і доповн. Київ : ВПЦ «Київський університет», 2021. 559 с.

91. Методичні рекомендації до написання та захисту кваліфікаційної роботи магістра для студентів спец-ті 051 Економіка, ОНП «Економіка та ЕП»: упорядники : Гражевська Н.І., Гайдай Т.В., Ходжаян А.О., Нестеренко О.П. Київ, 2021. 52 с.

92. Осецький В.Л., Кириченко Є.М. Людський капітал в структурі національного багатства країни. *Економічна теорія*. 2019. №3. С.29-44.

93. Супрун Н. Публічне управління та адміністрування в умовах війни і в поствоєнний період в Україні: Матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. у 3-х т. І. Дегтярьова, В. Куйбіда, П. Петровський. м Київ, ДЗВО «Унів-тет мен-ту освіти».

94. Проект Плану відновлення України. Матеріали робочої групи «Діджиталізація». URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/recoveryrada/ua/digitization.pdf> (дата звернення: 15.02.2025)

95. Центр економічної стратегії. Трекер економіки під час війни. URL: <https://ces.org.ua/tracker-economy-during-the-war/> (дата звернення: 15.02.2025)

96. Ukraine Minimum Wages. URL: <https://tradingeconomics.com/ukraine/minimum-wages> (дата звернення: 19.03.2025)

97. Ukraine's GDP fell by more than 30 percent in 2022. URL: <https://www.agenzianova.com/en/news/Ukraine%27s-GDP-fell-by-more-than-30-percent-in-2022/> (дата звернення: 15.03.2025)

98. Borchardt, K. and C. Buchheim, “The Marshall Plan and Key Economic Sectors: A Microeconomic Perspective”, in C. Maier and G. Bischof, eds, *The Marshall Plan and Germany*, Berg, Oxford. 1991. P. 401-451.

99. Burnham P. *The Political Economy of Postwar Reconstruction*. London: Palgrave Macmillan UK, 1990. 228 p. URL: <https://doi.org/10.1007/978-1-349-20553-0>. (дата звернення: 10.02.2025)

100. Holm M. *The Marshall Plan*. London: Routledge, 2018. URL: <https://doi.org/10.4324/9781315690087> . (дата звернення: 10.03.2025)

ДОДАТКИ

Інструменти держави у повоєнному відновленні

Інструмент держави	Короткий опис	Історичний приклад
Державне планування	Забезпечує послідовність розвитку, визначає пріоритети економічного зростання, сприяє стабільності та прогнозованості	План Моне у Франції, п'ятирічні плани в Південній Кореї
Розвиток національного виробництва	Створює робочі місця, зменшує залежність від імпорту, розвиває експортний потенціал	Південна Корея – стимулювання національної промисловості
Інвестиції у стратегічні галузі	Розвиток високотехнологічного сектору, інновацій, промислових комплексів	Фінляндія – інвестиції в технології; Південна Корея – підтримка промислових концернів (чеболів)
Державне регулювання ринку	Створює конкурентне середовище, стабілізує економіку, запобігає монополізації	Франція – націоналізація стратегічних галузей після Другої світової війни
Соціальна політика	Підтримує рівень життя населення, забезпечує соціальну стабільність	Франція – розширення соціальних гарантій; Фінляндія – розвиток системи медичного та соціального страхування
Зовнішня політика та міжнародне партнерство	Забезпечує фінансову підтримку, інтегрує економіку в глобальні ринки	Франція – План Маршалла; Фінляндія – угода про вільну торгівлю з ЄС

Освіта, наука і технології	Створює основу для довгострокового економічного зростання, забезпечує підготовку кадрів	Фінляндія – інвестиції в освіту, розвиток національної інноваційної системи
Інфраструктурні проекти	Відновлення транспортної, енергетичної, комунальної інфраструктури є основою для розвитку промисловості та економіки	План Маршалла – фінансування відбудови інфраструктури в Європі; Південна Корея – розбудова інфраструктури під час економічного прориву
Аграрна політика та земельна реформа	Забезпечує продовольчу безпеку, стимулює розвиток сільського господарства, сприяє зменшенню соціальної нерівності	Південна Корея – земельна реформа 1950-х років, що сприяла економічному розвитку
Фінансова політика та кредитування	Державне фінансування розвитку промисловості, підтримка бізнесу через пільгове кредитування	Японія – державна підтримка банків для фінансування індустріалізації після Другої світової війни
Державна підтримка малого та середнього бізнесу	Стимулює підприємництво, створює робочі місця, сприяє економічній динаміці	Фінляндія – програми підтримки підприємництва та інновацій
Енергетична політика	Забезпечує енергетичну незалежність, створює основу для розвитку промисловості	Франція – розвиток ядерної енергетики у повоєнний період
Реформа державного управління	Підвищує ефективність державних інституцій, забезпечує антикорупційні заходи	Фінляндія – реформування державного управління, низький рівень корупції

Джерело: складено автором на основі [30].

Фактори економічного успіху Південної Кореї

Еволюція економічної політики	Повоєнна стратегія імпортозаміщення виявилася неефективною, що змусило країну перейти до політики експортно-орієнтованого розвитку. Держава запровадила механізми економічного планування, зокрема систему п'ятирічних планів, що дозволило ефективно спрямовувати ресурси у стратегічні галузі.
Роль “челобей”	Великі бізнес-конгломерати стали ключовими гравцями в економічному зростанні, отримуючи державну підтримку у вигляді пільг, субсидій та доступу до кредитів. Вони сприяли економічному прориву країни, однак водночас створювали монопольну структуру ринку, що обмежувало розвиток малого та середнього бізнесу та сприяло збереженню корупційних зв'язків.
Освіта як стратегічний ресурс	Одним із ключових факторів розвитку стала інтенсивна модернізація системи освіти. Завдяки значним інвестиціям у навчання та підготовку висококваліфікованих фахівців країна змогла швидко освоювати передові технології та стимулювати інноваційний розвиток.
Наукові розробки та технологічний прорив	Корейський уряд на державному рівні сприяв впровадженню інновацій. Було створено механізми залучення та адаптації іноземних технологій, стимулювався обмін знаннями між підприємствами, а з 90-х років — активний розвиток наукових центрів, технопарків та стартап-екосистеми.
Сучасна економічна політика	Південна Корея продовжує інвестувати в науково-дослідні розробки, спрямовуючи майже 5% ВВП на розвиток технологій. Вона реалізує масштабні програми інноваційного розвитку, що забезпечує їй стабільне лідерство у високотехнологічних галузях.

Джерело: складено автором на основі [16].

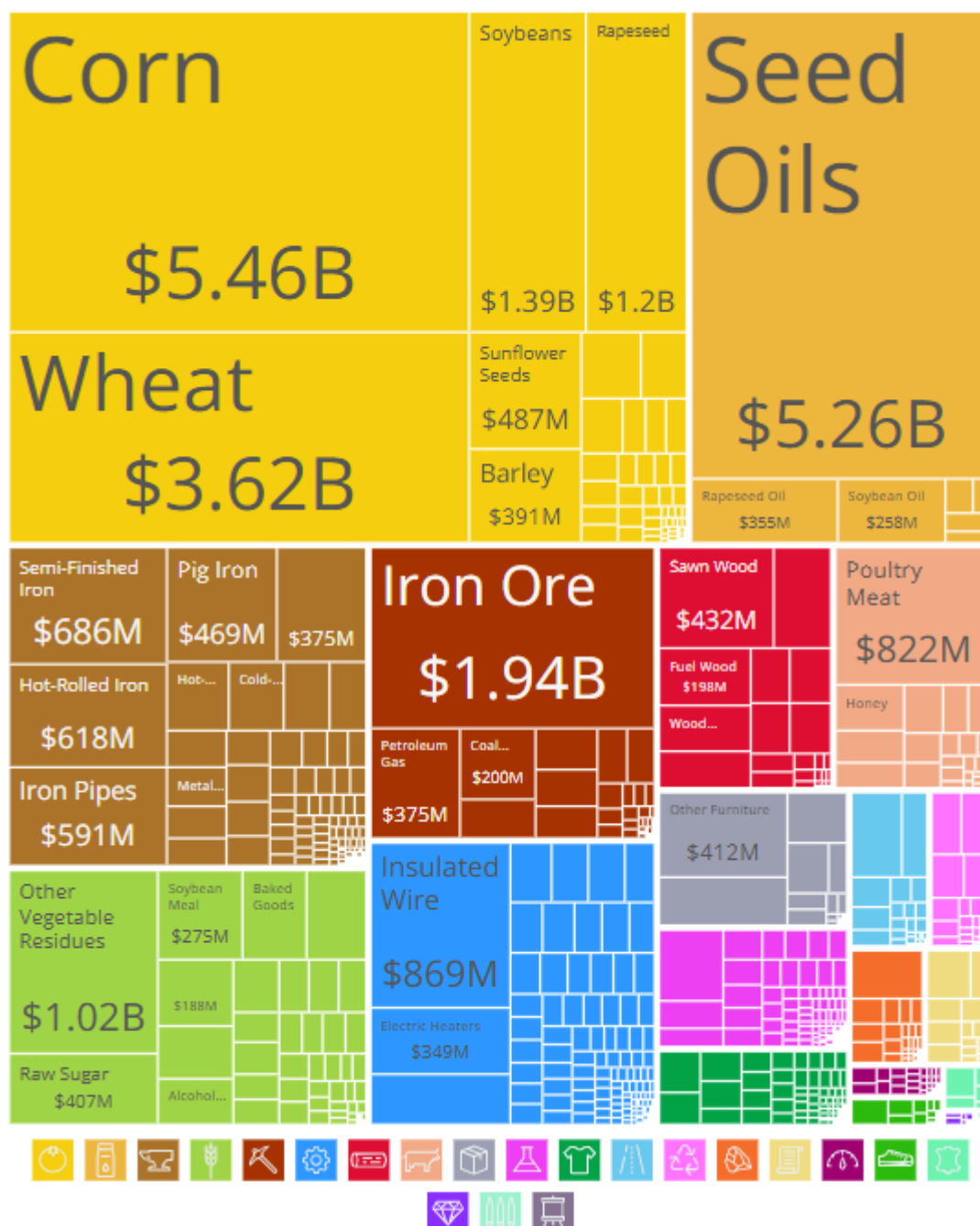
Пріоритетні напрямки реформ

Сфера, у якій небхідні реформи	Що потрібно змінити
Правові інституції	Необхідно провести реформи в судовій та правовій системі для забезпечення справедливості, доступності правосуддя та підвищення незалежності судів. Зміцнення правової держави стане основою для підтримки економічних реформ та стабільності.
Податкові органи	Перегляд та модернізація податкової системи для забезпечення економічної стабільності, стимулювання бізнесу та залучення інвестицій. Реформа повинна включати спрощення процедур, зниження адміністративного навантаження та підвищення ефективності збору податків.
Управління економічними ресурсами	Потрібно змінити підхід до управління економічними ресурсами, орієнтуючи країну не лише на експорт сировини, а й на виробництво товарів з високою доданою вартістю. Це дозволить створити нові робочі місця та підвищити конкурентоспроможність.
Антикорупційні органи	Реформа інститутів, що займаються боротьбою з корупцією (НАБУ, САП та інші), є необхідною для покращення прозорості, зниження рівня корупції та зміцнення довіри до державних органів. Це також сприятиме поліпшенню інвестиційного клімату.
Енергетичні інститути	Для підвищення енергетичної безпеки після війни необхідно провести децентралізацію енергетичних мереж та зробити більший акцент на відновлювальну енергетику. Важливо забезпечити відновлення енергетичної інфраструктури, щоб уникнути збоїв в постачанні енергії.

Інфраструктурні інститути	Пріоритетом є відновлення інфраструктури після війни. Реформа органів, відповідальних за будівництво та відновлення, забезпечить швидке відновлення критичної інфраструктури, такої як транспортні мережі, комунальні системи та інші об'єкти життєзабезпечення.
Інститути соціальної політики	Потреба в реформах для вирішення питань реінтеграції військових, надання психологічної допомоги населенню, протезування, а також забезпечення житлом для осіб, що втратили його внаслідок війни.
Підтримка бізнесу	Потрібно створити умови для розвитку малого та середнього бізнесу через спрощення доступу до фінансування, надання податкових пільг, підтримку інновацій та створення сприятливого бізнес-клімату. Реформи повинні також включати дерегуляцію, зниження бюрократичних бар'єрів та стимулювання підприємницької активності.
Освітні інститути	Потрібно реформувати систему освіти, зокрема підвищити якість навчання, адаптувати навчальні програми до потреб сучасної економіки та інтеграції з міжнародними стандартами. Важливо також впроваджувати нові технології та підходи в навчальний процес.
Технології та інновації	Потрібно стимулювати розвиток інноваційних технологій, створювати умови для розвитку стартапів та впровадження передових технологій у виробництво. Це дозволить Україні стати конкурентоспроможною в глобальній економіці.
Аграрна реформа	Реформа аграрної сфери, зокрема підтримка фермерів, розвиток сільських територій та збільшення інвестицій в агропромисловий сектор, дозволить підвищити продовольчу безпеку та економічну стабільність в регіонах.

Джерело: складено автором на основі [75].

Структура експорту України у 2023 році

Джерело: <https://oec.world/en/profile/country/ukr>

Презентація Національного інституту стратегічних досліджень на тему
 “Концепція стратегії повоєнного відновлення та розвитку України”

КОНЦЕПЦІЯ СТРАТЕГІЇ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

19 травня 2022 р.

Здобувши Перемогу, країна постане перед
 безпрецедентним викликом:
**у максимально стислі терміни відновити
 можливості забезпечувати гідне якісне життя
 людей на основі ефективної реалізації
 національного людського, природно-
 ресурсного, економічного потенціалу.**

Тривале протистояння російській агресії поставило економіку України на воєнні рейки. Необхідно буде **перевести економіку в режим відновлення**

Світ висловлює готовність надати фінансову й матеріально-технічну підтримку у відновленні України.

Потрібні **комплементарні зміни національного економічного середовища**, які дозволять **посилити вплив міжнародних проєктів відновлення** на національний економічний та соціальний розвиток.

Мета Стратегії

визначення **засад повоєнного відновлення** економіки України:

- подолання руйнувань та інших втрат, завданих внаслідок російського вторгнення
- закладення підґрунтя для сталого розвитку країни у повоєнний період
- формування міцної, соціально відповідальної, відкритої конкурентоспроможної економіки рівних можливостей, комфортної для життя людей, стратегічно та повноправно інтегрованої у європейську та глобальну економічну спільноту
- формування надійного фінансово-економічного та оборонного потенціалу, достатнього для відсічі будь-якому типу воєнної та економічної агресії.

Відновлення має **закріпити остаточний відхід від пострадянської економіки**, утвердити економіку нових цінностей, гідності та свобод.

Місія стратегії

- встановлення послідовності та взаємопов'язаності заходів досягнення мети Стратегії;
- досягнення узгодженості та комплементарності дій учасників процесу відбудови;
- оптимізація та посилення дієвості міжнародної економічної допомоги;
- визначення векторів відновлення для формування сучасної економіки України як майбутнього члена ЄС;
- сприяння спільному конструктивному баченню майбутнього країни

Очікувані системні результати

- **динамічність відновлення** інфраструктури, економічного потенціалу, якості життя громадян;
- **максимальна залученість** стейкхолдерів до реалізації завдань та отримання стратегічного ефекту відновлення;
- **оптимальна реалізація** національного економічного потенціалу задля цілей та завдань відновлення;
- **регіональна та територіальна збалансованість** відновлення з урахуванням пріоритетності найбільш постраждалих регіонів та громад;
- **міжнародна відкритість** процесів відновлення із широким залученням ресурсів міжнародної допомоги та іноземних інвесторів;
- прогрес України як країни – **кандидата в члени ЄС**

Побудова цілей і завдань стратегії - на основі **матриці завдань**, яка визначатиме орієнтованість визначених секторальних цілей із наскрізними загальними цілями (імперативами)

		ІМПЕРАТИВИ		
		I ₁	...	I _N
ЦІЛІ	C ₁	Завдання...		
	...			
	C _M			

Імперативи
(загальні цілі, яких обов'язково має
досягати Стратегія):

- Збереження соціальної **згуртованості**, зміцнення **стійкості**, посилення **солідарної відповідальності** суспільства за відбудову країни;
- Досягнення **збалансованості** економічного та соціального розвитку;
- Залучення (**інклюзія**) якнайширшого кола суб'єктів до відновлення;
- Забезпечення **обороноздатності** та **національної стійкості**;
- Забезпечення **безпеки** в коротко-, середньо- та довгостроковому періодах;
- Утвердження **правових** засад розвитку національної економіки;
- Розширення **відкритості** для міжнародних потоків товарів та фінансових ресурсів.

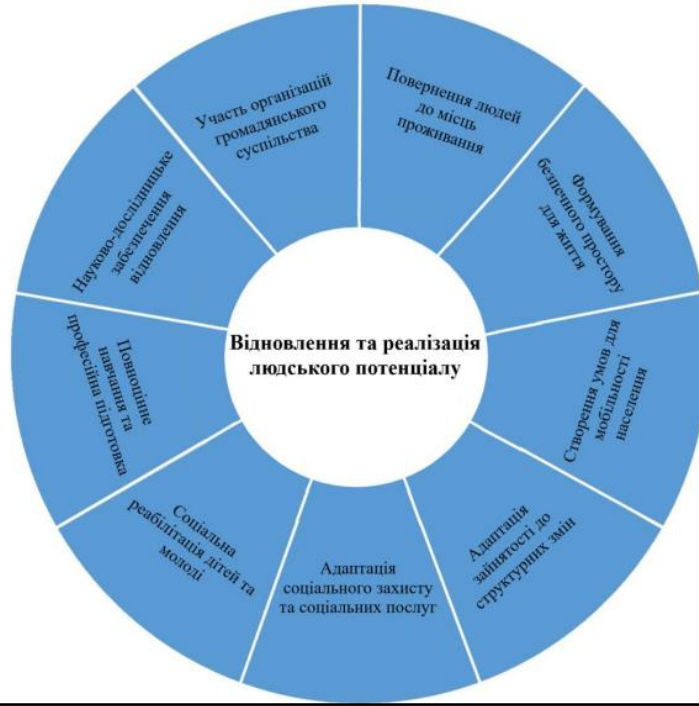

Секторальні цілі:

- Відновлення та максимальна реалізація людського потенціалу на засадах економічної продуктивності, соціальної справедливості та соціальної відповідальності
- Відбудова і розвиток сучасного та інноваційного підприємництва
- Нова індустріалізація економіки
- Формування агросектору майбутнього
- Відновлення та реструктуризація транспортної інфраструктури
- Забезпечення макроекономічної стабільності та концентрація фінансової системи на завданнях відновлення

Секторальні цілі:

Секторальні цілі:

Секторальні цілі:

Секторальні цілі:

Секторальні цілі:

Секторальні цілі:

Послідовність відбудови

Повномасштабна реалізація Стратегії має розпочатися одразу після завершення бойових дій та формування міжнародних гарантій безпеки.

Разом з тим, у регіонах, в яких ймовірність відновлення бойових дій буде визнана низькою, доцільне започаткування реалізації певних завдань, передбачених першим та другим етапами.

Етапи відбудови:

- **«реанімація»** - стабілізація безпекової та гуманітарної ситуації, відбудова базової інфраструктури;
- **відновлення** - поетапне створення умов для повернення громадян до місць постійного проживання, синхронізоване з відбудовою основних економічних об'єктів та створенням відповідних можливостей для зайнятості;
- **започаткування модернізації** – розгортання інвестиційних проєктів зі створення системи сучасних виробничих та інфраструктурних об'єктів, формування секторів – «локомотивів» довгострокового розвитку країни.

Організаційні механізми

- Координацію розробки Стратегії, організацію та загальний контроль її реалізації здійснюватиме **Національна рада з відновлення України від наслідків війни**.
- Фінансування відновлення відбуватиметься за рахунок грантових коштів міжнародної фінансової допомоги, вітчизняних та зарубіжних інвесторів, державного бюджету, місцевих бюджетів, благодійних коштів.
- Пріоритет має надаватися якнайповнішому **здіянню українських ресурсів**
- Координація міжнародних проєктів допомоги здійснюватиметься міжнародним **Комітетом з економічного відновлення України**.
- Консолідація управління реалізацією Стратегії в Україні має бути здійснена в рамках єдиного спеціалізованого суб'єкта - **Національної корпорації відбудови, реконструкції і розвитку**.
- Вагома роль у реалізації Стратегії на локальному рівні покладатиметься на **територіальні громади**.
- Реалізація Стратегії потребуватиме ґрунтового **наукового забезпечення**.
- Розроблення **Стратегії європейської модернізації** як основи перетворень країни у підготовці до набуття членства в ЄС.

Джерело : [80].

**Сертифікат учасника Шевченківської весни 2025 економіка України 2025:
нові вектори розвитку в умовах глобальних трансформацій**

ПОДАТКОВА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ У ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД: СТИМУЛИ ДЛЯ ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ

Король Віталій Тарасович

Київський національний університет імені Тараса Шевченка
II курс магістратури, ОП «Економіка та економічна політика»
Науковий керівник: к.е.н., доцент, Залевська-Шишак А. Д.

TAX POLICY OF UKRAINE IN THE POSTWAR PERIOD: INCENTIVES FOR ECONOMIC GROWTH

This paper focuses on the importance of tax policy for the further economic development of Ukraine in the postwar period. To outline the main areas that need to be changed for a balanced development

Податкова політика є важливим інструментом економічного розвитку будь-якої країни. У повоєнний період вона набуває ще більшого значення, оскільки повинна сприяти відновленню економіки, стимулювати підприємницьку діяльність та залучати інвестиції. У сьогоденні спостерігається, що податкові надходження є ключовим джерелом наповнення державного бюджету України (табл. 1). У період дії в воєнного стану вони формують половину загального обсягу бюджету країни, тоді як до 2022 року їх частка сягала близько 80%.

Таблиця 1

Доходи державного бюджету України за статтями доходів у період 2020-2024 рр., %

Стаття доходу	2020	2021	2022	2023	2024
Податкові надходження	79,1	85,37	53,14	45,04	52,75
Неподаткові надходження	19,79	13,52	19,38	37,11	31,2
Доходи від операцій з капіталом	0,01	0,03	0,03	0,00	0,01
Кошти від закордонних країн і міжнародних організацій	0,1	0,1	26,92	16,22	15,18
Цільові фонди	0,02	0,02	0,01	0,02	0,02
Офіційні трансферти	0,99	0,97	0,53	1,61	0,85

Джерело: складено автором на основі даних [1]

Податкова політика держави має ґрунтуватися на двох основних засадах: зміцненні довіри до держави як інституції та спрощенні податкових процедур для активного розвитку підприємництва. Це не просто набір правил і ставок — це фундамент взаємодії громадян і бізнесу з державою, який визначає економічну стабільність та суспільний добробут.

Податкова система — це більше, ніж джерело наповнення бюджету. Вона формує ставлення громадян до влади, їхню готовність працювати легально та брати участь у розвитку країни. В Україні нагальною є потреба створення такої податкової моделі, яка не лише стимулюватиме економічне зростання, а й зміцнюватиме довіру до держави. Люди повинні бачити, що сплачені ними податки працюють на них: будують дороги, покращують медицину, розвивають освіту та зміцнюють обороноздатність. Для цього необхідно змінити підхід до адміністрування податків — відійти від каральної логіки та бюрократичного тиску, який змушує бізнес ховатися в тінь.

Однією з головних проблем є те, що підприємці сприймаються державою як потенційні порушники (“презумпція вини” платників податку). Це створює атмосферу взаємної недовіри: бізнес шукає способи мінімізувати податковий тягар, а держава — як посилити контроль. У результаті програють усі. Рішення — перехід до партнерської моделі відносин. Спрощення податкових процедур, зменшення бюрократичного навантаження та автоматизація процесів сприятимуть тому, що сплачувати податки буде простіше, прозоріше й вигідніше, ніж ховатися від них [2].

Ще один важливий аспект — ефективне використання бюджетних коштів. Громадяни, які чесно сплачують податки, мають право бачити їхню реальну віддачу. Натомість, періодично з’являються популістичні ініціативи, які не мають стратегічної цінності, але дають політикам короткострокові рейтингові вигоди. Розподіл бюджетних ресурсів має базуватися на раціональних і довгострокових пріоритетах: оборона, інфраструктура, медицина, освіта. Якщо люди відчують, що їхні податки спрямовуються на реальні потреби суспільства, а не розчиняються в корупційних схемах, рівень довіри до держави значно зросте [3].

Справедливість у податковій системі є ключовим фактором довіри громадян. Підвищення військового збору на тлі масштабної тіншової економіки лише збільшує податкове навантаження на тих, хто вже працює легально, водночас залишаючи ухилантів поза системою. Це створює дисбаланс, який лише поглиблює соціальну нерівність [4]. Натомість, держава має докласти максимум зусиль для детінізації економіки, забезпечення рівних умов для всіх учасників ринку та зменшення фіскального тиску на легальний бізнес. Важливими інструментами для цього є цифровізація податкової сфери, прозорі механізми контролю великих фінансових потоків і ефективна боротьба з ухиленням від оподаткування.

Реформа податкової політики — це не просто технічне завдання, а можливість побудувати сучасну, прозору і справедливую систему, що стимулюватиме розвиток економіки та підвищуватиме рівень довіри до держави. Держава має діяти як партнер бізнесу та громадян, а не як каральний орган, адже тільки так можна створити умови для сталого економічного зростання і добробуту всього суспільства.

Щодо спрощення податкових процедур варто відмітити “Національну стратегію доходів України на 2024-2030 роки”, затверджену урядом у грудні 2023 року, що є амбітним кроком у напрямку відновлення економіки після війни. Стратегія передбачає цілу низку змін у податковій та митній сферах, спрямованих на збільшення доходів бюджету, модернізацію економіки та інтеграцію України в європейські економічні стандарти [5]. Проте, незважаючи на очевидні позитиви, стратегія має чимало серйозних недоліків, які можуть мати катастрофічні наслідки для малого та середнього бізнесу, а також для економіки в цілому. Оскре варто зазначити, що навіть за умов успішної реалізації стратегії, існують значні ризики, що можуть звести нанівець її ефективність.

Однією з головних цілей стратегії є збільшення податкових надходжень через підвищення ефективності податкової системи. Для цього уряд обіцяє впровадження електронних систем для адміністрування податків і зборів, що дозволить зменшити корупцію та спростити процедури для добросовісних платників податків. На перший погляд, ці зміни здаються логічними та необхідними для сучасної економіки, однак реалії можуть бути набагато складнішими.

Основним каменем спотикання є те, що нова стратегія значно збільшує податкове навантаження на бізнес, зокрема на малий і середній. Підвищення ставок податків та введення прогресивного оподаткування для фізичних осіб з високими доходами є кроком до більшої справедливості в оподаткуванні, однак це може мати серйозні економічні наслідки для підприємців. Малий бізнес, який часто не має достатньо ресурсів для адаптації до нових умов, може опинитися під великим тиском. Збільшення податків на нерухомість і введення нових зборів ускладнить ведення бізнесу для компаній, які працюють у сферах, де майно є важливою складовою виробничого процесу.

Збільшення податкового навантаження на малий і середній бізнес є особливо проблематичним в умовах, коли підприємці вже стикаються з труднощами через економічну нестабільність, інфляцію, військовий конфлікт і високі витрати на енергоносії. На практиці ці зміни можуть призвести до того, що багато підприємств не зможуть покрити нові податкові витрати, що, своєю чергою, може спричинити масові банкрутства, зменшення робочих місць і подальший спад економічної активності.

Ще один серйозний аспект, який варто піддати критиці, — це прогресивна шкала оподаткування фізичних осіб з високими доходами. Підвищення ставок для багатих громадян може виглядати логічним і навіть справедливим на перший погляд, однак ця ідея має суттєві ризики для економіки. По-перше, введення більш високих податків може призвести до того, що багаті люди почнуть шукати способи уникнення сплати податків, включаючи виведення своїх капіталів за кордон або використання схем ухилення від податків. По-друге, прогресивне оподаткування може створити невизначеність і негативно вплинути на інвестиційний клімат. Інвестори, яких цікавить стабільність і передбачуваність, можуть зважитися на те, щоб уникати великих вкладень в Україні через несприятливі податкові умови.

Крім того, введення нових податків на нерухомість може мати серйозні наслідки для ринку. Оскільки більшість нерухомості в Україні досі оцінюється за площами, а не за ринковою вартістю, ці зміни можуть викликати несподівані фінансові труднощі для власників нерухомості, а отже, для бізнесів, що володіють великими майновими комплексами. Заміна старої системи на нову потребує значних ресурсів та часу на реалізацію, а отже, підприємці можуть опинитися в ситуації, коли нові правила вступають в силу без належної підготовки.

Один із найбільших ризиків, пов'язаних із цією стратегією, — це те, що навіть якщо ідеї є правильними, їх реалізація може бути значно уповільнена або спотворена через відсутність ефективної інфраструктури та недостатній рівень організаційної підготовленості державних органів. Податкові та митні органи можуть не бути готові до такої масштабної реформи, і навіть найкраще сплановані зміни можуть не реалізуватися через низький рівень кваліфікації працівників чи недостатнє технічне забезпечення. Так, однією з головних причин, чому реформи в Україні часто не досягають бажаних результатів, є відсутність належного контролю за виконанням нормативно-правових актів.

Ще одним аспектом є те, що прогресивне оподаткування може також знизити споживчий попит серед заможних верств населення. Ці верстви громадян, які зазвичай є основними інвесторами в економіку, можуть зменшити свої витрати через зростання податкового навантаження, що в свою чергу може позначитися на загальному економічному розвитку. Зниження попиту на дорогі товари та послуги може привести до зменшення доходів тих самих підприємств, яких уряд намагається підтримати.

Нарешті, існує серйозний ризик погіршення ситуації для бізнесу через відсутність підтримки малого і середнього підприємництва з боку держави. Якщо уряд не надасть достатньо допомоги підприємцям, не створить адекватних стимулів для їх розвитку та адаптації до нових умов, ці зміни можуть виявитися катастрофічними для тих, хто тільки намагається відновитися після війни. Малий бізнес є основою економіки України, і без його підтримки вся стратегія може призвести до ще більшого падіння економічної активності.

Таким чином, хоча Національна стратегія доходів 2024-2030 містить важливі ідеї, що мають сприяти відновленню економіки, існує чимало критичних зауважень щодо її реалізації. Збільшення податкового навантаження на малий бізнес, складнощі в реалізації прогресивного оподаткування, а також інфраструктурні проблеми можуть призвести до погіршення економічної ситуації. Реалізація стратегії потребує більш детальної підготовки та належної підтримки бізнесу, щоб уникнути негативних наслідків для економіки країни. Для того, щоб зробити Стратегію більш ефективною та привабливою для бізнесу, а також посилити довіру до держави необхідно врахувати такі важливі аспекти:

- слід ввести більш гнучку податкову систему з прогресивними ставками, що б враховували розміри та стадію розвитку підприємства. Малий і середній бізнеси мають потребу в пільгових режимах оподаткування, особливо в перші роки своєї діяльності. Стратегія має включати механізми податкових канікул або знижених ставок для інвестиційних проєктів, що сприятимуть створенню робочих місць і розвитку нових технологій;

- важливими є вдосконалення шляхом сприяння розвитку стартапів, інноваційних підприємств і високотехнологічних секторів економіки. Це можна реалізувати через податкові пільги для інвесторів у високотехнологічні галузі, зокрема в енергетичний сектор, ІТ, біотехнології. Запровадження спеціальних економічних зон або пільгових податкових режимів для інноваційних підприємств допоможе країні стати більш конкурентоспроможною на міжнародній арені;

- слід створити механізми, що дозволять бізнесу та громадянам брати участь у формуванні податкової політики. Публічні консультації, опитування та інші форми взаємодії з громадськістю можуть допомогти виявити слабкі місця в поточній стратегії і створити податкову систему, яка задовольнятиме інтереси всіх сторін. Загалом, покращення Національної стратегії доходів 2024-2030 потребує комплексного підходу, який збалансує інтереси держави, бізнесу і громадян. Це забезпечить стабільність і передбачуваність податкової політики, створить умови для розвитку підприємництва і посилить довіру до держави. Успішне впровадження цих кроків допоможе Україні побудувати ефективну, прозору та справедливу податкову систему, яка сприятиме економічному зростанню та соціальній стабільності.

1. Доходи держбюджету України [Електронний ресурс]. / Index.minfin: [сайт]. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/gov/income/2024/>.
2. Дмитро Боярчук Бути підприємцем в Україні – означає бути винним. Чому «презумпція вини» платника податків – це втрачене майбутнє [Електронний ресурс]. / Forbes.ua: [сайт]. URL: <https://forbes.ua/money/buti-pidpriemsem-v-ukraini-oznachae-buti-vinnim-chomu-prezumpsiya-vini-platnika-podatkov-tse-vtrachene-maybutne-22092022-8525>
3. Юрій Гайдай в інтерв'ю Радіо NV [Електронний ресурс]. / biz.nv.ua: [сайт]. URL: <https://biz.nv.ua/ukr/economics/1000-vid-zelenskogo-shcho-ne-tak-z-novovu-programovu-vepidtrimka-i-yaki-zagrozi-povasniv-ekonomist-50462416.html>
4. Євгенія Русецька «Цей військовий збір є непосильним»: бізнес та військові реагують на підвищення податку [Електронний ресурс]. / radiosvoboda.org: [сайт]. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/viyskovyy-zbir-ve-neposylnym/33235022.html>
5. Національна стратегія доходів 2024-2030. / Сайт міністерства фінансів України. URL: https://mof.gov.ua/storage/files/%D0%9D%D0%B0%D1%86%D1%96%D0%BE%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B0%D1%81%D1%82%D1%80%D0%B0%D1%82%D0%B5%D0%B3%D1%96%D1%8F.%D0%B4%D0%BE%D1%85%D0%BE%D0%B4%D1%96%D0%B2_2030.pdf
6. Світлана Чорна, молодша економістка CASE Україна «Що не так із Нацстратегією доходів на 2024-2030 роки». / espreso.tv [сайт]. URL: <https://espresso.tv/article-shcho-ne-tak-iz-natsstrategiyu-dokhodiv-na-2024-2030-roki>
7. Пріоритети розвитку реального сектора в умовах війни та повоєнного відновлення економіки України : аналіт. доп./ [О. В. Собкевич, А. В. Шевченко, В. М. Русан та ін.]; за заг. ред. Я. А. Жаліла. Київ : НІСД, 2024. 104 с. URL: <https://doi.org/10.53679/NISS-analytrep.2024.03>

Для програми конференції:

Author	Subject of the report /the supervisor
Vitalii Korol, Master's degree, 2 year, Taras Shevchenko National University of Kyiv	<i>Tax policy of Ukraine in the postwar period: incentives for economic growth</i> (PhD in Economics, Associate Professor A. ZALIEVSKA-SHYSHAK)
Король В.Т., VI курс Київський національний університет імені Тараса Шевченка	<i>Податкова політика України у повоєнний період: стимули для економічного зростання</i> (к.е.н., доц. Залєвська-Шишак А.Д.)

ЕЛЕКТРОННЕ НАУКОВЕ ФАХОВЕ ВИДАННЯ

Ефективна
ЕКОНОМІКА

СЕРТИФІКАТ

Видано автору Король В. Т. в тому, що статтю «Досвід повоєнного економічного відновлення: кейси для України» (автори — Залевська-Шишак А. Д., Король В. Т.) розміщено в електронному науковому виданні Дніпровського державного аграрно-економічного університету «Ефективна економіка» № 4, 2025 р. (рекомендоване до друку Вченою Радою 17.04.2025 р.), яке включено до переліку наукових фахових видань України з економіки (постанова Президії ВАК України № 2-05/3 від 08.07.2009 р., наказ ВАК України від 21.04.2011 р. № 340 «Про внесення змін до переліку наукових фахових видань України», наказ Міністерства освіти і науки України від 29.12.2014 № 1528), включено до переліку наукових фахових видань України (Категорія «Б») з питань економіки (наказ Міністерства освіти і науки України від 11.07.2019 № 975).

Журнал включено до міжнародної наукометричної бази Index Copernicus (ICV 2017: 40.00)

Журнал розміщено на веб-сторінках:

1. Національної бібліотеки України ім. В.І. Вернадського (<http://www.nbuv.gov.ua>).
2. Дніпровського державного аграрно-економічного університету (<http://www.nayka.com.ua>).

Бібліографія:

Залевська-Шишак А. Д., Король В. Т. Досвід повоєнного економічного відновлення: кейси для України. *Ефективна економіка*. 2025. № 4. URL: <http://www.nayka.com.ua>

Заступник головного редактора журналу,
д.е.н., професор, завідувач кафедри економіки
Дніпровського державного аграрно-економічного університету

І.І. Вінченко

Електронний журнал «Ефективна економіка» включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Категорія «Б», Наказ Міністерства освіти і науки України № 975 від 11.07.2019). Спеціальності – 051, 071, 072, 073, 075, 076, 292. Ефективна економіка. 2025. № 4.

DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2105.2025.4.87>

УДК 339.976: 338.246.88

A. D. Zalievska-Shyshak,

к. е. н., доцент, доцент кафедри економічної теорії,

макро- і мікроекономіки,

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-6490-1826>

V. T. Korol,

магістр 2 року освітньої програми “Економіка та економічна політика”

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0007-6098-4151>

ДОСВІД ПОВОЄННОГО ЕКОНОМІЧНОГО ВІДНОВЛЕННЯ: КЕЙСИ ДЛЯ УКРАЇНИ

A. Zalievska-Shyshak,

PhD in Economics, Associate Professor,

Taras Shevchenko National University of Kyiv

V. Korol,

Master degree, 2 year, Economics and Economics policy,

Taras Shevchenko National University of Kyiv

EXPERIENCE OF POST-WAR ECONOMIC RECOVERY: CASE STUDIES FOR UKRAINE

У статті досліджено досвід повоєнного економічного відновлення на прикладі Фінляндії, Франції та Південної Кореї з метою визначення можливих підходів до відбудови України. Проаналізовано економічні стратегії, інституційні реформи та міжнародну підтримку, які сприяли швидкому відновленню цих країн, визначено ключові фактори їхнього успіху та виклики, з якими вони стикалися. Особлива увага приділена адаптації цих підходів до українського контексту, враховуючи сучасні виклики та перспективи інтеграції у глобальну економіку. Сформовано висновки для досліджених кейсів, визначено, що формування історико-емпіричного та економіко-теоретичного базису для обґрунтування та вибору найкращих рішень повоєнного економічного відновлення вимагає синергії зусиль науки, влади, бізнесу та громадянського суспільства у виробленні та реалізації національної стратегії повоєнного відновлення.

The article examines the experience of post-war economic recovery in Finland, France, and South Korea to identify possible approaches to Ukraine's reconstruction. The author analyzes the economic strategies, institutional reforms, and international support that contributed to the rapid recovery of these countries, identifies the key factors of their success and the challenges they faced. Particular attention is paid to the adaptation of these approaches to the Ukrainian context, taking into account current challenges and prospects for integration into the global economy.

It is established that in the studied cases of post-war recovery, the basis of success was the creation of a national economic complex capable of producing final products for domestic needs and exports using its own resources.

France's economic recovery was made possible by a combination of state planning, foreign aid, and structural reforms. Postwar economic policy effectively combined market mechanisms with active state intervention and investment in industry, infrastructure, and education.

South Korea's post-war economic recovery was characterized by the implementation of five-year plans for the country's socio-economic development,

consistent and phased implementation of the national strategy, channeling financial and technological resources of national corporations into high-tech projects; development of the state education system and public-private financing of scientific research.

Finland's economic recovery is characterized by the application of effective economic, social and international strategies and a comprehensive approach to public policy making. The State strategy for the development of science and technology, coordination and financing institutions, and the expansion of the information infrastructure have contributed to the formation of the national innovation system and made Finland a leader in the innovation economy.

The conclusions for the studied cases are drawn, and it is determined that the formation of a historical, empirical, economic and theoretical basis for substantiating and selecting the best solutions for post-war economic recovery requires synergy of efforts of science, government, business and civil society in developing and implementing a national strategy for post-war recovery.

Ключові слова: *повоєнне відновлення, економічна політика, міжнародний досвід, економічне зростання, реконструкція, інституційні реформи, стійкий розвиток, міжнародна підтримка.*

Keywords: *post-war recovery, economic policy, international experience, economic growth, reconstruction, institutional reforms, sustainable development, international support.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями.

Проблема повоєнного економічного відновлення є однією з найактуальніших для України, оскільки війна завдала значних втрат інфраструктурі, виробничим потужностям та соціально-економічній стабільності країни. Успішна реконструкція потребує ефективної

економічної політики, спрямованої на відновлення виробництва, залучення інвестицій, створення робочих місць та забезпечення сталого розвитку.

Досвід відбудови після воєнних конфліктів демонструє різноманітні підходи до вирішення цих завдань, які можуть бути корисними для України. Вивчення економічних стратегій Фінляндії, Франції та Південної Кореї дозволяє визначити ефективні механізми відновлення, адаптувавши їх до сучасних українських реалій. Зокрема, важливими є питання державного регулювання, інституційних реформ, міжнародної допомоги та ролі приватного сектору.

Таким чином, дослідження цієї проблематики має як наукове, так і практичне значення: воно сприяє формуванню обґрунтованих підходів до повоєнного розвитку України, що може стати основою для вироблення стратегічних державних рішень та вироблення оптимальної економічної політики.

Аналіз останніх джерел та публікацій. Проблематика економічного розвитку та повоєнного відновлення є одним із ключових напрямів сучасних досліджень. Вивчення досвіду дозволяє краще зрозуміти механізми, які сприяють економічному зростанню, а також визначити ефективні підходи до подолання наслідків кризових ситуацій. У цьому контексті особливу увагу привертають дослідження економічного розвитку Франції, Південної Кореї та Фінляндії, а також аналіз стратегічних пріоритетів для України.

Одним із провідних дослідників економічного розвитку Франції є Кузнецова О. Д. [1], яка аналізує ключові етапи трансформації французької економіки. Вона досліджує структурні зміни, що відбувалися у Франції в різні історичні періоди, та їхній вплив на сучасний економічний ландшафт країни. Значний внесок у вивчення повоєнного розвитку Франції зробила Заславська М. Д. [2], яка розглядає механізми відновлення економіки після Другої світової війни. Вона звертає увагу на державну політику як основний інструмент подолання кризових явищ. Підоричева І. Ю. [3] у своїх дослідженнях проводить паралелі між відновленням Франції після війни та

сучасною Україною, визначаючи уроки, які можуть бути корисними для нашої країни.

Значну роль у повоєнному відродженні Франції відігравав План Моне-Шумана [4], який заклав основи для розвитку європейської економічної інтеграції. Він став прикладом ефективної державної політики, що поєднувала індустріальний розвиток із регулюванням ринку та міжнародним співробітництвом. Дослідження Інституту аналітики та адвокації [5] доповнює аналіз цих процесів, розглядаючи роль держави у відновленні економіки Франції.

Окрему увагу варто приділити економічному розвитку Південної Кореї, яка після Корейської війни 1950-1953 років зазнала значних руйнувань, але згодом продемонструвала стрімке економічне зростання. Новіков В. [6] аналізує повоєнну економічну політику Південної Кореї, відзначаючи її потенціал як моделі для України. Коломійцева В. І. [7] досліджує причини та передумови економічного зростання Кореї, підкреслюючи роль державної підтримки інновацій та промисловості. Амелін А. [8] розглядає процеси відновлення корейської економіки, а Дмитренко О. [9] та авторський колектив Інституту аналітики та адвокації [10] оцінює можливість застосування корейського досвіду в Україні.

Ще однією країною, досвід якої є цінним для України, є Фінляндія. Дмитренко О. [11] та авторський колектив Інституту аналітики та адвокації [12] аналізують механізми фінського повоєнного відновлення, зокрема, економічні стратегії, спрямовані на подолання наслідків воєнних руйнувань.

Значний внесок у дослідження шляхів відбудови України роблять сучасні вітчизняні науковці. Гриценко А. А. [13] пропонує концепцію національно-укоріненого розвитку як стратегію позиціонування України у глобальному світі. Собкевич О. В., Шевченко А. В., Русан В. М. [14] у своїй аналітичній доповіді розглядають пріоритети розвитку реального сектора економіки в умовах війни та повоєнного періоду.

Отже, дослідження різних моделей економічного відновлення дозволяє окреслити стратегічні напрями для України. Досвід Франції, Південної Кореї та Фінляндії свідчить, що успішне відновлення економіки можливе завдяки виваженій державній політиці, залученню інновацій та міжнародному співробітництву. Українські науковці активно досліджують ці процеси, пропонуючи концептуальні підходи для формування ефективної стратегії відбудови країни.

У наукових працях зарубіжних дослідників повоєнного відновлення аналізуються економічні, політичні та історичні чинники. Баррі Айхенгрін, Пітер Бернем та Майкл Гольм застосовують різні методологічні підходи, досліджуючи цей процес через призму економіки, політичної економії та історичного аналізу.

Айхенгрін у праці "Economic Recovery in Post-World War II West Germany and Ukraine Today" [15], використовує порівняльний аналіз, щоб дослідити досвід Західної Німеччини після Другої світової війни та сучасної України. Його історично-економічний підхід спирається на макроекономічні показники (ВВП, зайнятість, бюджетний дефіцит) та роль міжнародної допомоги, зокрема Плану Маршала. Він наголошує, що хоча Україна має подібні виклики, її міжнародний контекст відрізняється. Важливим фактором для успішного відновлення є інституційні реформи, що сприяють довгостроковій стабільності.

Бернем у "The Political Economy of Postwar Reconstruction" [16] розглядає відновлення через політекономічний аналіз, досліджуючи роль держави у формуванні економічної політики. Його підхід базується на марксистській та грамаціанській теорії, які пояснюють державне втручання та вплив ідеологій на економіку. Він аналізує, як політичні еліти та міжнародні фінансові інституції впливали на відновлення різних країн. Основний висновок Бернема – ефективне відновлення можливе лише за умови сильного державного управління та контролю за фінансовими потоками.

Гольм у "The Marshall Plan: A New Deal for Europe" [17] застосовує історичний підхід, аналізуючи, як План Маршалла сприяв відновленню Європи. Він досліджує архівні матеріали, урядові документи та економічні звіти, щоб оцінити вплив фінансової допомоги на стабілізацію економік. Проведений ним аналіз свідчить, що успіх Плану Маршала залежав не лише від обсягу фінансування, а й від структурних реформ у країнах-отримувачах. Він порівнює цей досвід із сучасними ініціативами допомоги, наголошуючи на важливості комплексного підходу до економічного відновлення.

Дослідження Айхенгріна, Бернема та Гольма демонструють різні методологічні підходи до аналізу повоєнного відновлення. Айхенгрін використовує порівняльний аналіз, Бернем – політекономічну критику, а Гольм – історичне дослідження. Їхні висновки можуть бути корисними для сучасної України, яка стикається з подібними викликами на шляху до економічної стабільності.

Сучасні українські дослідження зосереджені на адаптації світового досвіду до поточних умов в Україні. Особливу увагу приділено питанням цифрової трансформації, децентралізації економічного управління та інтеграції у світову економіку. Водночас наголошується на ризиках, пов'язаних із надмірною залежністю від зовнішнього фінансування та необхідністю розбудови власного промислового потенціалу.

Формування цілей статті (постановка завдання). Метою статті є дослідження досвіду повоєнного економічного відновлення на прикладі Фінляндії, Франції та Південної Кореї для визначення можливих підходів до відбудови України з урахуванням сучасних викликів.

Для досягнення цієї мети у статті поставлено такі завдання:

- проаналізувати економічні стратегії, які застосовувалися у зазначених країнах для подолання наслідків війни;
- визначити ключові фактори успішного відновлення економіки, зокрема роль державної політики, міжнародної підтримки та реформування інституцій;

- оцінити можливість адаптації досвіду відновлення до сучасних умов України;
- запропонувати рекомендації щодо розробки ефективної економічної політики для повоєнного відновлення країни.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Повоєнне економічне відновлення є складним та багатоаспектним процесом, що вимагає ефективної державної політики, стратегічного планування та міжнародної підтримки.

Історичний досвід показує, що країни, які пройшли через руйнівні конфлікти, застосовували різні моделі економічного відновлення, враховуючи власні ресурси, політичні реалії та геополітичні обставини. Успішні приклади таких держав, як Франція, Південна Корея та Фінляндія демонструють, що поєднання інвестицій у промисловість, ефективного державного управління та зовнішньої фінансової підтримки може стати ключем до швидкої стабілізації та зростання економіки.

Україна у повоєнному економічному відновленні повинна врахувати міжнародний історичний досвід, засвоїти уроки успішного вирішення проблем і вивчити негативні наслідки, щоб максимально уникнути помилок. Але вивчати потрібно не тільки досвід країн, які відбудовували свої економіки після війн, а й увесь історичний досвід економічного розвитку, його логіку, закономірності та сучасну специфіку. Без цього використання зарубіжного досвіду може перетворитися на накладання абстрактних схем на економіку, що не сприймає такі схеми внаслідок інших міжнародних, інституційних, макроекономічних умов, ментальних характеристик, історичної траєкторії розвитку.

Франція вісімдесят років тому була далеко не тією економічно потужною та технологічно розвиненою країною, якою ми її знаємо сьогодні. Вона перебувала у стані економічної слабкості та відставала у сфері технологій. Війна та окупація спричинили глибоку економічну кризу у Франції, призвівши до значних людських і матеріальних втрат [3].

Економіка країни зазнала збитків на суму 1 трильйон 440 мільярдів франків (27% національного надбання), а промислове виробництво скоротилося майже на дві третини. Сільське господарство також перебувало в занепаді, що спричинило продовольчі труднощі. Окрім цього, Франція зіткнулася з дефіцитом капіталу та руйнуванням інфраструктури, що ускладнювало процес відновлення [2].

Вирішальну роль у виході з цієї кризи відіграв План модернізації та переоснащення (Plan de Modernisation et d'Équipement), ініціатором і куратором якого став видатний французький політик, економіст і дипломат Жан Моне [4].

Ресурси, яких не мала Франція, доводилося купляти, позичати або ж використовувати потенціал інших країн. Існував міжміністерський економічний комітет, який контролював асигнування, розробляв програми експорту та імпорту та фіксував ціни на сировину. Кошти для плану акумулювались у Фонді модернізації та обладнання (FME) [12].

Попри усі виклики, Франція змогла досить швидко пройти етап повоєнної реконструкції завдяки поєднанню державного планування та зовнішньої допомоги.

Значний внесок у стабілізацію економіки зробила фінансова підтримка США в межах Плану Маршала, що сприяло поживленню інвестицій і зростанню виробництва. Уже наприкінці 1940-х років Франція досягла довоєнного рівня економіки, а у 1951 році перевищила рекордні показники 1928-1930 років. Ці успіхи заклали основу для подальшого економічного зростання та так званого "французького економічного дива" 1950–1960-х років [1].

Схвалений французьким урядом у січні 1947 року, План Маршала мав стати ключовим інструментом подолання повоєнної кризи. Його головна мета полягала в тому, щоб не лише здійснити модернізацію країни, а й залучити до цього процесу все населення. Важливим завданням було заручитися підтримкою громадян, мотивувати їх до активної участі у

відбудові економіки та об'єднати суспільство навколо спільної мети – відновлення та розвитку Франції.

Документ визначав перелік стратегічних секторів економіки, які отримували пріоритетне фінансування, стимулюючи загальний розвиток національного виробництва. До них увійшли вугільна промисловість, чорна металургія, виробництво електроенергії, будівництво, транспорт і сільськогосподарське машинобудування. Для кожної з цих галузей розроблялися детальні програми модернізації, що включали конкретні проекти [3].

Франція стала однією з головних країн-отримувачів допомоги за цим планом, отримавши близько 12 мільярдів доларів. Ці кошти використовувалися для закупівлі сировини, пального, техніки, а також для модернізації підприємств і відновлення інфраструктури. Одним із ключових напрямів було оновлення промислових потужностей, що дало змогу відродити сталеливарну, автомобільну та хімічну галузі. Так, французькі заводи Renault та Citroën відновили виробництво автомобілів, що сприяло як внутрішньому споживанню, так і експорту. Сільське господарство також отримало значну підтримку: фермери змогли закупити сучасну техніку та добрива, що підвищило продуктивність і зменшило залежність країни від імпорту продовольства.

До початку 1950-х років результати дії Плану Маршала стали очевидними: рівень виробництва у Франції зріс до довоєнного рівня, національний дохід стабільно збільшувався, а добробут населення почав покращуватися. Успішне використання американської допомоги сприяло закладенню основ майбутнього економічного дива, яке привело країну до статусу однієї з провідних економік Західної Європи.

План Маршала відіграв ключову роль у відновленні Франції, не лише сприяючи її економічному підйому, а й закріплюючи її місце серед провідних демократичних держав. Без цієї допомоги шлях до відновлення міг би бути значно довшим і складнішим [2].

Серед факторів що збільшили роль Франції на світовій арені є план Шумана, представлений 9 травня 1950 року французьким міністром закордонних справ Робертом Шуманом, став ключовим кроком у створенні об'єднаної Європи.

Головною ідеєю Плану Шумана було об'єднання виробництва вугілля та сталі Франції та Німеччини під єдиним наднаціональним органом. План Шумана відіграв значну роль у становленні французької економіки в повоєнний період, що представлено в таблиці 1.

Таблиця 1. Основні економічні наслідки

Гарантоване постачання ресурсів	Франція отримала стабільний доступ до сировини, що сприяло відновленню промислового виробництва
Розширення ринку збуту	Спільний ринок забезпечив французьким виробникам сталі доступ до ширшого європейського ринку
Залучення інвестицій	Співпраця у рамках ЄОВС сприяла залученню капіталу у французьку металургійну галузь
Закріплення економічного лідерства	Франція, разом із Німеччиною, стала центром європейської економічної інтеграції, що дозволило їй відігравати провідну роль у подальшому розвитку Європейського Союзу

Джерело: [4]

План Шумана став історичним моментом у розвитку Франції, оскільки започаткував процес європейської економічної інтеграції, в якому Франція відіграла ключову роль. Його економічний аспект сприяв стабільності, зростанню економіки, усуненню торговельних бар'єрів і зміцненню економічної співпраці з Німеччиною. Без цього плану французька економіка могла б відновлюватися значно повільніше, а міжнародні відносини у Європі залишалися б менш стабільними [4].

Південна Корея, яка була в руїнах після Корейської війни 1950-1953 років, сьогодні є одним із найбільш розвинутих та успішних економік світу. Процес її економічного відновлення після війни став одним із найбільш

вважаючих прикладів трансформації націй, що пережили масштабні конфлікти. Трирічна війна зруйнувала близько 80% промислової та транспортної інфраструктури Південної Кореї, яка й без того була бідною аграрною частиною острова. Південна Корея не мала покладів корисних копалин або запасів природних ресурсів для торгівлі.

Зруйнована інфраструктура, значні людські втрати та соціально-політична нестабільність – ці фактори були основними викликами, з якими зіштовхнулася Південна Корея після закінчення війни. Проте завдяки стратегічним реформам, ефективному використанню зовнішньої допомоги, зміцненню інституційних основ і розвитку людського капіталу, країна змогла досягти вражаючих темпів економічного зростання [6].

Після завершення війни Південна Корея опинилася в руїнах: понад мільйон загиблих, більше половини промислового потенціалу та інфраструктури знищено, а іноземна допомога становила більше половини державного бюджету, без чого країна не могла б вижити [9]. Економіка була в стагнації, а рівень життя населення майже дорівнював рівню найбідніших країн Африки.

Факторами, які дозволили розвинути країні до рівня лідерів, були:

- політичне перезавантаження;
- курс на економічне зростання;
- цілеспрямований підхід до індустріалізації.

На відміну від Західної Європи, яка перед війною мала високорозвинену індустріальну економіку та ефективні державні інститути, Корея не мала жодних таких переваг. Для відновлення Європі вистачило чотирьох років і допомоги США, щоб відновити економіку та інституції.

Хоча допомога США для Південної Кореї була значно більшою, ніж для будь-якої європейської країни, до 1961 року вона не призвела до суттєвих результатів. Це відбувалося тому, що корейцям не було чого відновлювати, їм доводилося створювати економіку та державні структури фактично з нуля [6].

У той період ключовим фактором економічного розвитку країни стало його стрімке прискорення. Політика імпортозаміщення поступово поступилася місцем експортно-орієнтованій економічній стратегії. Президент Пак Чон Хі зробив ставку на залучення іноземних інвестицій, активне нарощування експорту та форсовану індустріалізацію. Державна роль в економічному житті значно зросла, що проявилось у впровадженні елементів планового господарювання, зокрема запровадженні п'ятирічних економічних планів [8].

Для корейських компаній держава створила сприятливі умови розвитку, надаючи субсидії та інвестиційну підтримку від іноземних партнерів. Це дозволило підприємствам розширити свої експортні ринки. Більшість з них активно залучали фінансові ресурси через банківське кредитування та інвестували в цінні папери.

Наступний етап 1973-1979 років відзначився стрімким розвитком важкої та хімічної промисловості. Якщо раніше підтримка експорту не обмежувалася окремими секторами, то тепер акцент було зроблено на стратегічних галузях.

Цей перехід зумовили три основні фактори:

- скорочення військової присутності США, що спричинило необхідність розбудови власного військово-промислового комплексу.

- зростання рівня заробітних плат на тлі економічного підйому, що знизило конкурентоспроможність трудомісткого експорту. Одночасно в регіоні активізувалися країни-сусіди зі схожими виробничими можливостями.

- збереження значного дефіциту поточного рахунку платіжного балансу, попри активне стимулювання експорту. Висока залежність від імпортних ресурсів у виробничому процесі посилювала цей дисбаланс [10].

Досвід Південної Кореї є надзвичайно цінним для вивчення моделей економічного відновлення після війни, він демонструє, якою важливою є політика уряду в поєднанні з підтримкою міжнародної спільноти, а також

якою є роль інновацій, освіти та промислового розвитку в забезпеченні стабільності та процвітання нації.

До кінця 1980-х років внутрішній ринок став головним драйвером економічного зростання. Структура експорту Південної Кореї змінилася: країна поступово зменшувала залежність від імпорту та робила ставку на внутрішнє виробництво. Особливо динамічно в цей період розвивався сектор послуг, що відіграв важливу роль у подальшому економічному зростанні [6].

У результаті ВВП Південної Кореї зріс у 31 000 разів із 1953 року, що стало можливим завдяки фінансовій підтримці, впровадженню новітніх технологій, активній торговельній взаємодії зі США, стрімкому розвитку експорту, підвищенню рівня добробуту населення, зростанню внутрішнього споживання, а також зміцненню позицій країни у важкій промисловості та виробництві побутової електроніки. Для порівняння в таблиці 2 наведено динаміку ВВП Південної Кореї за 1953-2020 рр.

Таблиця 2. Динаміка ВВП Південної Кореї 1953-2020 рр., у доларах США

Рік	ВВП, у дол. США
1953	40,9 млн.
1955	64 млн.
1960	4 млрд.
1970	9 млрд.
1980	65 млрд.
1990	293 млрд.
2000	576,2 млрд.
2010	1,1 трлн.
2020	1,63 трлн.

Джерело: [7].

Економічний успіх Південної Кореї став можливим завдяки поєднанню державного регулювання, підтримки великих корпорацій, орієнтації на експорт, інвестицій у людський капітал та наукових розробок.

Таким чином, послідовна державна політика, акцент на освіті та інноваціях, а також ефективне використання внутрішніх і зовнішніх ресурсів дозволили Південній Кореї перетворитися на одну з провідних економік світу [8].

Фінляндія під час Другої світової війни зазнала значних економічних і соціальних потрясінь. Втрата територій, репараційні зобов'язання перед СРСР та необхідність відбудови зруйнованої інфраструктури створили серйозні виклики для країни. Однак завдяки ефективній економічній політиці, модернізації промисловості та міжнародній співпраці Фінляндія змогла не лише відновити свою економіку, але й закласти основу для подальшого стабільного розвитку. Саме тому досвід фінського економічного відновлення, його ключові аспекти та уроки можуть бути корисними для країн, що проводять реформи у повоєнний час.

Першим викликом повоєнного економічного відновлення Фінляндії стала виплата репарацій у розмірі 300 мільйонів доларів (що становить приблизно 3,6 мільярда доларів у сучасному еквіваленті). Міністр промисловості Герман Алтонен запропонував рішення: індустріалізація мала здійснюватися через Державний банк розвитку, створений за ініціативою міністра фінансів. Банк надавав пільгові кредити підприємствам, що працювали над виконанням репараційних зобов'язань. Загальна сума кредитування за період 1945–1952 років склала 42 мільярди фінських марок (від 130 до 840 мільйонів доларів США), що дозволило модернізувати понад 300 підприємств.

Паралельно країна розв'язувала проблему переселенців із Карелії. Була розроблена земельна реформа: держава викупила 2,8 мільйона гектарів землі у великих землевласників, розділила її на ділянки по 6-15 гектарів і передала 120 000 родинам переселенців.

Урядова команда впровадила систему державного планування. П'ятирічні плани розвитку охоплювали всі галузі економіки, але, на відміну від радянської моделі, не були директивними. Держава визначала пріоритетні напрями та надавала підтримку приватному бізнесу через податкові пільги та доступні кредити.

Соціальна політика формувалася під керівництвом міністра соціального забезпечення Тьоне Лехтокоскі. У 1948 році було запроваджено універсальні дитячі допомоги, а у 1956 – загальнодержавну пенсійну систему. На ці програми спрямовувалося 15% державного бюджету, а фінансування забезпечувалося за 16 рахунків прогресивного оподаткування. Ставка податку для найбагатших досягала 60%. До 1960 року фінська економіка демонструвала вражаючі результати. ВВП зріс у понад три рази порівняно з 1945 роком, промислове виробництво – у 4,5 рази, середня зарплата збільшилася з 15 000 до 48 000 марок на рік, а рівень безробіття не перевищував 2%. Країна не тільки розрахувалася з репараціями, але й накопичила золотовалютні резерви на суму 500 мільйонів доларів.

Успіх фінської моделі відбудови базувався на кількох ключових принципах: стратегічне планування, ефективне використання державних ресурсів, соціальний консенсус та професіоналізм управлінської команди. Цей досвід довів, що навіть найважчі випробування можуть стати стимулом для модернізації та розвитку, якщо країна має компетентне керівництво та чітке бачення майбутнього [11].

Фінляндія, яка пережила виклики повоєнного періоду, у 1960–1970-х роках вступила в епоху, яку пізніше почали називати "економічним дивом". Перетворення з аграрної країни на високотехнологічну державу стало результатом не лише економічних реформ, але й політичного керівництва, освітніх проривів та вдалих зовнішньоекономічних рішень.

Ключовою рушійною силою змін стала масштабна індустріалізація. Ставка на суднобудування, металургію та машинобудування, зроблена ще під час виплати репарацій Радянському Союзу, дала свої плоди. До 1960-х років

ці галузі стали основними драйверами економіки, забезпечуючи робочі місця та зростання експорту. Особливо важливу роль відігравала лісова промисловість: продукти переробки деревини, зокрема папір та картон, займали до половини експорту країни [12].

Водночас уряд інвестував у модернізацію транспортної інфраструктури. До кінця 1960-х років залізничні та морські порти Фінляндії стали одними з найбільш ефективних у Північній Європі. Президент Урхо Кекконен, який очолював країну з 1956 до 1981 року, відіграв важливу роль у формуванні економічної політики. Завдяки його дипломатичному підходу Фінляндія зберігала нейтральний статус, але водночас співпрацювала як із західними, так і зі східними ринками. Приєднання до Європейської асоціації вільної торгівлі у 1961 році стало важливим кроком для інтеграції країни в європейську економіку, що забезпечило стабільний доступ до ринків Західної Європи.

Прикладом економічного успіху стало перетворення компанії Nokia, яка раніше займалася виробництвом паперу та кабелів. У 1970-х роках вона почала переорієнтацію на електроніку, що згодом зробило її одним із глобальних лідерів у сфері телекомунікацій. Цей успіх став можливим завдяки грамотній державній політиці, інноваціям та ефективному менеджменту [12].

Період "економічного дива" став результатом поєднання кількох факторів. Державна підтримка приватних інноваційних галузей дозволила Фінляндії перейти до створення продукції високої доданої вартості. Освітні реформи створили міцний кадровий фундамент, а дипломатична гнучкість забезпечила вихід на ринки обох блоків Холодної війни.

У 1980-х роках Фінляндія продовжила зміцнювати свою економіку, поступово переходячи від індустріальної моделі до постіндустріальної. Відбувався активний розвиток сфери послуг, впровадження інноваційних технологій і розширення зовнішньоекономічних зв'язків.

Повоєнна відбудова Фінляндії стала унікальним прикладом того, як дієві рішення та чітко розроблена стратегія розвитку можуть підняти країну з руїн. Ключову роль у цьому процесі відіграв прем'єр-міністр, а згодом і президент Юго Паасікві. Він розумів, що для виживання країни необхідно зберегти внутрішню автономію та ринкову економіку.

Досвід Фінляндії у економічному відновленні після Другої світової війни є показовим прикладом адаптації національної економіки до складних умов повоєнного періоду. Втративши значну частину території, зазнавши руйнівних наслідків війни та обтяжена репараційними виплатами СРСР, Фінляндія зуміла побудувати стійку економічну модель, що сприяла швидкому розвитку країни.

Одним із ключових аспектів фінського економічного відновлення була гнучка інституційна політика. Уряд Фінляндії ефективно мобілізував ресурси та здійснив структурні реформи, спрямовані на модернізацію промисловості. Важливу роль відіграло інвестування у важку промисловість, зокрема суднобудування, металургію та лісову промисловість, які стали основою для економічного зростання. Репараційні виплати, спочатку розглянуті як економічний тягар, згодом стимулювали технологічний розвиток та оновлення виробничих потужностей.

Важливою складовою відновлення була соціальна політика, що сприяла створенню справедливого розподілу ресурсів та розвитку людського капіталу. Фінляндія активно розвивала систему освіти та професійної підготовки, що забезпечило кваліфіковану робочу силу для нових галузей економіки. Крім того, уряд вживав заходів для підтримки рівня життя населення, що позитивно вплинуло на внутрішній попит і стимулювало економічне зростання. Незважаючи на складну геополітичну ситуацію, Фінляндія зуміла зберегти нейтралітет і водночас налагодити економічні зв'язки з країнами Заходу. Участь у міжнародній торгівлі та залучення іноземних інвестицій сприяли розвитку експортоорієнтованих галузей, що посилило економічну стійкість країни [12].

Ключові фактори. Проаналізувавши успішні приклади повоєнного відновлення Франції, Південної Кореї та Фінляндії, бачимо, що в їх основі було відродження виробництва на національній основі. Було сформоване соціально-ринкове господарство, що втілило особливості відродження національної економіки. Це все працювало на створення національного виробництва і перетворення країни в одного з лідерів науково-технологічного прогресу. Південна Корея не мала багатих сировинних ресурсів і вибудовувала своє національне виробництво, використовуючи для цього всі засоби.

Весь історичний досвід економічного розвитку і відновлення країн після війн свідчить, що основою успіху є створення національного господарського комплексу, здатного на основі використання власних ресурсів забезпечити продукування кінцевої продукції для внутрішніх потреб і експорту.

Економічне відновлення Франції після Другої світової війни стало можливим завдяки поєднанню державного планування, зовнішньої допомоги та структурних реформ. Ключову роль у відбудові відіграли План Моне, фінансова підтримка США через план Маршала, націоналізація стратегічних галузей економіки та створення системи соціального захисту. Завдяки активному державному втручанням та інвестиціям у промисловість, інфраструктуру й освіту Франція змогла не лише відновити довоєнний рівень виробництва, а й закласти основу для тривалого економічного зростання, яке отримало назву «славне тридцятиліття». Повоєнна економічна політика Франції стала важливим прикладом ефективного поєднання ринкових механізмів і державного регулювання, що дозволило країні відновитися та закласти фундамент для її майбутнього економічного розвитку.

Південнокорейський досвід зміцнення суб'єктності держави та управління економічним розвитком вартий уваги в контексті амбітних цілей відбудови України за модернізаційним сценарієм, оскільки поетапна реалізація Кореєю національної стратегії повоєнного відновлення та

модернізації економіки забезпечила активний розвиток та місце серед 20 найсильніших економік світу.

Економічний потенціал Південної Кореї на початок 1960-х років, коли фактично почалось економічне відновлення мав значні відмінності від українського сьогодення. Насамперед, тоді у Південній Кореї майже була відсутня власна промисловість, здатна продукувати інновації, створюючи нові продукти. Крім того, економіка, не була готова до передових тогочасних технологій (як-от: машинобудівних, хімічних, фармацевтичних та ін. виробництв). Це визначало потенціал розвитку та механізми розбудови національної промисловості.

До особливостей південнокорейської повоєнного економічного відновлення слід віднести ефективне поєднання ринкових механізмів конкуренції та ціноутворення з регулюючим впливом держави. Складовими цього поєднання є: реалізація п'ятирічних планів соціально-економічного розвитку країни, що послідовно і поетапно виконували національну стратегію, визначали пріоритети, цілі та засоби їх досягнення; спрямування фінансових і технологічних ресурсів національних корпорацій у високотехнологічні проекти; розвиток державної системи освіти та державно-приватне фінансування наукових розробок. Така модель економічного відновлення з директивним плануванням для України, яка має свій історичний досвід планового управління економікою, вочевидь буде неприйнятною.

Разом із тим позитивний досвід Південної Кореї щодо визначення та державної підтримки ключових галузей промисловості, для забезпечення стимулювання розвитку інших галузей та росту експорту високотехнологічних товарів, має бути позитивно сприйнятий і використаний в Україні. Так само заслуговує вивчення та впровадження практика реформування відповідно до потреб відбудови та модернізації економіки.

Економічне відновлення Фінляндії після Другої світової війни демонструє, що навіть за складних умов країна може досягти значного прогресу, якщо застосовує ефективні економічні, соціальні та міжнародні стратегії. Успіх Фінляндії є цінним досвідом для інших держав, що стикаються з викликами відновлення після кризових періодів, і підтверджує важливість комплексного підходу до формування державної політики.

Сьогодні Фінляндія відома своєю прогресивною системою освіти, “економікою знань” та дієвою системою соціальної підтримки населення, відразу у повоєнні часи ці аспекти не були у пріоритеті. І хоча уряди намагались балансувати між відновленням економіки та збереженням соціальних благ (система загальнодержавних пенсій, регулювання цін та заробітної плати, допомога на дітей тощо), у середині 50-х років цей баланс зберігати не вдавалось.

Тільки у 1961 році запрацювала система соціального та медичного страхування, поступово збільшувалася підтримка материнства. На початку 70-х років був укладений договір про вільну торгівлю з ЄС, що також сприяло підйому економіки. У цей час Фінляндія суттєво збільшила бюджетні видатки на освіту, медицину, соціальні послуги та культуру. Тоді ж збільшились інвестиції у науку та технології – почала формуватися національна інноваційна система.

Велика увага приділялась розширенню інформаційної інфраструктури, а в системі освіти – засвоєнню інформаційних технологій. У сфері розвитку науки та технологій поступово кристалізувалась державна стратегія, вирости інституції координації та фінансування, збільшились грошові вливання. Результати політики, яка зароджувалась у сфері науки та освіти уже в 90-х роках вивели Фінляндію у лідери країн з інноваційною економікою.

Для України корисним може бути фінський досвід організації життя переселенців, коли разом з новим домом облаштовувалось господарство. Також корисним є бережливе ставлення до власних людей та ресурсів оскільки фіни могли розраховувати виключно на власні сили. Інвестувавши у

розвиток освіти, науки та соціального забезпечення фіні сформували освічене суспільство, яке власними знаннями та технологіями спроможне забезпечити добробут країни.

Висновки. Дослідивши повоєнне відновлення у Франції, Південній Кореї та Фінляндії можемо сформуванати декілька загальних для усіх досліджених кейсів висновків:

- при підготовці до повоєнного економічного відновлення має бути узгоджена участь різних донорів, прозоро визначені національні пріоритети, повоєнний уряд має бути компетентним для викликів повоєнного відновлення і відбудови;

- завдання повоєнного уряду і донорів повинні бути чітко визначені і структуровані для їх успішного виконання;

- на початковому етапі відновлення слід очікувати, що зростання і створення робочих місць відбуватиметься за рахунок приватного сектору, а не державних чи донорських витрат;

- фактор безпеки має важливе значення для відновлення та економічного розвитку, мають бути організовані заходи щодо запобігання монополізації злочинністю економічних секторів і створення загроз легальному бізнесу.

На ранній стадії повоєнного відновлення і відбудови має бути:

- врегульований політичний статус влади для сприяння ефективному відновленню та економічному зростанню;

- запроваджено прозорий і сучасний процес вироблення політики із достовірними економічними даними;

- вирішений порядок денний довоєнних економічних реформ;

- проведені політично складні реформи та інституційні зміни, оскільки така можливість може більше не з'явитися під час процесу відновлення;

- створені нові інститути економічного управління;

- програми з відновлення слід зосередити на ключових політичних і соціальних групах, включаючи соціальні програми для допомоги найбільш вразливим групам населення [22].

Перебуваючи в стані війни за державну незалежність і територіальну цілісність, Україна активно шукає шляхів відновлення економіки для забезпечення свого майбутнього. Це завдання вимагає синергії зусиль науки, влади, бізнесу та громадянського суспільства у виробленні та реалізації національної стратегії відновлення. Відповідно існує запит на пошук та вибір найкращих рішень повоєнного економічного відновлення, досягнення суспільної згоди щодо їх адаптації і реалізації. Визначення доцільності та механізмів імплементації позитивного зарубіжного досвіду має забезпечити формування історико-емпіричного та економіко-теоретичного базису для обґрунтування пріоритетів національної стратегії повоєнного відновлення.

Успішний досвід повоєнного відновлення Франції, Південної Кореї та Фінляндії підтверджує, що ефективне поєднання державного планування, міжнародної допомоги, інноваційного розвитку, диверсифікації економічних зв'язків та соціальних реформ є ключовими факторами успішного відновлення економіки після війни. Україна має унікальну можливість використати ці уроки, адаптувавши їх до власних реалій, що дозволить не лише відновити економіку, а й створити основу для її сталого розвитку в майбутньому.

Література

1. Кузнецова О. Д. Економічний розвиток Франції. Історія економіки: навчальний посібник. Київ, 2017. URL: https://stud.com.ua/172430/ekonomika/ekonomichniy_rozvitok_frantsiyi (дата звернення: 10.01.2025)
2. Заславська М. Д. Економіка Франції після Другої світової війни. Історія економіки. 2013. URL:

<https://stud.com.ua/2127/politekonomiya/ekonomik>

a_frantsiyi_drugoyi_svitovoyi_viyuni (дата звернення: 10.01.2025)

3. Підоричева І. Ю. Подолання наслідків війни в Україні: уроки повоєнного відновлення Франції. Менеджмент і безпека в умовах війни: теоретичні та прикладні аспекти: матеріали наук.-практ. інтернет-конф. (м. Львів, 13.05 2022) / упоряд. В. С. Бліхар. Львів: ЛьВДУВС, 2022. С. 96-97. URL: <https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/4621/3/23.05-Zbirnik%2013.05.2022.pdf> (дата звернення: 10.01.2025)

4. План Монне-Шумана 1950 р. та його основні положення. URL: [https://studies.in.ua/idpzk-shporu/3772-plan-monne-shumana-1950-r-ta-yogoosnovn-polozhennya.html](https://studies.in.ua/idpzk-shporu/3772-plan-monne-shumana-1950-r-ta-yogo-osnovni-polozhennya.html) (дата звернення: 10.01.2025)

5. Франція: дослідження практик відновлення країн після руйнації. ГО «Інститут аналітики та адвокації», 2022. URL: <https://iaa.org.ua/wpcontent/uploads/2022/10/francziya-pdf.pdf> (дата звернення: 1.02.2025)

6. Новіков В. Післявоєнна економічна політика Південної Кореї як модель для України. Бізнес Цензор. URL: https://biz.censor.net/columns/3407377/pislyavoyenna_ekonomichna_polityka_pivdennoyi_koreyi_yak_model_dlya_ukrayiny (дата звернення: 15.01.2025)

7. Коломійцева В. І. Причини та передумови економічного зростання Південної Кореї. URL: https://economyandsociety.in.ua/journals/12_ukr/8.pdf (дата звернення: 15.01.2025)

8. Амелін А. Корея: відновлення повоєнної економіки. Український інститут майбутнього. URL: <https://uifuture.org/publications/koreyavidnovlennya-povoyennoyi-ekonomiky/> (дата звернення: 15.01.2025)

9. Дмитренко О. Як відновити країну після руйнації: досвід Південної Кореї. Полтавська Хвиля. URL: <https://poltavawave.com.ua/p/iak-vidnoviti-krayinupislia-ruinatsiyi-dosvid-pivdennoyi-koreyi-656933> (дата звернення: 15.01.2025)

10. Південна Корея: дослідження практик відновлення країн після руйнації. ГО «Інститут аналітики та адвокації», 2022. URL:<https://iaa.org.ua/wpcontent/uploads/2022/10/pivdenna-koreya.pdf>. (дата звернення: 1.02.2025)

11. Дмитренко О. Фінляндія: дослідження практик відновлення країн після руйнації. URL: <https://iaa.org.ua/en/wpcontent/uploads/sites/3/2023/06/finlyandiya-pdf.pdf> (дата звернення: 1.02.2025)

12. Економічне зростання Фінляндії: дослідження практик відновлення країн після руйнації. ГО «Інститут аналітики та адвокації», 2022. URL:<https://iaa.org.ua/wp-content/uploads/2022/10/finlyandiya-pdf.pdf> (дата звернення: 1.02.2025)

13. Гриценко А.А. Національно-укорінений розвиток як основа позиціонування України у розділено-спільному світі. Розділ у колективній міжнародній монографії. Відбудова для розвитку: зарубіжний досвід та українські перспективи : міжнародна колективна монографія / [голова редколегії – д.е.н. В.В.Небрат] ; НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогнозув. НАН України». К., 2023. 571 с. URL: <http://ief.org.ua/wp-content/uploads/2023/08/Reconstructionfor-development.pdf> С. 24-34

14. Пріоритети розвитку реального сектора в умовах війни та повоєнного відновлення економіки України : аналіт. доп/ [О. В. Собкевич, А. В. Шевченко, В. М. Русан та ін.]; за заг. ред. Я. А. Жаліла. Київ : НІСД, 2024. 104 с. URL: <https://doi.org/10.53679/NISS-analytrep.2024.03> (дата звернення: 8.02.2025)

15. Holm M. The Marshall Plan. London: Routledge, 2018. URL: <https://doi.org/10.4324/9781315690087>. (дата звернення: 10.02.2025)

16. Eichengreen B. *Economic Recovery in Post-World War II West Germany and Ukraine Today*: EconPol Forum, 2023. <https://ideas.repec.org/a/ces/epofor/v24y2023i02p30-35.html> (дата звернення: 11.02.2025)

17. Burnham P. The Political Economy of Postwar Reconstruction. London: Palgrave Macmillan UK, 1990. 228 p. URL: <https://doi.org/10.1007/978-1-349-20553-0>. (дата звернення: 10.02.2025)

18. Відбудова двадцяти: корисне для України. ГО «Інститут аналітики та адвокації», 2022. URL:<https://iaa.org.ua/wpcontent/uploads/2023/01/vidbudova20.pdf> (дата звернення: 1.02.2025)

19. Залєвська-Шишак А.Д., Шишак А.О. Стратегічні пріоритети формування та розвитку національної інноваційної системи в Україні. Розділ у колективній науковій монографії. Економічний розвиток України: концептуальні засади та інституційний вимір: монографія / за ред. чл.-кор. НАН України, д.е.н., проф. В.Д. Базилевича, д.е.н., проф. Н.І. Гражевської, д.е.н. В.В. Вірченка. Київ : Видавництво Ліра-К, 2022. 430 с. С. 354-377.

20. Залєвська-Шишак А. Д. Інноваційний результат України в умовах глобалізації. Економічна стратегія та політика реалізації європейського вектору розвитку України: концептуальні засади, виклики та протиріччя : матеріали Всеукраїнс. наук.-практ. конф. (25 травня 2018 р., м. Київ). К.: КНУ імені Тараса Шевченка, 2018. С. 73-76. URL:http://econom.univ.kiev.ua/wpcontent/uploads/2018/05/ced_conference18_materials.pdf (дата звернення: 8.02.2025)

21. Залєвська-Шишак А.Д., Шишак А.О. Практики відкритих інновацій публічного сектору для повоєнного відновлення України. Економіка відновлення міст: зб. матеріалів Міжнар. урбан. Форуму, КНЕУ імені Вадима Гетьмана, м. Київ, 22 – 23 березня 2023 року. / За заг. ред. проф. Д. Лук'яненка. К.: КНЕУ, 2023. 410 с. С. 83-87. ISBN 978-966-926-441-1 URL:https://kneu.edu.ua/ua/fm_depts/department_of_regional_studies_and_tourism/Conferents17/urbanforum-2023/ (дата звернення: 29.01.2025)

22. Залєвська-Шишак Анна. Практики економічного врядування для повоєнного відновлення України. Економіка. Фінанси. Бізнес. Управління, матеріали III Міжнар. економ. Форуму. Дослідницька секція «Парадигмальні

зрушення в економічній теорії» XXI ст.: (22 травня 2024 р.). Київ: Видавництво Ліра-К, 2024. 198 с. С. 126-129. URL: https://www.efbm.org/wpcontent/uploads/2024/05/Матеріали-дослідницької-секції_Парадигмальнізрушення-в-економ_теорії-XXI-ст-1.pdf (дата звернення: 29.01.2025)

23. Zalievska-Shyshak, A Borko, T., Fradynskyi, O., Oneshko, S., and Krasota, O. Prospects for Restoring the Economic Potential of Ukraine in the Post-War Period. *Economic Affairs*, Vol. 67, No. 04s, pp. 815-823, October 2022. (Scopus) URL: <http://ndpublisher.in/admin/issues/EAv67n4so.pdf> (дата звернення: 8.02.2025)

References

1. Kuznetsova, O.D. (2017), “Economic development of France”, *Istoriia ekonomiky: navchalnyi posibnyk [History of Economics: Textbook]*, Kyiv, Ukraine, available at: https://stud.com.ua/172430/ekonomika/ekonomichniy_rozvitok_frantsiyi (Accessed 10 Jan 2025).

2. Zaslavska, M.D. (2013), “The economy of France after World War II”, available at: https://stud.com.ua/2127/politekonomiya/ekonomika_frantsiyi_drugoy_i_svitovoyi_viyi (Accessed 10 Jan 2025).

3. Pidorycheva, I.Yu. (2022), “Overcoming the consequences of war in Ukraine: lessons from France's post-war recovery”, *Menedzhment i bezpeka v umovakh viiny: teoretychni ta prykladni aspekty: materialy nauk.-prakt. internet-konf. [Management and security in wartime: theoretical and applied aspects: materials of the scientific-practical internet conference]*, Lviv State University of Internal Affairs, Lviv, Ukraine, pp. 96–97, available at: <https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/4621/3/23.05-Збірник%2013.05.2022.pdf> (Accessed 10 Jan 2025).

4. studies.in.ua (2025), “Monnet-Schuman Plan of 1950 and its main provisions”, available at: <https://studies.in.ua/idpzk-shporu/3772-plan->

[monne-shumana-1950-r-ta-yogo-osnovn-polozhennya.html](#) (Accessed 10 Jan 2025).

5. NGO “Institute of Analytics and Advocacy” (2022), “France: research on country recovery practices”, available at: <https://iaa.org.ua/wp-content/uploads/2022/10/francziya-pdf.pdf> (Accessed 1 Feb 2025).

6. Novikov, V. (2025), “Post-war economic policy of South Korea as a model for Ukraine”, Business Censor, available at: https://biz.censor.net/columns/3407377/pislyavoyenna_ekonomichna_polityka_pivdennoi_koreyi_yak_model_dlya_ukrayiny (Accessed 15 Jan 2025).

7. Kolomiitseva, V.I. (2017), “Causes and preconditions of South Korea’s economic growth”, available at: https://economyandsociety.in.ua/journals/12_ukr/8.pdf (Accessed 15 Jan 2025).

8. Amelin, A. (2025), “Korea: post-war economic recovery”, Ukrainian Institute for the Future, available at: <https://uifuture.org/publications/koreya-vidnovlennya-povoyennoi-ekonomiky/> (Accessed 15 Jan 2025).

9. Dmytrenko, O. (2022), “How to rebuild a country after destruction: the experience of South Korea”, Poltava Wave, available at: <https://poltavawave.com.ua/p/iak-vidnoviti-krayinu-pislia-ruinatsiyi-dosvid-pivdennoi-koreyi-656933> (Accessed 15 Jan 2025).

10. NGO “Institute of Analytics and Advocacy” (2022), “South Korea: research on country recovery practices”, available at: <https://iaa.org.ua/wp-content/uploads/2022/10/pivdenna-koreya.pdf> (Accessed 1 Feb 2025).

11. Dmytrenko, O. (2023), “Finland: research on country recovery practices”, available at: <https://iaa.org.ua/en/wp-content/uploads/sites/3/2023/06/finlyandiya-pdf.pdf> (Accessed 1 Feb 2025).

12. NGO “Institute of Analytics and Advocacy” (2022), “Economic growth of Finland: research on country recovery practices”, available at: <https://iaa.org.ua/wp-content/uploads/2022/10/finlyandiya-pdf.pdf> (Accessed 1 Feb 2025).

13. Hrytsenko, A.A. (2023), “Nationally rooted development as the basis for Ukraine’s positioning in a divided-shared world”, *Vidbudova dlia rozvytku: zarubizhnyi dosvid ta ukrainski perspektyvy: mizhnarodna kolektyvna monohrafiia* [Reconstruction for Development: Foreign Experience and Ukrainian Perspectives: International Collective Monograph], National Academy of Sciences of Ukraine, Institute of Economics and Forecasting, Kyiv, Ukraine, pp. 24–34, available at: <http://ief.org.ua/wp-content/uploads/2023/08/Reconstruction-for-development.pdf> (Accessed 1 Feb 2025).

14. Sobkevych, O.V., Shevchenko, A.V. and Rusan, V.M. (2024), *Priorytety rozvytku realnoho sektora v umovakh viiny ta povoiennoho vidnovlennia ekonomiky Ukrainy: analit. dop.* [Priorities for the development of the real sector in wartime and post-war economic recovery of Ukraine: analytical report], National Institute for Strategic Studies, Kyiv, Ukraine, available at: <https://doi.org/10.53679/NISS-analytrep.2024.03> (Accessed 8 Feb 2025).

15. Holm, M. (2018), *The Marshall Plan*, Routledge, London, UK. <https://doi.org/10.4324/9781315690087>.

16. Eichengreen, B. (2023), “Economic Recovery in Post-World War II West Germany and Ukraine Today: EconPol Forum”, available at: <https://ideas.repec.org/a/ces/epofor/v24y2023i02p30-35.html> (Accessed 11 Feb 2025)

17. Burnham, P. (1990), *The Political Economy of Postwar Reconstruction*, Palgrave Macmillan, London, UK. <https://doi.org/10.1007/978-1-349-20553-0>.

18. NGO “Institute of Analytics and Advocacy” (2022), “Rebuilding the Twenty: useful for Ukraine”, available at: <https://iaa.org.ua/wp-content/uploads/2023/01/vidbudova20.pdf> (Accessed 1 Feb 2025).

19. Zalevska-Shyshak, A.D. and Shyshak, A.O. (2022), “Strategic priorities for the formation and development of the national innovation system in Ukraine”, *Ekonomichnyi rozvytok Ukrainy: kontseptualni zasady ta instytutsiinyi vymir: monohrafiia* [Economic Development of Ukraine: Conceptual Foundations and Institutional Dimension: Monograph], Lira-K Publishing House, Kyiv, Ukraine, pp. 354–377.

20. Zalevska-Shyshak, A.D. (2018), “Ukraine's innovation result in globalization conditions”, *Ekonomichna stratehiia ta polityka realizatsii yevropeiskoho vektoru rozvytku Ukrainy: kontseptualni zasady, vyklyky ta protyrichchia: materialy Vseukrainskoi nauk.-prakt. konf.* [Economic strategy and policy of implementing the European vector of Ukraine's development: conceptual foundations, challenges, and contradictions: materials of the All-Ukrainian scientific-practical conference], Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine, 25 May, pp. 73–76, available at: http://econom.univ.kiev.ua/wp-content/uploads/2018/05/ced_conference18_materials.pdf (Accessed 8 Feb 2025).

21. Zalevska-Shyshak, A.D. and Shyshak, A.O. (2023), “Open innovation practices in the public sector for Ukraine’s post-war recovery”, *Ekonomika vidnovlennia mist: zb. materialiv Mizhnar. urban. Forum*, [Economics of city recovery: materials of the International Urban Forum], Vadym Hetman Kyiv National Economic University, Kyiv, Ukraine, 22–23 March, pp. 83–87, available at: https://kneu.edu.ua/ua/fm_depts/department_of_regional_studies_and_tourism/Conferents17/urbanforum-2023/ (Accessed 29 Jan 2025).

22. Zalevska-Shyshak, A. (2024), “Economic governance practices for Ukraine's post-war recovery”, *Ekonomika. Finansy. Biznes. Upravlinnia: materialy III Mizhnar. ekonom. Forum. Doslidnytska sektsiia “Paradigmalni zrushennia v ekonomichnii teorii XXI st.”* [Economy. Finance. Business. Management: materials of the III International Economic Forum. Research section “Paradigmatic shifts in economic theory of the 21st century”], Lira-K Publishing House, Kyiv, Ukraine, 22 May, pp. 126–129, available at: https://www.efbm.org/wp-content/uploads/2024/05/Матеріали-дослідницької-секції_Парадигмальні-зрушення-в-економ_теорії-XXI-ст-1.pdf (Accessed 29 Jan 2025).

23. Zalevska-Shyshak, A., Borko, T., Fradynskyi, O., Oneshko, S., and Krasota, O. (2022), “Prospects for restoring the economic potential of Ukraine in the post-war period”, *Economic Affairs*, vol. 67, no. 04s, pp. 815–823, October, available at: <http://ndpublisher.in/admin/issues/EAv67n4so.pdf> (Accessed 8 Feb 2025).

Стаття надійшла до редакції 31.03.2025 р.